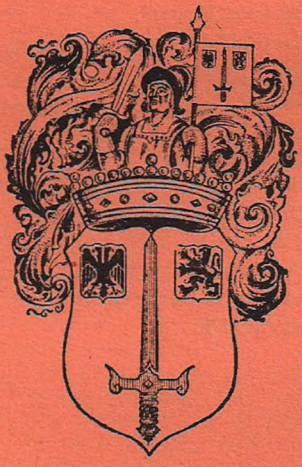
HET LAND VAN AALST

TIJDSCHRIFT VAN DE
HEEMKUNDIGE VERENIGING
« HET LAND VAN AALST »

Jaargang VI — 1954 Nr 3.

Onze **ereleden** (500 fr.) :

Het gemeentebestuur van Erembodegem,
Het gemeentebestuur van Hofstade,
Dhr Julien Cuypers, Overijsse,
Major J. van Steenberghe, Ninove.

Onze **steunende** leden (200 fr.) :

Arch. Ben. Blanckaert,
Z.E.H. Hubert Buyle, Aalst,
Z.E.H. Kan. Albert de Beer, Gent,
Dhr Marc de Clippele, Asse,
Z.E.H. Kan. Jozef de Cock, Aalst,
Z.E.H. Gilb. de Keersmaker, Aalst,
Z.E.H. Richard de Moor, Dendermonde,
Baron Paul de Sadeleer, Brussel,
Dr jur. Frans d'Haese, Ukkel,
Not. Ch. Droesbeque, Zottegem,
Dr Hil. Gravez, Aalst,
Dhr B. Mertens, Aalst,
Dr A. Vaerman, Brussel,
Referendaris Mter Joz. van den Berghe, Hekelgem,
Dhr M. van den Bossche, Zottegem,
Dr H. Vangassen, Ninove,
Mej. Maria van Gyseghem, Hofstade,
Not. Edg. van Oudenhove, Denderhoutem,
Dr J. van Steenberghe, Ninove.

EN

GIJ ?

Vier maanden uit de Geschiedenis van Aalst

1 Januari tot 23 April 1582

« Le sage dit selon les gens :
Vive le Roy, vive la ligue. »
La Fontaine

Met de Waalse Zuidelijke provinciën, Artesië, Henegouwen en Frans-Vlaanderen, was Aalst een der eerste Vlaamse steden die vrede sloten met de koning van Spanje, Filips II en met zijn luitenant-generaal in de Nederlanden, Alexander Farnese, prins van Parma. Deze verzoening was het gevolg van de onderhandelingen die werden gevoerd te Bergen in September 1579 en van het daarop volgende verdrag.

De redenen van deze afscheuring van de stad Aalst zijn dezelfde die de houding van de Zuidelijke provicies bepaalden; de ontevredenheid van de hoofdzakelijk katholieke en traditionalistische Aalsterse bevolking tegenover de zowel politieke als godsdienstige innovaties, die in Vlaanderen werden ingevoerd door calvinistisch-gezinde extremisten, namelijk door de Gentse tribunen Rijhove en Hembize met hun aanhangers.

Die ontevredenheid werd ongetwijfeld nog erger door de administratieve en financiële wanorde, die de eerste jaren van het bewind der Staten Generaal kenmerkte. Deze waren inderdaad niet bij machte te zorgen voor de bezoldiging der troepen, die de gewoonte hadden aangenomen ten laste van de bevolking te leven en dit met steeds stijgende ruwheid en roekeloosheid. Een laatste gebeurtenis dreef eindelijk de ontevredenheid en het wantrouwen tegenover de politiek van de Prins van Oranje en zijn aanhangers ten top : de aanhouding te Gent, op 28 October 1578, van de voornaamste gematigde heren, onder welke de Staatsraad Ressegem (1), groot-baljuw van Aalst, zeer geacht in de stad en het Land van Aalst.

(1) Maximiliaan van Gent, geheten Vilain, baanderheer van Ressegem (van de XVIe eeuw af wordt deze titel vaak vervangen door « baron ». Deze laatste benaming was nooit officieel maar Ressegem zelf nam ze graag aan.), die Vlaming was door zijn vader en Waal door zijn moeder, rijk begiftigd met heerlijkheden in het land van Aalst, in het Kortrijkse en in Frans Vlaanderen, was in 1561 hoogbaljuw van Aalst en Geraardsbergen, in 1566 goeverneur der steden en kastelenijen Rijsel, Dowaai en Orchies, commissaris bij de vernieuwing der magistraten der Vlaamse steden, in 1574 lid van de Staatsraad en in 1579 hoofd der koninklijke Financiën. Hij speelde een belangrijke rol in de gebeurtenissen van zijn tijd en werd in 1582 graaf van Izegem gemaakt. Hij overleed in 1583.

Ook schijnt Graaf Filips van Egmont, heer van Ninove en tevens een der meest invloedrijke der Malkontenten, niet veel moeite gehad te hebben om de Aalstenaars er van te overtuigen de bepalingen aan te nemen van het verdrag van Atrecht waarvan het haastige afsluiten veel verwarring had gesticht in de ziel van talrijke Vlamingen, die weifelden tussen hun katholiek geloof en hun koningsgezindheid enerzijds, en hun patriotische gevoelens anderzijds. Het verdrag van Atrecht gaf hun evenwel de twee waarborgen die het grootste deel van de bevolking zeer op prijs stelde : het behoud van de Pacificatie van Gent en de verzekering dat de vreemde, nl. de Spaanse soldaten, het land definitief zouden verlaten.

Welke was in deze samenloop van omstandigheden de houding van de gouverneur van Aalst, een zekere heer van Haussy (2) ? Hierover zijn we onvolledig ingelicht (3). In ieder geval durfde hij zich niet verzetten en onderwierp zich, schijnbaar tenminste, aan het gezag van de prins van Parma.

Maar deze verzoening bleek weldra zwaar aan gevolgen voor Aalst alsook voor menige dicht bij de vijand gelegen stad die zich insgelijks bij de koninklijke partij had aangesloten. De prins van Parma beschikte noch over de krijgsmacht, noch over de financiële middelen, die hem hadden toegelaten deze steden stevig te houden en te beschermen. Anderzijds bleek zijn welwillendheid tegenover de voornaamste bepalingen van het verdrag van Atrecht, weldra onzeker. Steden als Mechelen, Ninove en Aalst zelf vielen weldra ten prooi aan burgertwisten, die noodlottige gevolgen zouden hebben. Op 30 Maart 1580 werd Ninove in de nacht overvallen door de troepen van de Staten en haar gouverneur door de vijand gevangen genomen. Enkele dagen later onderging Mechelen hetzelfde lot in afschuwelijke omstandigheden. De Engels-Schotse troepen van kapitein Norris brandden en moordden er naar hartelust.

Zonder de waakzaamheid van de katholieke burgerij, zou Aalst hetzelfde lot gekend hebben. Ondanks zijn inspanning, kon de gouverneur, de heer van Haussy, de stad niet met de verzoende provincies doen breken en, daar hij zijn gouvernement niet aan de Orangisten had kunnen overgeven, zoals hij gehoopt had, zag hij zich gedwongen schandelijk te vluchten, zijn vrouw en meubelen achterlatend. Naderhand zou hij pogen de stad door list te veroveren en daar het hem niet gelukte, onderscheidde hij zich door de roofzucht en de wreedheid waarmee hij het platteland van zijn gewezen gouvernement plunderde.

Om d'Haussy te vervangen, benoemde de prins van Parma tot gouverneur van Aalst een jonge Vlaamse Franstalige edelman die kapitein was geweest van een compagnie van baron van Montigny :

---

(2) Een edelman uit het geslacht van Boussu, dikwijls door de schrijvers verward met de graaf van Boussu uit het geslacht van Hélin-Liétard.

(3) De omstandigheden van de verzoening van Aalst zijn weinig gekend en dienden van naderbij te worden bestudeerd.

Guilbert de la Barre, heer van Moeskroen, terwijl Ressegem zijn ambt als hoogbaljuw van de Twee Steden en het Land van Aalst opnieuw waarnam (4). De heer van Moeskroen was erg beproefd geweest door de burgeroorlog : op 29 October 1578 te Gent gevangen genomen tegelijk met zijn vader, Ferdinand de la Barre, en een groot aantal katholieke edellieden, zag hij zijn vader in gevangenschap sterven, in de maand November 1578. Daarna werd hij in vrijheid gesteld en trok zich te Brugge terug, waar hij opnieuw aangehouden werd in Juli 1579 naar aanleiding van een mislukte poging van katholieken om de stad in hun macht te krijgen. Hij werd dan te Sluis opgesloten met zijn broeder Jan. Tegen 5.000 gulden in voorlopige vrijheid gesteld, slaagde hij er in de verzoende troepen te vervoegen en als kapitein van een Waalse compagnie, deel te nemen aan het beleg van Kortrijk (Februari 1580) en aan de slag te Ingelmunster, waar de beroemde Franse hugenoot La Noue werd gevangen genomen (5).

De heer van Moeskroen kwam te Aalst aan in Juni 1580 en bleek weldra niet opgewassen tegen zijn erg lastige taak. Door de soldaten geprezen en zijn populariteit steeds indachtig kon hij hun de tucht niet opleggen die onontbeerlijk was in een door vluchtelingen overbevolkt garnizoen, dat allerzijds door de vijand omsloten was en dat moeilijk van proviand te voorzien was. Gedurende het hele jaar 1581 lopen de talrijke brieven van de Aalsterse magistraat aan de prins van Parma over van bittere klachten wegens het slechte gedrag der soldaten, hun wreedheid, hun plunderingen van het omliggende land dat ze heetten te verdedigen. De oorzaak van deze toestanden lag in de financiële moeilijkheden waarmede de Gouverneur-Generaal had te kampen. Het was hem onmogelijk zelfs de onvoldoende troepen, waarover hij bevel voerde, regelmatig te betalen.

* * *

Einde 1581 bestaat het garnizoen van Aalst uit drie compagnieën voetvolk, deels Vlamingen, deels Walen, onder het bevel van de gouverneur en een compagnie van Albanese ruiters, die Farnese eindelijk had gezonden om gevolg te geven aan het onophoudelijke aandringen van de magistraat. Zonder ruiterij, was de meer dan voor de drie vierden omsingelde stad inderdaad « als een vogel in een kooi », zonder mogelijke verbinding met het ommeland en niet bij machte proviand in de omliggende dorpen te gaan opdoen. Deze Albanese compagnie die eigenlijk slechts Servische en Kroatische huurlingen telde, stond onder het bevel van een Italiaans officier, een flink en dapper soldaat : kapitein Giorgio Masuca.

Buiten deze regelmatige eenheden, had de stad te harer verde-

(4) Bij vergissing wordt de waardigheid van hoog-baljuw aan de heer van Moeskroen toegekend door de Potter en Broeckaert in hun « Geschiedenis der stad Aalst ».
(5) A.M. Coulon : Histoire de Mouscron.

diging burgercompagnieën, onder het bevel van honderdmannen. Deze burgerwacht had overdag het toezicht over de poorten en verzekerde 's nachts voor een groot deel de wacht. De listen van de vijand zijn menigvuldig en Aalst vreest niets zo zeer als, bij donkere nacht, hetzelfde lot te ondergaan als Mechelen. De vijand is overal : te Gent en te Brussel voorzeker, te Oudenaarde, te Dendermonde, te Ninove, maar ook te Liedekerke waar de burcht een nogal belangrijk garnizoen heeft, te Ternat, te Asse, te Borcht-Lombeek, te Schorisse en zelfs in het kleine slot te Moorsel dat op ruim een halve mijl van daar ligt en van waaruit een handvol vastberaden en niet te verdrijven Orangisten de Aalstenaars dag en nacht uitdagen. Alleen de weg naar Geraardsbergen ligt open... zo men over voldoende militaire macht kan beschikken.

* * *

De winter van 1581-82 was bijzonder ruw voor Aalst en omliggende, wat hij overigens ook was voor heel het gebied der Nederlanden, die toen het toneel waren van een onverbiddelijke oorlog. Ontmoedigd door het onophoudelijk doortrekken van de troepen der twee partijen, die hun groen koren verwoestten, hun nauwelijks binnengehaalde oogst kwamen opeisen, hadden de boeren hun meeste velden braak gelaten. Zelfs hadden ze vaak moeten beschuttiing zoeken in een versterkte stad om hun familie en kostbaarste bezittingen in veiligheid te brengen. Het platteland rondom Aalst ligt zo goed als verlaten. De stad, integendeel, is vol vluchtelingen die mekaar binnen de wallen verdringen : het aantal inwoners is verdubbeld, misschien wel driemaal groter geworden. De levensmiddelen zijn schaars en de prijzen stijgen meer en meer onder de drang van een onvermijdelijke woeker : te Aalst is alles tweemaal duurder dan in Henegouwen of Artesië waar de prijzen nochtans vreselijk hoog staan. En het garnizoen dat niet wordt betaald, leeft op kosten van de burger, onder de vorm of van een dagelijkse premie door de magistraat betaald, of van een voedingsrantsoen bezorgd door degenen die de soldaten logeren, of nog door eenvoudige opeising. Daardoor is de ontevredenheid in de stad groot en er wordt geklaagd. Niettegenstaande de herhaalde klachten aan de prins van Parma kan de magistraat de regelmatige uitbetaling van de soldij niet verkrijgen. Deze komt steeds met enkele maanden vertraging en vaak blijft de achterstallige soldij voor goed uit.

Onder de binnen de wallen verblijvende vreemdelingen vindt men tal van verdachte elementen : Orangistische twiststokers, ketters en avonturiers van alle slag. Door zijn spionnen op de hoogte gehouden van de plannen der Orangistische troepen, die er slechts aan denken zich van de stad meester te maken, spoort de prins van Parma de Aalstenaars dringend aan op hun hoede te blijven : want ongetwijfeld heeft de vijand in de stad geheime betrekkingen, niet alleen met de vluchtelingen maar zelfs met burgers die in 1579 in de verzoening hadden toegestemd om de vrede te hebben en die nog

nooit zoveel onveiligheid en verdriet allerlei gekend hadden als in deze twee jaren.

DE AANVAL VAN 2 JANUARI 1582

Einde December verwittigt Farnese de gouverneur en de magistraat van Aalst, dat een aanval op de stad onverwijld moet gebeuren. Hij had inderdaad plaats op 2 Januari, vóór zonsopgang : daags te voren was een groepje Albanese ruiters langs de Schelde op verkenning vertrokken, in de richting van Baasrode. Boeren meldden hun dat vijandelijke troepen uit Brussel waren gekomen en de stroom waren overgestoken en dat een aanval op de stad mocht verwacht worden (6). Onder de leiding van de heer van Waroulx, gouverneur van Ninove (7), bereiken de troepen der Staten dank zij de nacht, zonder bemerkt te worden, de voet der wallen op een plaats de Dommelaere geheten, waar het water der grachten laag staat daar de sluizen open zijn voor het wegvloeien van het overtollige regenwater der vorige dagen. Naar de gouverneur beweert (8) telden deze troepen achttien compagnieën voetvolk en negen compagnieën ruiters. Vooraleer het alarm wordt gegeven lukt het de moedigsten ladders tegen de wallen te zetten en met de beklimming te beginnen terwijl anderen de grachten aan 't vullen zijn. Reeds staan talrijke effectieven klaar om zich te water te werpen en tot de aanval over te gaan : de voorhoede bereikt het bolwerk en zekere soldaten werpen al hun pieken op de wallen met de hoop ze daarna te gebruiken om in de stad te springen, wanneer een schildwacht — het was een burger van de stad — ze eindelijk toch bemerkt en het alarm geeft. Met de hulp van een paar gezellen stoot hij tevens de meest gevorderde vijanden van de wal. Maar de gouverneur, die de hele nacht gewaakt heeft, is weldra ter plaatse met zijn mannen, gevolgd door kapitein Giorgio Masuca en zijn Albanezen. Na korte tijd zijn de vijanden afgeweerd en hun leiders, die vaststellen dat de verrassing niet lukte, geven zonder verwijl het sein tot de aftocht. De troepen van de Staten trokken zich terug met hun gewonden en hun doden — indien ze er hadden — maar lieten een vijftiental ladders achter evenals de rondhouten die ze meegebracht hadden om de gracht te vullen, wapens en allerlei voorwerpen waaronder de hamers die ze van plan waren te gebruiken om de sloten der stadspoorten stuk te slaan.

Onder de bestormden was er maar een slachtoffer : een burger die getroffen werd door een kogel.

Wanneer de gouverneur en de magistraat Farnese op de hoogte brengen van de gebeurtenissen van de nacht, vraagt ieder van hen nadrukkelijk dat hij onverwijld de soldij van het garnizoen zou zen-

---

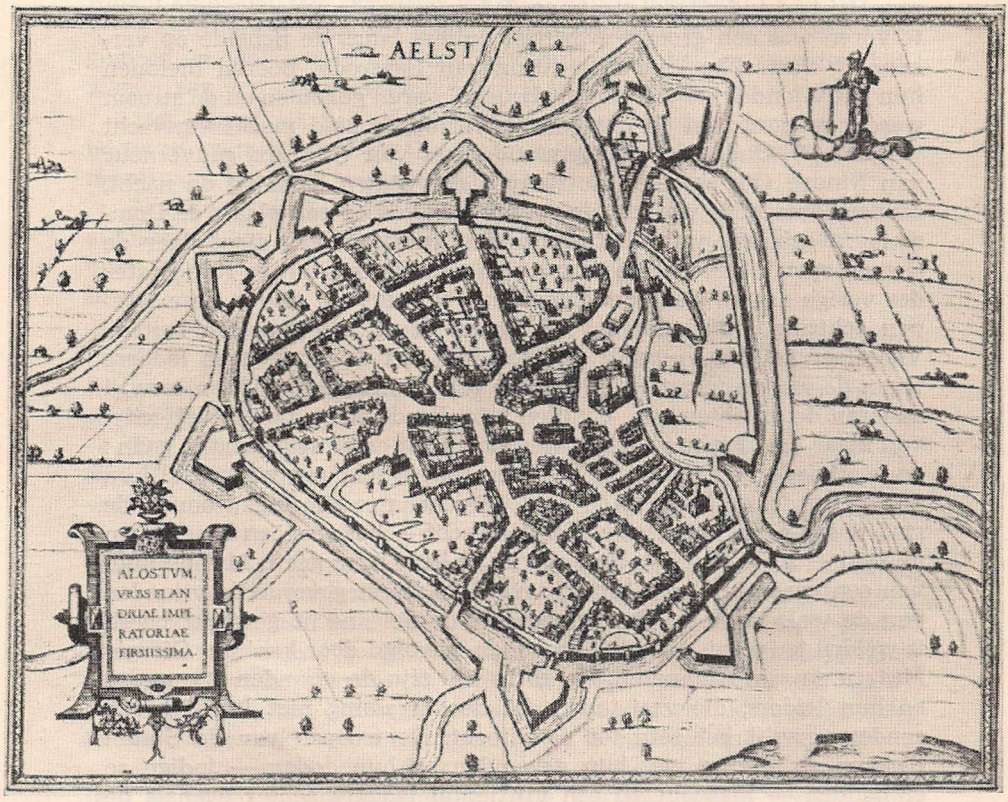
(6) Met de bedoeling hun plannen te verbergen, volgden de Staatstroepen een ingewikkelde weg : nadat ze de Schelde te Baasrode waren overgestoken, gingen ze naar Dendermonde van waar ze, over de Dender, zich naar Aalst begaven.

(7) z. Bijlagen : 6.

(8) z. Bijlagen : 1, 2.

den, vermits het zich zo goed heeft gedragen en het geld dringender nodig heeft dan om het even wat anders.

De prins van Parma antwoordde op dit zegerapport slechts met gelukwensen en beloften. De soldaten zullen weldra betaald worden en zo zullen de burgers zich verlicht voelen. Doch hij wacht er zich wel van, de datum der betaling te bepalen en dit met reden : als naar

Plan van de stad Aalst (Braun en Hogenberg : Civitates orbis terrarum, 1593-94).

gewoonte beschikt hij niet over voldoende middelen en het geld dat Filips II hem van uit Spanje toezendt, heeft om hem te bereiken, altijd meer tijd nodig dan voorzien was (9). Daarentegen heeft hij de verdachten niet uit het oog verloren, die een paar dagen te voren werden aangehouden en meldt hij het vertrek naar Aalst van de procureur-generaal van de Raad van Vlaanderen (10), Frans Roose, die met behulp van de gouverneur en de magistraat, een onderzoek zal instellen over de beschuldigingen ingebracht tegen Ghijsbrecht en Jan du Bosch.

(9) z. Bijlagen : 3.
(10) z. Bijlagen : 4. Gedurende die jaren en tot de inneming van Gent in 1584, had de koningsgezinde Raad van Vlaanderen zijn zetel de Dowaai.

De maand Januari loopt echter ten einde zonder dat de beloofde betaling geschiedt. Parma verontschuldigt zich daarover op 24 Januari (11), de vertraging van de post uit Spanje voorwendend, maar hij raadt tevens de gouverneur aan, zijn troepen in goede tucht te houden. Doch Moeskroen weet geen raad meer : in een brief van 31 Januari erkent hij zijn onmacht en wijst elke verantwoordelijkheid af : de troepen verkeren in zo 'n ellende dat veel soldaten door honger gedreven, uiteenlopen. Het is hem niet meer mogelijk gehoorzaamheid en tucht te verkrijgen (12).

Tevens meldt hij een gelukte overval die de vorige dag ondernomen werd door het garnizoen van Aalst : daar een compagnie lichte ruiterij van het garnizoen van Liedekerke, bestaande uit Fransen, langs de Gentse Poort was komen dwalen, is kapitein Masuca met zijn Albanezen uitgerukt om ze achterna te zetten. Hij heeft ze achtervolgd tot aan de baliën van het slot Liedekerke en veertien soldaten en hun luitenant gevangen genomen. De luitenant zal voorlopig te Aalst gevangen worden gehouden. De gevangen soldaten bekomen de vrijheid tegen een losgeld gelijk met een maand soldij. Deze handelwijze was heel gewoon in die tijd. Aldus verschafte Moeskroen aan zijn soldaten wat geld dat hun toeliet verder stand te houden.

Dezelfde boodschapper bracht Farnese de klachten van de magistraat (13). Het lange uitblijven der soldij zal « de volledige ondergang zo van de burgers als van de arme boeren » na zich slepen. De brief van kapitein Masuca (14) is eenvoudig aangrijpend : deze dappere officier, die gewoon is te worden gehoorzaamd zonder morren noch tegenspreken en die nooit door enig krijgsgevaar in het nauw werd gedreven, staat radeloos voor de ellende van zijn mannen. Moeskroen kan hem niet bijstaan : als Masuca hem wat vraagt antwoordt hij, dat hij zelf geen uitweg ziet. Het platteland is zo arm en zodanig afgeperst door de oorlogsbelastingen die door het garnizoen Aalst enerzijds en de vijandelijke garnizoenen anderzijds geëist worden, dat er niets meer te vinden is. Zijn soldaten dwalen over het platteland op zoek naar een onzeker onderhoud. Ook beginnen ze te deserteren, bewerend dat ze toch niet van honger kunnen sterven. Ze zijn van plan naar het kamp te trekken om de toelating te verkrijgen in een andere compagnie dienst te nemen, waar ze tenminste betaald of gevoed zullen worden. Heeft een dezer weglopers niet aan zijn te Aalst gebleven kameraden geschreven, dat hij de toelating had verkregen dienst te nemen in de compagnie van signor Camillo del Monte ? (15) Dat is voor Masuca een vernedering en een schandaal dat hij niet kan dulden. Die « deserteur » was vertrokken omdat hij tot over de oren in de schuld zat en zijn slechte raad heeft vruchten

(11) ARA. Raad van State en de Audiencie, nr 1750/3.
(12) z. Bijlagen : 6.
(13) z.Bijlagen : 9.
(14) z. Bijlagen : 7, 8.
(15) Italiaans officier, bevelhebber van een ruitercompagnie.

gedragen : sedertdien zijn andere Albanezen ook weggelopen. Hij smeekt de Prins zulke overplaatsingen niet toe te staan en hem anderzijds wat geld te zenden. Hij laat tevens opmerken dat de ontvanger der belastingen over geld beschikt. Kan deze geen geld lenen aan de troepen die in uiterste nood verkeren ? Zoniet, wat gedaan ?

Masuca houdt nochtans zijn soldaten bezig; hij zendt ze hier en daar op patrouille uit, zowel om op het platteland wat voedsel te vinden, als om er, eventueel, een overval te wagen. « Ils busquaient la fortune » op 3 Februari langs « de rivier van Antwerpen naar Brussel » (16) toen ze een grote schuit zagen aankomen die naar Brussel voer. Het was hun maar een kinderspel zich langs de oevers te verbergen en het konvooi een hinderlaag te leggen om het onder bedreiging van hun wapens tot landen te dwingen. In een oogwenk waren ze meester van het vaartuig en de acht en dertig passagiers. Het was niet minder dan het beurtschip tussen Antwerpen en Brussel. De vangst was goed en allen werden in de boeien naar Aalst gebracht. Onder de gevangenen zijn een Spaans koopman, een edelman : de heer van Meerbeek en een edele jonkvrouw de Hennin, echtgenote van de heer van Hecke. De anderen zijn boeren, werklui, ambachtslui. Daar ze rekenden op een behoorlijk losgeld, hadden Moeskroen en Masuca gaarne de gouverneur-generaal onwetend gelaten van hun vangst om zelf de hele winst op te strijken. Doch de Albanezen mishandelden zodanig de gevangenen dat de bevolking en de magistraat onrustig werden, als verder zal blijken, zodat Moeskroen wel verplicht was de prins, wat laat echter, van de overal op de hoogte te brengen. Die veinzerij was niet zonder gevolgen voor hem, zoals verder blijkt.

Terwijl commissaris Ocoche op weg is naar Aalst (17), wordt de ellende in de stad zo groot dat ontevredenheid onder de bevolking gist. Elke dag overvallen de burgers de magistraat met hun klachten (18) en vaak voegen ze daarbij min of meer verborgen bedreigingen. Eenieder is ten einde raad en ten einde geduld, burgers en soldaten. Beider ellende vermeerdert de redenen tot onderlinge onenigheid; krakeel en moorden zelfs worden talrijker en, wat de diefstallen en afpersingen allerhande betreft, die zijn ontelbaar. De soldaten kennen niet de minste tucht meer en het krijgsgerecht te Aalst, door een vermoedelijk Spaans en veel te toegevend krijgsauditeur uitgevoerd, is overrompeld en ondoeltreffend. De toestand wordt ondraaglijk en op 7 Februari dreigen de honderdmannen hun taak op te geven. Ze verzoeken de magistraat hen van hun eed te ontheffen en eisen dat men Farnese een nieuwe noodkreet zendt. Het enige middel tegen de dramatische toestand te Aalst is, naar hun mening, dat een hooggeplaatst man die tevens het vertrouwen van de bevol-

(16) De vaart naar Willebroek op het initiatief en onder de leiding van de heer van Locquenghien, burgemeester van Brussel, gedolven, werd in 1561 ingewijd.

(17) Door de slechte toestand en de onzekerheid der wegen, werd de afstand tussen Aalst en Doornik toen in hoogstens 3 tot 4 dagen afgelegd.

(18) Bijlagen : 13.

king geniet — baanderheer van Ressegem b.v. — er de orde zou komen herstellen. De procureur-generaal van Vlaanderen is echter bezig met het onderzoek van een verraad. Hij zou tevens met een commissaris van de prins een onderzoek moeten inrichten over de door de soldaten veroorzaakte onlusten; de schuldigen zouden moeten gestraft worden. Anderzijds is het huidige garnizoen zo hatelijk geworden dat het dringend moet worden afgelost : het is veel te lang in de stad gebleven en het ware onvoorzichtig het er langer te laten, des te meer daar zekere soldaten gedreigd hebben met een plundering van de stad.

De vorige nacht hebben de Albanezen nog een onmenselijke daad gepleegd : ze hebben drie der mannen die een paar dagen vroeger werden gevangen genomen op het beurtschip van Antwerpen naar Brussel, nl. een Spaans koopman en twee inwoners van Brussel (19) uit de gevangenis gehaald. Ze hebben hun vreselijke martelingen doen ondergaan om hun een hoog losgeld af te dwingen. Dit wraakroepend gedrag mag niet ongestraft blijven.

De Aalsterse magistraat heeft dus de procureur van de Raad van Vlaanderen verzocht een paar dagen in de stad te blijven, in afwachting van het antwoord van de prins op haar voorstel.

Op 9 Februari komt de brief van Farnese die de wapenschouw en de betaling der troepen aankondigt. Moeskroen dankt de prins (20) en beweert dat zijn soldaten « tevreden zijn en aangemoedigd om tot het uiterste te doorstaan en te lijden voor de dienst van Z.M. ». Hij spreekt geen woord over hun buitensporigheden in de stad en het hele land. Maar hij denkt Farnese op een dwaalspoor te brengen met hem op de fouten te wijzen die dagelijks door het garnizoen van Lessen worden begaan, nl. door de compagnie van kapitein Sonneville die de boeren geld afperst en het vee uit het Land van Aalst steelt.

De magistraat, die op 13 Februari nog steeds geen antwoord heeft gekregen op haar brief van 7 en veronderstelt dat deze wellicht onderschept werd, denkt er aan een afschrift aan het hof te zenden. Ze vragen een antwoord en maken hun klachten over aan baanderheer van Ressegem (21) en Farnese (22). Daar het koren in de stad meer en meer ontbreekt en het land volstrekt uitgeput is, wordt Aalst bedreigd met een vreselijke hongersnood, zo de verbindingen met de zuidelijke provincies niet worden hersteld door de onderwerping van Ninove, van Liedekerke, van het slot Moorsel en andere plaatsen die de vijand in de omtrek houdt. De prins zou zijn kamp eindelijk in de omstreken van Aalst moeten opslaan.

Doch het antwoord van de prins komt toe op 14 Februari voor het vertrek van de bode (23). Hij zal hun weldra iemand zenden met

(19) Heel waarschijnlijk de heer van Meerbeke en jonkvrouw de Hennin, genoemd in de brief van de heer van Moeskroen in dato 17 Februari. Bijlagen : 15.
(20) Bijlagen : 15.
(21) Raad van State en de Audiencie, nr 1801, orig.
(22) Bijlagen : 17.
(23) Bijlagen : 16.

de opdracht de orde te herstellen. De procureur-generaal van Vlaanderen moet te Aalst blijven om hem in zijn taak bij te staan. De Aalstenaars dringen bij Farnese aan opdat hij zo haast mogelijk zijn besluit zou uitvoeren. De stad verkeert inderdaad in groot gevaar en haar toestand is zo critisch dat ze bij de geringste poging der rebellen in hun handen kan vallen. De aankomst van de hertog van Alençon in de Nederlanden doet, naar ze beweren, hun onrust nog stijgen.

De heer Frans Roose, procureur-generaal van Vlaanderen, die al een maand te Aalst verbleef, had zijnerzijds bemerkt welke wanorde in de stad heerste, wanorde die veroorzaakt was door de algemene toestand der zaken in de Nederlanden enerzijds, en door de onbekwaamheid van de gouverneur anderzijds. Deze laatste heulde ongetwijfeld met zijn soldaten in zake hun losbandigheid en waakte weinig over de rust in de stad. De brief die Frans Roose op 15 Februari zendt aan de heer van Pamele, voorzitter van de Raad van Vlaanderen (24) licht ons daarover uitstekend in : de plakkaten van de koning worden niet nageleefd; de gevangenen worden op vrije voet gesteld zonder oorlof van de gouverneur-generaal. Dit is namelijk het geval met die van de garnizoenen Moorsel en Liedekerke. Erger nog, ze geven aan zekere gevangenen blijken van vriendschap (25) en ontvangen in de stad om het even wie, zonder voorafgaand onderzoek. Daags te voren heeft een zekere Jan Callaert zich in de stad gevestigd. Hij vertelt dat hij beschutting komt zoeken te Aalst omdat hij zijn kapitein dodelijk gewond heeft. Hij is in dezelfde herberg afgestapt waar de procureur-generaal logeert en deze laatste knoopte met hem een gesprek aan. Men laat hem vrij rondlopen in de stad, hoewel de ergerlijkste geruchten over hem worden verspreid : hij zou hostiën op zijn vlag hebben gedragen om het sacrament des autaars te bespotten en zelf pocht hij er over te hebben deel gemaakt van het garnizoen « vrijbuters » van het slot Zoetestede (26).

Onder de geestelijken die in de stad verblijven zijn er ook heel wat verdachten, namelijk vier geestelijken die tot de krijgsdienst werden toegelaten. Een hunner is een gewezen predikbroeder uit Gent of Brugge, geheten Dominicus Michiels, wien de veelzeggende bijnaam « Zwart van dorste », werd gegeven en over wie het te Aalst gevestigde vicariaat van het aartsbisdom Mechelen hevig klaagt, hem beschuldigend van gequalificeerde diefstallen en verscheiden moorden.

Frans Roose stuurt zijn collega de lijst der gevangenen van het

---

(24) Bijlagen : 18.

(25) Waarschijnlijk toespeling op het feit dat kapitein Masuca zich de goede diensten had durven aanwerven van een Italiaan, meester-kok van de Franse kapitein Grandvillers, goeverneur van Liedekerke, die door zijn mannen was gevangen genomen.

(26) Losbandige roofsoldaten. — Het slot Zoetestede, in de gemeente Stegers, in Frans Vlaanderen, had toebehoord aan de heer van Vendeville, die de Staten Generaal trouw gebleven was. Het werd, op bevel van Farnese, met de grond gelijkgemaakt.

beurtschip Antwerpen-Brussel (27) waaronder een inwoner van Valencijn, Arnaut Allaert, die vermoedelijk een calvinistisch predikant is.

Hij wacht tot de prins van Parma zijn plan ten uitvoer brengt, een hoofdcommissaris te zenden om met zijn hulp alles weer in orde te brengen.

Zijnerzijds meldt de prins van Parma aan Moeskroen het verraad van een kapitein geheten Bourcq of Boucq (28), die de vijand een slot bij Brugge heeft uitgeleverd, waarvan de verdediging hem vanwege de koning was toevertrouwd. Want overal wordt er verraden. De toestand is zo duister, de gebeurtenissen zo onzeker en de geestesonrust zo groot dat officieren van allerlei graad en notabelen drie- tot viermaal van partij veranderen. En Farnese zet Moeskroen er toe aan op zijn hoede te blijven daar Bourcq in staat is list te gebruiken om te proberen Aalst te overvallen ten gunste van zijn nieuwe vrienden.

Waarschijnlijk nadat de heer van Pamele aan Farnese de brief overmaakte die hij zelf van Frans Roose had ontvangen, besloot deze er eindelijk toe de krijgsauditeur bevel te geven de procureur-generaal bij te staan voor een onderzoek over de moorden en andere misdaden door het garnizoen gepleegd (29). Ressegem, zoals hij zelf trouwens, heeft thans te veel werk met de voorbereiding van het beleg van Oudenaarde om zich ter plaatse te begeven. Hij neemt aanstoot tegen de vrijheid die de avonturier Jan Callaert te Aalst geniet en beveelt uitdrukkelijk dat hij worde aangehouden (30). Hij beveelt tevens aan kapitein Masuca de gevangenen van de Brusselse boot tot nader order te bewaren en de meester-kok van kapitein Grandvillers naar zijn keuken terug te zenden, « daar men hier zulke lui best kan missen ».

De heer van Moeskroen is nochtans niet tevreden met het bevel de gevangenen van de boot langer te houden. Hij had stellig gehoopt al deze « mechanische lui » een behoorlijk losgeld af te persen en, in een brief van 23 Februari (31) dringt hij bij Farnese aan opdat deze, wat hen betreft, een besluit zou nemen. Als reden voor zijn aandringen brengt hij in, dat ze zijn mannen en de stad ten laste zijn, vermits voor hun onderhoud moet gezorgd worden. Hij vraagt tevens — en dit is onder zijn pen een heel nieuwe taal — dat de prins in de omstreken van Aalst een kamp zou komen opslaan om de stad te bevrijden van de gedurige bedreiging welke de garnizoenen van Liedekerke en Moorsel voor haar uitmaken. Verscheiden malen heeft hij zijn soldaten op de wegen naar Dendermonde gestuurd om te proberen de proviandering van het garnizoen Moorsel af te snijden. Tengevolge van een gevecht dat de vorige dag plaats nam, hebben zijn soldaten een konvooi verrast, zeven of acht vijan-

(27) Die lijst hebben we niet kunnen terugvinden.
(28) Bijlagen : 19.
(29) ARA. — Raad van St. en de Aud., nr 1750/3. z. Bijlagen : 20.
(30) Bijlagen : 21.
(31) Bijlagen : 22.

delijke soldaten gedood en er drie en twintig gevangen genomen, te weten de meeste mannen van het kleine garnizoen Moorsel. Dadelijk heeft hij de meeste zijner troepen voor het fort Moorsel gezonden om er de gevangenen te laten zien en te verklaren dat ze allen zouden gehangen worden indien de bezetting zich niet overgaf. De bevelhebber van het slot verdedigde het met de vijf mannen die hem overbleven en liet zich geen vrees aanjagen onder de bedreiging. Een gevangene die, naar Moeskroen beweert, een beeldstormer en een brandstichter was, werd werkelijk onder de ogen van het moedige groepje gehangen. Tevergeefs. Moeskroen en zijn mannen maakten zich slechts belachelijk en hatelijk.

Terwijl het ongelukkige stadje Aalst met zoveel zorgen heeft af te rekenen en zijn burgers, naar ze zelf zeggen, « in de diepste en ergste ellenden en rampen gestort zijn », bekreunt Farnese er zich vooral om, eindelijk de middelen te verwerven tot een grote aanval : hij is van plan tot het beleg van Oudenaarde over te gaan en het eerste middel daartoe is, naar zijn mening, de mogelijkheid over de Spaanse, Italiaanse, Burgondische en andere eenheden te beschikken die Filips II voor hem gereed houdt. Alleen een bepaling van het verdrag van Atrecht belet deze troepen het Nederlands gebied te betreden. De houding van Farnese tegenover de verzoende provinciën in die tijd kan grotendeels door deze bezorgdheid verklaard worden. Telkens als de provinciën of de steden bij hem tegen een dreigend gevaar om hulp smeekten schijnt hij met een niets ontziend machiavelisme — en verontschuldigingen — er zich op toegelegd te hebben de vaderlandsliefde van de ene en de andere te ontmoedigen en ze te nopen de hulp der Spaanse troepen, zoniet te vragen, dan toch te verdragen.

De houding van Farnese tegenover Aalst verschilde in niets van zijn houding tegenover Rijssel en de steden van Artesië : hij liet ze aan hun moeilijkheden over — voor zoveel hij dat degelijk kon — tot hij het ogenblik gekomen achtte, ze in het nauw te drijven en te dwingen de terugkeer van de Spaanse troepen te aanvaarden d.w.z. in feite terug te keren naar de toestand die de Nederlanden onder het bewind van hertog van Alva gekend hadden. Met tegenzin bezweken beurtelings de adel, de geestelijkheid, de staten van Artesië, die van Rijsel, Dowaai en Orchies, die van Henegouwen.

Ook de Aalsterse magistraat legde zich bij het onvermijdelijke neer, doch dit besluit was zeker niet zonder gevolgen, wat de latere gebeurtenissen betreft. De terugkeer der Spaanjaarden was, voor de Nederlandse patriotten, zelfs voor de katholieken, de zekerheid van het verraad dat tegen hen gepleegd was, het bewijs dat ze met de vredesverdragen van Atrecht en Bergen gefopt werden. Het was ook de genadeslag voor hun hoop op een verzoening met de Staten Generaal op de basis van een minimum godsdienstige verdraagzaamheid.

Rond 20 Februari schreef Parma aan de stad Aalst om haar toestemming te vragen tot zijn plannen (32). Klaarblijkelijk vreesde

(32) Bijlagen : 14. Een eerste brief in dato 9 Februari werd niet verzonden en omgewerkt om slechts tegen 20 Februari te worden overgemaakt.

hij een weigering. Doch het arme stadje was te diep beproefd om nog te mogen weifelen of de wil van de prins te trotseren. In zijn uiterste nood was het bereid alles te ondergaan wat zijn beproevingen zo haast mogelijk kon verlichten. De magistraat antwoordde aan Farnese reeds op 26 Februari (33) en verwees naar de ellende die de stad sedert anderhalf jaar geleden had « daar we nooit — zeggen ze — enige beternis hebben gevoeld sedert onze verzoening en unie, maar integendeel voor onze ogen duidelijke ruine, ondergang en verwoesting zien, indien zijn Majesteit ons niet dadelijk hulp en bijstand verleent om uit onze voet de zo grievende en pijnlijke doorn te trekken, die ons zo hevig martelt, dat we er toe bereid zijn aan zijn Majesteit en uwe Hoogheid zulke hulp van krijgslieden en vreemde staten te vragen, welke het Z. M. zou believen ons te zenden ». Men moet weten dat de Aalstenaars op dat ogenblik tussen hamer en aanbeeld zaten zoals nooit te voren. Spaanse en Duitse troepen wachtten binnen de grenzen van Luxemburg tot hun toegelaten werd de Nederlanden opnieuw binnen te trekken, maar maakte de hertog van Anjou die onlangs met zijn Frans en niet minder gehaat leger te Antwerpen was geland, anderzijds geen even groot gevaar uit ? En, vermits de tegenwoordigheid van vreemdelingen toch moest geduld worden, waren de soldaten van de koning dan toch niet beter dan die welke in het land waren gebracht door « het ketter- en rebelhoofd » ?

Moeskroen (34) die zich verheugt over het besluit van de magistraat van Aalst ziet in, dat zijn gebied onder de plaatsen zal tellen welke de vijand, versterkt door de troepen van Anjou, zal aanvallen. Hij stelt tevens vast, dat de stad gebrek lijdt aan munitie en vraagt de prins er voor te zorgen. Hij heeft de waarschuwingen van Farnese betreffende kapitein Bourcq in acht genomen en geeft inlichtingen over zijn handelswijze tegenover de overloper Callaert. Tevens ontlast hij zich op de krijgsauditeur die in zulk geval als scheidsrechter optreedt, van de door de soldaten gepleegde misbruiken in zake het afpersen der gevangenen en der bevolking van het platteland.

Van zijn kant is Farnese ook niet gerust (35). Naar pas verkregen inlichtingen blijkt, dat, gedurende een poging tot overval van Aalst in het jaar 1581, de aanval zou geschied zijn op een deel der wallen die verdedigd waren door voor de vijand gewonnen soldaten. Hij denkt dat hij geen vertrouwen mag hebben in het garnizoen en schrijft aan Moeskroen en aan de magistraat opdat ze zouden waakzaam blijven en de soldaten goed in het oog houden. Enkele dagen later drukt hij aan Moeskroen zijn tevredenheid uit (36) over het door de magistraat genomen besluit, de vreemde soldaten binnen te laten. Hij zal de gevraagde ammunitie zenden. Wat de gevangenen van het slot Moorsel betreft, heeft hij vernomen dat enkelen naar

---

(33) Bijlagen : 23.
(34) Bijlagen : 24.
(35) Bijlagen : 25.
(36) Bijlagen : 26.

het binnenland gevlucht zijn en als voorzorgsmaatregel beveelt hij de anderen terecht te stellen. Zo zal in de toekomst en in dergelijk geval moeten gehandeld worden. Voor de gevangenen van de Brusselse boot, wacht hij nog steeds op de naamlijst die hij gevraagd heeft.

Op 9 Maart (37) zendt hij speciaal een edelman naar Aalst om de gouverneur en de magistraat te verwittigen, dat een nieuwe overval nakend is.

Op 11 Maart (38) antwoordt Moeskroen aan Farnese dat de beweerde verstandhouding tussen zijn soldaten en de vijand op niets berust. Hij weet zelfs niet, welke overval de prins bedoelt, zo talrijk waren ze gedurende de laatste jaren en hij herinnert er aan, dat hij zelf verleden jaar de tegenwoordigheid van verdachte soldaten heeft vermeld in de compagnie van kapitein Sonneville, van het garnizoen van Lessen, welke soldaten overigens sedertdien bijna allen naar de vijand zijn overgelopen. Het ware dus wenselijk, indien de prins over gegronde inlichtingen beschikt, meer bijzonderheden te verstrekken opdat men wete wie verantwoordelijk te stellen. Hij is overigens op zijn hoede en stuurt de edelman naar Farnese terug, om hem mondeling de behoeften van de stad uit te leggen, alsook de maatregelen welke van de regering verwacht worden.

Deze edelman schijnt te Aalst de weerklank te hebben overgebracht van de kwade geruchten over Moeskroen die meer en meer in het kamp gehoor krijgen. Hij heeft hem een brief gebracht van de heer van Zwevegem, gouverneur van Kortrijk, bloedverwant en beschermer van Gilbert de la Barre, waarin hij over deze geruchten spreekt: « De heer Graaf van Busquoy en de heer van Zwevegem die hem bij mij aanbevolen, hebben me misleid » zou Farnese gezegd hebben, toen hij van Moeskroen sprak. Men verwijt hem vooral zijn gebrek aan gezag over zijn troepen en de misbruiken die deze de laatste maanden gepleegd hebben tegenover de burgerbevolking. Om zich te verdedigen herinnert Moeskroen aan zijn vroegere diensten en wijst op de ellende en de honger die zijn soldaten geleden hebben. Hij verzekert dat hij zelf niet het minste persoonlijk profijt heeft getrokken uit het losgeld en de afpersingen waaraan ze zich schuldig maakten. De lasterlijke verslagen die over hem geleverd werden schrijft hij toe aan de afgunst der partijgenoten van du Bosch, die hij liet aanhouden. Anderzijds wordt zijn taak lastiger gemaakt door de scheiding tussen zijn functies van gouverneur en die van de hoofdbaljuw, die voor gevolg heeft zijn bevoegdheid te beperken.

Eigenlijk hield met te Aalst niet veel van Moeskroen en gedienstige zegslieden waren er steeds bij de vleet die de prins schriftelijk of mondeling ongunstige inlichtingen over hem verstrekten (39).

---

(37) ARA. — Raad v. State en de Audiencie, nr 1801.
(38) ARA. — Raad v. St. en de Aud., nr 1750/4, orig.
(39) Zie de brief aan de prins geschreven door een zekere Louis Couet, Bijlagen: 27.

Nochtans had Farnese in accoord met Ressegem besloten de stad Aalst van een « flinke proviandering » te voorzien en hij stelt alles in het werk om ze in te richten. Op 9 Maart zendt hij naar Aalst artilleriecommissaris Longin om de behoeften van de stad te onderzoeken en met de magistraat een plan te beramen. Onmiddellijk roept de Aalsterse magistraat de kooplui bijeen (40) en spoort ze aan de gelegenheid die hun geboden wordt te baat te nemen om in alle veiligheid in de Zuidelijke provinciën een flinke voorraad te gaan opdoen. Dezen zijn bereid om de gelegenheid te gebruiken want de onderneming heeft alle kans winstgevend te worden. Een enkele moeilijkheid : ze beschikken niet over de onontbeerlijke voertuigen. Buiten de wagens die de krijgsammunitie moesten vervoeren, hadden ze nog tenminste een honderdtal karren nodig met elk vier paarden voor de levensmiddelen. Ze vragen dan ook dat de regering de wagens kosteloos te hunner beschikking zou stellen. Ze verbinden er zich slechts toe het loon der voerlui te betalen op de redelijke basis van een gulden voor honderd pond lading. Ze vragen commissarissen om hen in Henegouwen, Doornik of Rijsel te helpen bij hun aankopen en alle onvermijdelijke moeilijkheden op te lossen die zich op de markten zeker zullen voordoen wegens de beperkingen door de plaatselijke overheid gelegd op het uitvoeren van levensmiddelen, daar de schaarste algemeen is. Bovendien ontbreekt het veel Aalsterse kooplui aan kapitalen en, om tweedracht onder de burgers te vermijden, wenst de magistraat dat allen de door de prins geboden gelegenheid zouden waarnemen en goede zaken doen. Ze verzoeken dus Farnese met zijn crediet tussenbeide te komen om de Aalsterse handelaars toe te laten voor drie à vier duizend gulden boter, kaas en zout op termijn te kopen. Met commissaris Longin sturen ze een hunner, genaamd Roelant de Kistmakere, naar het kamp om ter plaatse de betalingsmiddelen van die aankopen te regelen.

Zodra Longin en Kistmakere te Doornik aankomen, wendt Farnese zich tegelijkertijd tot de graaf van Lalaing, gouverneur van Henegouwen, tot de heer van Trazegnies, gouverneur van Aat, tot de proost van Bergen en tot de magistraten van Bergen en Aat, om hen te verzoeken, elk in hun gebied, aan de Aalsterse kooplui al de nodige hulp te verlenen. Tevens zendt hij respectievelijk naar Bergen en Aat de geschutscommissarissen Arnold de Rijcke en Jan Lauwerman om de nodige ammunitie en voertuigen in gereedheid te brengen (41). Hij schrijft aan kapitein Masuca dat hij ter beschikking van de Aalsterse kooplui moet staan om ze naar het Zuiden te begeleiden en dit zonder onkosten voor hen (42). Ressegem, die door de prins als bevelhebber aangeduid is om de onderneming te leiden, houdt zich zelf bezig met het verzenden der prinselijke orders (43).

---

(40) Bijlagen : 28.
(41) ARA. — Raad v. St. en de Aud., nr 1750/4, 15 Maart '82, minuten.
(42) Idem, nr 1750/4, 15 Maart '82, minuut.
(43) Idem, nr 1814, vermoed. 15 Maart '82, originelen.

Tien dagen later is het konvooi nog niet klaar. De commissarissen hebben af te rekenen met de onwil van de plaatselijke overheid en vooral met de eigenaars der wagens, die geen lust gevoelen hun wagens te lenen voor een gewaagde onderneming. Op 24 Maart (44) is Farnese verplicht naar Bergen en Aat te schrijven dat er moet overgegaan worden tot opeising. Eindelijk is het konvooi klaar in de eerste dagen van April en baanderheer van Ressegem voegt zich bij de Aalsterse kooplui te Aat op 3 of 4 van dezelfde maand. Hij bezit bepaalde instructies vanwege de prins van Parma, betreffende de opdracht waarmee hij te Aalst belast is (45).

Bij zijn aankomst te Aat, vindt Ressegem de Aalsterse kooplui onvoldoende voorzien van voertuigen en met de hulp van de gouverneur, moet hij zich zelf bezighouden met het bijeenbrengen van alle wagens en karren die in het omliggende te vinden zijn, alles samen genomen een honderdtal voertuigen, veel te weinig om alles in een enkele reis te kunnen vervoeren (46). Er zal dus voor een tweede konvooi moeten gezorgd worden. Anderzijds zijn al de troepen niet aangekomen die voorzien waren voor het geleide en de vervanging van het garnizoen Aalst. Tal van compagnieën die van de Franse grens komen zijn te laat vertrokken en bevinden zich nog verder dan Bergen. Men zal nochtans niet meer dan een dag op hen kunnen wachten, omdat het nodige verse voeder voor de paarden totaal ontbreekt te Aat en omstreken.

Ondanks deze ongunstige omstandigheden, denkt Ressegem er aan zich op weg te begeven tegen het midden van de volgende nacht, tenzij een tegenbevel van de prins mocht komen. Men heeft hem vijandelijke troepenbewegingen aangewezen: de garnizoenen van Oudenaarde en Gent moeten elkaar op de weg naar Aalst ontmoeten. Aan de andere kant, is er te Asse, niet ver van Liedekerke, een grote concentratie Franse troepen die, uit Antwerpen gekomen, zich door de Brusselaars de toelating hoorden weigeren hun stad binnen te trekken.

Het effectief waarover Ressegem beschikt bestaat uit: het regiment van de onlangs overleden baron van Aubigny, onder het bevel van een zekere kapitein Simeon, dat nog slechts een vijfhonderd man telt en waarvan de tucht veel te wensen liet, daar ze niet meer betaald werden, drie ruitercompagnieën die onder het bevel van de Italiaanse kapitein Conrardini, speciaal uit Leuven gekomen waren. Hij verwacht nog twee compagnieën ruiters en twee voetvolk.

Op het schrijven van Ressegem antwoordt Parma nog dezelfde avond (48) en beveelt hem onmiddellijk op weg te gaan. Hij veronderstelt dat de achterblijvende compagnieën het konvooi dezelfde dag zullen ingehaald hebben. Maar Ressegem is ongerust, wegens het

---

(44) Idem, nr 1750/4, 24 Maart 1582, minuut.
(45) Idem, nr 1824, Doornik 3 April 1582, minuut.
(46) Idem, nr 1814, Ath 5 April 1582, orig. — Idem, nr 1814, id., orig.
(48) Idem, nr 1814, Doornik 5 April 1582, minuut.

gevaar vijandelijke troepen op zijn weg te ontmoeten (49). De officieren die hem vergezellen achten het ook roekeloos te vertrekken onder de bedreiging van een vijand zoveel machtiger in getal dan zij (50). Hij schrijft een tweede brief aan Farnese om hem zijn aarzeling mede te delen. Het antwoord van Farnese op zijn eerste brief verplicht de weifelende, voorzichtige Ressegem een besluit te nemen. Hij beveelt het vertrek van het konvooi in het midden van de nacht van 5 tot 6 April. Op de morgen van 8 April deed het konvooi zonder slag of stoot zijn intrede te Aalst ((51). Men kan zich best het warme onthaal van magistraat en bevolking voorstellen. Ressegem bracht levensmiddelen en ammunitie voor drie maanden. Een andere lading stond te Aat gereed.

Maar Ressegem beraamde een plan dat de troepen die met hem gekomen waren moest bevallen : een grote rooftocht inrichten op het gebied van de vijand. Op de morgen zelf van zijn aankomst brengt hij de troepen waarover hij beschikt te velde en werpt ze op Brabant met de opdracht alles weg te halen wat ze zouden vinden als graangewassen en vee. Om de verrichting veiliger te maken, heeft hij daartoe de ruiterij behouden waarover hij beschikte. Zo hoopte hij zonder kosten meer ravitaillering te vergaderen dan zijn konvooi er gebracht had. Het resultaat bleef beneden zijn verwachtingen. De soldaten gingen wel het platteland in de richting van Merchtem plunderen en roven (52), maar dachten vooral aan hun eigen winst : ze namen de boeren hun geld af en alles wat hun in de pachthoven en hutten beviel maar brachten veel minder koren of vee mee dan verwacht werd (53). Ze maakten zich meester van een door de geuzen bezet versterkt huis en plunderden het. Gedurende de expeditie namen ze een twintigtal mannen van de garnizoenen Ninove en Liedekerke gevangen, die naar Brussel trokken. Bij een van hen vonden ze brieven (54) die geschreven waren door een Frans luitenant van het garnizoen Liedekerke en waarin deze enige onrust toont over het belang van het konvooi dat Aalst bereikte. Die onrust was ongegrond, daar Ressegem niet beschikte over het geschut dat de luitenant had menen te ontwaren. Anders had Ressegem wel gepoogd Moorsel te veroveren.

Ressegem heeft nochtans belangrijker arbeid te verrichten in Aalst en gaat onmiddellijk aan het werk : hij vindt de wallen in slechte staat en de toestand in de stad onrustwekkend. Ze is vol boeren die in de diepste ellende verkeren en tal van burgers hebben

(49) Naar de brief van Moeskroen aan Moriensart gedagtekend van 3 April, hadden de Franse troepen toen reeds de richting ingeslagen van Waver en Namen. Daar de Brusselaars echter geweigerd hadden ze voor een paar dagen in hun stad te ontvangen, schijnt het wel dat ze terug naar Asse kwamen kamperen vooraleer naar Namen te trekken, waar ze tevergeefs de stad poogden te belegeren (Idem, nr 1750/4, Aalst 3 April 1582).
(50) Idem, nr 1814, Ath 5 April 1582, orig.
(51) Bijlagen : 29.
(52) ARA. — Raad v. St. en de Aud., nr 1750/4, 13 April 1582, orig.
(53) ARA, idem, nr 1814, 9 April 1582, orig.
(54) ARA, idem, nr 1750/4, Liedekerke 8 April 1582, orig.

geen geld meer. Er kan geen spraak van zijn in het onderhoud der soldaten te voorzien. De meeste mannen die hij zo pas in de stad heeft gebracht hebben al lang hun soldij niet gekregen en Ressegem heeft aan kapitein Olivier al het geld voorgeschoten, waarover hij beschikte, opdat deze zijn soldaten in staat mocht stellen levensmiddelen te kopen.

Om aan de behoeften van een zo talrijke bevolking te voldoen zal een tweeede konvooi uit Bergen en Aat moeten gezonden worden. Ressegem vraagt aan Farnese (55) een nieuwe opeising van wagens te bevelen. In afwachting zendt hij de meeeste ruiters terug naar hun kwartieren, daar hij gebrek lijdt aan voeder. Hij heeft insgelijks aan kapitein Simeon bevel gegeven zich met zijn regiment naar Lessen terug te trekken tot dat maatregelen worden getroffen voor de aflossing van het garnizoen.

Tegelijkertijd begint hij, met de hulp van de krijgsauditeur, summier het proces te instrueren van de soldaten schuldig aan misdaden en knevelarij en laat de meest schuldigen straffen (56). Hij beschouwt het als onontbeerlijk het garnizoen door nieuwe soldaten te vervangen, daar de burgers het niet meer verdragen, na al de misbruiken die twee jaar lang in de stad werden gepleegd. Hij was ook van plan vier of vijf compagnieën in de stad te leggen in plaats van drie, om ze beter te verdedigen. Doch op aandringen van de magistraat (57) heeft hij besloten, buiten de compagnie Albanese ruiterij van kapitein Masuca, slechts drie volledige compagnieën te laten, te zamen zeshonderd man. De stad een talrijker garnizoen opleggen zou het probleem der proviandering onoplosbaar maken : in ieder geval is een tweede konvooi levensmiddelen noodzakelijk en Ressegem zendt kapitein George naar Aat om het te te beschermen.

Het besluit van Ressegem, het hele garnizoen te vernieuwen en aldus de eigen compagnie van de gouverneur, Moeskroen, te verwijderen, was in strijd met de eigenliefde van deze laatste en waarschijnlijk ook met zijn belangen, want hij deed alles wat mogelijk was om de soldaten te behouden die echte medeplichtigen geworden waren van zijn knevelarij. Uitdrukkelijke en herhaalde bevelen van Farnese (58) waren nodig om Moeskroen er toe te bewegen zich met tegenzin te onderwerpen (59).

De aflossing der effectieven had plaats op 14 April en Ressegem verliet Aalst, er drie onvolledige en slecht betaalde compagnieën achterlatend onder het bevel van een verbitterd en vernederd gouverneur. Het was verwaand van hem, zich in te beelden dat hij zijn taak goed vervuld had en dat de stad in staat was zich tegen een eventuele aanval te verdedigen. Zeer ten onrechte was hij overtuigd, dat de vijand niet voor een paar maanden een aanval kon wagen (60).

---

(55) ARA, idem, n^{r} 1814, Aalst 9 April 1582, orig.
(56) Bijlagen : 20.
(57) ARA. — Raad v. St. en de Aud., n^{r} 1801, Aalst 11 April 1582.
(58) ARA, idem, n^{r} 1750/4, 12 April 1582. — Id., 13 April 1582.
(59) ARA, idem, n^{r} 1750/4, 12 April 1582. — Id., 14 April 1582.
(60) Id., n^{r} 1814, 13 April 1582, orig.

Ondertussen heeft commissaris Arnold de Rijke te Bergen heel wat moeite met het inrichten van een tweede — of misschien een derde — konvooi (61). Hij vraagt aan de prins van Parma zijn gezag te gebruiken en hem het middel te bezorgen eenvoudig de nodige wagens te mogen opeisen. Vertrok dit laatste konvooi ? Het is niet zeker en verondersteld mag worden dat Farnese de uitvoering er van uitstelde, naar de raad van Ressegem die intussen naar het kamp was teruggekeerd. Ressegem heeft hem inderdaad, naar alle waarschijnlijkheid, een geruststellend mondeling verslag gegeven en al de aandacht van de prins is in die tijd gericht op Oudenaarde waarvan hij besloten heeft het beleg te ondernemen. Om gevolg te geven aan de wensen van de markgraaf van Roobeke, die bezig is rond Oudenaarde, geeft hij onbedachtzaam op 20 April aan Masuca het bevel, zich bij de markgraaf te begeven met zijn compagnie en de door de stad Aalst beloofde pioniers. Sedert dat ogenblik konden de omstandigheden voor de vijand niet gunstiger zijn om de stad te overvallen, wat dan ook op 23 April gebeurde.

DE INNEMING VAN AALST

Enkele dagen te voren schijnt de Aalsterse magistraat een laatste maal getracht te hebben van de prins de betaling van het nieuwe garnizoen te verkrijgen (62). Met roerende woorden, waaruit hun onrust blijkt herinneren ze hem aan hun onwankelbare trouw en beloven ze stand te houden. Maar tevens herinneren ze aan de prins zijn uitdrukkelijke belofte de troepen te betalen (63) en gewagen van de nieuwe onlusten die zich anders ongetwijfeld zullen voordoen : indien de soldaten langer op hun kosten moeten leven, zal het « hun volledige ondergang en uitroeiing van hen, van hun vrouwen en arme kinderen zijn ».

Zeker was de zware last die het onderhoud van de troepen op de stad deed wegen voor een groot deel de oorzaak van de ontmoediging der bevolking. Die ontmoediging had zelf tot gevolg dat tal van Aalstenaars de afvalligheid van hun stad, zo niet wensten, dan toch innerlijk aanvaardden. En de magistraat, aan wier oprechtheid niet kan getwijfeld worden, schijnt min of meer bewust te zijn geweest van het gevaar, genoeg tenminste om een laatste noodkreet te slaken, niet genoeg om de aangewezen maatregelen te treffen en de voorzorgen te vermenigvuldigen.

De aanval gebeurde in de nacht van 22 tot 23 April, tussen drie en vier uur 's morgens. De troepen der Staten waren geleid door van den Tempel, gouverneur van Brussel en de heer van Thiant, oppercolonel van Ninove (64), die aan het hoofd stonden van twee duizend soldaten van de garnizoenen Ninove, Liedekerke en Brussel. Alles

(61) Id., n[r] 1750/4, Doornik 13 April 1582.
(61 bis) Idem, n[r] 1750/4, Doornik 20 April 1582, minuut.
(62) Idem, n[r] 1801/1, Aalst omstreeks 20 April 1582, orig.
(63) Idem, n[r] 1750/4, Doornik 12 April 1582, minuut.
(64) F. de Potter en J. Broeckaert : Geschiedenis der Stad Aalst, IV, bl. 80.

was ingeslapen in de stad en het alarm werd slechts gegeven, nadat honderden vijanden in de plaats binnen waren geraakt, de enen door beklimming der wallen, de anderen in schuitjes de Dender afvarend (65). De schildwachten die het alarm hadden moeten geven werden verrast en gedood. Misschien waren er onder dezen enkelen die met de aanvaller heulden. Toen het noodsein eindelijk weerklonk sprongen de sloten der stadspoorten reeds los onder hamerslagen en de vijandelijke ruiterij trad de stad binnen vooraleer de soldaten en de burgerwacht de tijd hadden om zich te wapenen en te groeperen.

Toen eindelijk een soort weerstand kon ingericht worden, was het te laat. Overrompeld door de massa vijanden die over de wallen en langs de opengebroken Brusselse poort binnenstroomden, waren de burgers en soldaten weldra op de grote markt in het nauw gedreven. Zekeren sloten zich in het Stadhuis en het huis « in de Roose » op en begonnen door de ramen te schieten om zich te verdedigen. Na een half uur moesten ze zich overgeven en genade vragen aan de aanvallers. Hun werd kwartier gegeven. De soldaten der Unie daarentegen liepen door de stad en moordden, verkrachtten en plunderden (66). Een zeker aantal soldaten en burgers die de stad probeerden te ontvluchten, verdronken in de grachten. Anderen die de richting van Liedekerke gekozen hadden, werden door het garnizoen aangehouden en opgesloten. Slechts weinigen, een veertigtal of zo, slaagden er in het kamp van Farnese te bereiken waar ze het jammerlijk verhaal deden van hun ongeluk. De heer van Moeskroen was gevangen genomen met zijn vrouw, Isberghe van Heule, en haar zuster. Als losgeld zouden de Oranjegezinden, naar men zegt, de ontzaglijke som van dertig duizend gulden en nog tien duizend gulden voor zijn meubelen geëist hebben (67). De abt van Ninove alsook een groot aantal reguliere kanunniken van Ninove, monniken van Affligem en pastoors uit de omstreken, die in de stad verbleven, werden insgelijks gevangen genomen.

Het handvol burgers wien het gelukt was het kamp van Farnese te bereiken brachten er de bewijzen dat de stad evenzeer verrast werd door verraad als door macht. De getuigenis van Joos van Branteghem laat daar geen twijfel over : Aalst viel in de handen van de Staten-Generaal als een rijpe vrucht, die overigens geknaagd zou geweest zijn door de worm van tweedracht en verraad (68).

Het verlies van Aalst werd door Farnese en Ressegem gevoeld als de bezegeling van hun beider zorgeloosheid en lichtzinnigheid. Ook trachtten ze, tevergeefs zich in hun verslagen aan Filips II te rechtvaardigen met de schuld op onderdanen of ondergeschikten te

---

(65) Bijlagen : nr 35.

(66) Bijlagen nr 31. Zie ook het relaas van de inneming van Aalst uitgegeven door de geuzen en overgedrukt in het werk van de Potter en Broeckaert.

(67) Coulon : Histoire de Mauscron. De schrijver spreekt van « écus » en niet van guldens. Dit is waarschijnlijk een vergissing, daar het « écu », van een theoretische waarde van 2 ½ gulden, haast niet meer gebruikt wordt als rekenmunt in de Verenigde Provincies na de afscheuring.

(68) Bijl. nr 31.

schuiven (69). De gouverneur-generaal had Aalst gedurende twee jaar en meer in zijn ellende gedompeld gelaten zonder iets ernstig aan te wenden om het te bevrijden van Ninove en de omliggende vijandelijke forten. Hij had het garnizoen zonder geldmiddelen gelaten en er zo toe bijgedragen om de bevolking te ontmoedigen. Ressegem had te gemakkelijk gehoor gegeven aan de vermaningen der burgers en de stad zonder voldoende troepen gelaten. Zelfs de Aalsterse burgerij was niet totaal schuldeloos ten opzichte van het ongeluk dat haar trof.

Wat er ook van zij, Aalst kende weer voor meer dan anderhalf jaar het republikeins en calvinistisch bewind. Het zou slechts terugkeren naar de onderwerping aan de Spaanse koning in de loop van het jaar 1583 en het was — ironie van het lot — in dezelfde omstandigheden en om dezelfde redenen die de val van de stad hadden veroorzaakt in 1582 : het garnizoen werd niet meer betaald !

Fr. de Cacamp.

BIJLAGEN

1. De magistraat van Aalst aan de Prins van Parma.

In de nacht van 1 op 2 Januari 1582 hebben voetvolk en ruiterij van de Staten gepoogd Aalst bij verrassing te overrompelen. Zij werden afgeslagen.

Monseigneur,

Comme hier au soir quelques Albanez estoient sortiz pour batre la strade vers le quartier de Basserode, ont le meisme soir rapporté à Monsieur de Moscron, n^re^ gouverneur, que l'ennemy avoit passé la rivière de l'Escault et que le bruict couroit qu'il avoit quelcque surprinse sur ceste ville. Surquoy ledict sieur gouverneur commanda, tant aux capitaines de la cavaillerye et d'infanterie que aux centeniers des bourgeois, que chacun s'auroit à tenir prest, avec armes et alert. Et comme les advertences n'estoient aucunement asseurées, si est ce que ce jourd'huy, à la diane, entre les cincq et six heures, l'ennemy s'est venu présenter devant ceste ville avecq grand nombre de cavaillerye et infanterie, et faict dresser les eschelles endroict du lieu nommé la Dommelare, entre les portes de Gand et Tenremonde, où qu'ilz trouvroient les eaues basses, par la rupture de la dicque joincte au bollewer de ladicte porte de Tenremonde, s'estans tellement advanchez sur la muraille, qu'ilz avoient jecté leurs dennes picques par dedans sur les rampars, pour se jecter en bas. Mais comme la sentenille, estans bourgeois, les ayans apparceu, avoit crié : arme, arme, après avoir vaillamment défendu les murailles et jecté de hault en bas deux ou trois des ennemis, at esté secourru de deux ou trois aultres, dont l'ung, estant aussy bourgeois, est grièvement blesché d'ung coup de bale, jusques ad ce que ledict sieur gouverneur, ayant esté toute la nuict debout, y est survenu avecq renforcement des soldatz et bourgeois, et après le capiteyne George avecq sa cavaillerye, occasion que l'ennemy at esté constrainct de prendre la retraicte, à sa grande honte, laissant eschelles, pons, lances, picques, harquebouses, espées, marteaulx et aultres instrulents et armes, dont en avons bien volu advertir v^re^ Alteze, affin qu'il plaise à icelle de nous une fois oster de n^re^ calamité et misères, ensemble d'envoyer le payement à ceste garnison suyvant noz dernières. A tant,

(69) Bijl. n^r^ 34 en 35.

Monseigneur, prions Dieu n^re^ Sauveur de maintenir v^re^ Alteze en prospérité. D'Alost, ce IIe de janvier 1582.

De v^re^ Alteze,
Très humbles et obéissans serviteurs, les burchm^re^ et eschevins de la ville d'Alost.
(Get.) Geylinck.

(ARA. — Raad van State en de Audiencie, n^r^ 1801, origineel).

2. De gouverneur van Aalst aan de prins van Parma.

Zelfde verhaal van de aanval op de stad als in voorgaande brief. De gouverneur vraagt aan de Prins de soldaten te betalen en instructies betreffende Jan en Ghijsbrecht du Bosch die hij heeft laten aanhouden. Hun bloedverwanten en vrienden beweren dat de aanhouding in strijd is met de stadprivileges.

Monseigneur,

Ce matin, environ les six heures, l'ennemy s'est présenté devant ceste ville, (la cuidant bien emporter) avecq dix huyct compaignies d'infanterie et nœuf de cavaillerie, comme aulcuns Albanois ayant esté stradié le soir devant avoyent entendus des paysans voizins de Basterode, là où que les trouppes ont passé l'Escault, nous pensant par ce abuser et nous faire doubter d'ung aultre endroict que là où qu'ilz sont venuz, à raison qu'estant passé l'Escault ilz ne se pouvoient attacher au lieu là où qu'ilz ont tenté la fortune sans passer la Dendre, ce que vérisimèlement est à croire qu'ilz ont faict parmy la ville de Denremonde. Du chief quy conduisoit les trouppes ne suis encore acertené. Et finalement ilz ont eschellé la ville à l'endroict d'un lieu dict le Dommelare, pour estre illecq les eaues fort rabassez (comme ilz avoyent espié) par inundation et ouverture de la dycke voizine au bolleward d la porte de Denremonde. Toutteffois ilz ont trouvé l'eaue plus haulte qu'ilz ne pensiont, d'aultant que on y avoit incommencé à besoigner, et ilz sont esté constrainctz de honteusement se retirer et y laisser leurs eschelles, au nombre de quatorze ou quinze, et abandonner rondasses, harquebeuses et aultres armes avecq les marteaulx quy debvoyent servir pour rompre les serrures de la porte. Ilz s'estiont advanchez bien trente ou quarante avecq les eschelles, jusques au rampart. Aulcuns bransloyent leur picques par desur dedens la ville. Les aultres, quy les secondiont, remplissoyent les fossez. Le reste de l'avantgarde accostoioit le bolleward dudict Dommelare, prestz pour se jètter dedens les fossez, ne fust esté que les premiers estiont si vivement repoulsez et renversez, de sorte que plusieurs y sont estez blessez et y demeurez, ce que ne pouvons sçavoir, pour estre tous les corps par eulz emmenez. Mais comme ja doubtions de leur surprinse, j'avois commandé aux capitaines, tant de la ville que de la garnison, d'estre et tenir leurs gens alertz, desquelz quy se trouvoient à cest endroict se sont deuement acquictez et signamment la sentinelle, quy estoit bourgeoise, comme at faict le capitaine George quy, survenant incontinent avecq sa compaignie, les fist retourner plus viste que le pas, comme j'espère que soustiendrons, avecq la grace de Dieu, aultres leurs effortz. Et n'eussions laissé de faire une sortie pour les donner une bonne main, ne fust esté que craindions intelligence et trahison par dedens, comme v^re^ Alteze m'en avoit advertie. C^e^ considéré et le bon debvoir des soldatz, icelle serat servie d'avoir pour recommandé le payement de la garnison, comme plus ayant de besoing de quelque ung aultre. Et icelle encouraigerat par ce de plus en plus tant les bourgeois que les soldatz au deu service de sa ma^te^. Au surplus, je prie v^re^ Alteze de me vouloir mander ce que ultérieurement en debvray faire touchant le saisissement de plusieurs suspectz, et signamment de Messieurs Jehan et Ghysbrecht du Bosch, pour raisons contenues et ma précédente du XXIIIIe du mois passé, et pour leur parens et amys, quy allèguent en leur défension privilèges de la ville, à sçavoir qu'ilz ne sont justiciables que devant leur juge compétent et que, au boult du troisiesme jour, on les doibt insinuer la

cause et faire preuve souffissante du faict que on les impose, ce que je respons de remectre jusques à aultre cherge ou descherge de v^re^ Alteze, laquelle attendant de jour à aultre, finiray ceste et prieray le bon dieu,

Monseigneur, de seconder et féliciter les très haultz et très vertueulx desseigz de v^re^ Alteze, me recommandant très humblement à icelle. D'Alost, ce IIe de janvier 1582.

D. V. Altesse
Très humble serviteur,
Guilbert de la Bare.

(ARA. — Raad van State en de Audiencie, n^r^ 1750/3, origineel).

3. **De Prins van Parma aan de heer van Moeskroen,** *gouverneur van Aalst. — Gelukwensen voor de aanval afgeslagen in de nacht van 1 op 2 Januari. De gevangenen mogen niet vrijgelaten worden vóór de aankomst van de procureur-generaal van Vlaanderen. De soldaten zullen weldra betaald worden.*

Très cher et bien aimé, Nous avons receu deux voz lettres, la première de responce à ce que vous avions escript de certaine emprinse sur la ville d'Alost, et la deuxiesme de ce que lesditz ennemis ont depuis attempté sur icelle, louant grandement le bon debvoir et diligance que en tout avez usé et des soldatz et bourgeois et de ce que si vaillamment ilz aient résisté aux effortz desditz ennemis. Et quant aux prisonniers que détenez, vous ne les relaxerez jusques à la venue du procureur général de Flandres, que avions mandé nous venir trouver à Tournay, pour de là l'envoyer en ladicte ville d'Alost. Et attendu la nécessité qu'ont les soldatz, je leur ferons bien tost avoir argent, afin que le bon bourgeois ait plus de soulagement. Très cher et bien aimé, dieu vous ait en sa garde. De Valenchiennes, le VIIIe de janvier 1582.

Alexandre
F. le Vasseur.

(ARA. — Raad van St. en de Aud., n^r^ 1750/3, origineel).

4. **De Prins van Parma aan de heer van Moeskroen,** *gouverneur van Aalst. — Op 11 Januari 1582 meldt de Prins de komst van Frans Roose, procureur-generaal van Vlaanderen, belast met het onderzoek in de zaak Jan en Ghijsbrecht Bosch.*

Très cher et bien amé, Comme nous envoions en la ville d'Alost François Roose, procureur général de sa ma^te^ en Flandres, pour prendre par ensemble avecq vous et ceulx du magistrat de la ville, bonne et particulière information sur l'intelligence que Gisbert et Jean Bosch peuvent avoir eu avecq les ennemis, en préjudice de sadite Ma^te^, de ladite ville d'Alost ou manans et habitans d'icelle, que aultres, et signamment à la dernière emprinse sur ledit Alost, nous vous ordonnons de par sadite Ma^te^ qu'en ce fait vous vous emploiez diligemment et faictes tout debvoir pour, avecq ledit Roose, enfoncer le tout et mesmes procéder à l'appréhension de seulx qui seront suspectz, coulpables ou favorisans à la susdicte emprinse, et de tout nous advertir incontinent, pour après y ordonner ce que trouverons convenir. Très cher et bien amé, ... De Tournay, le XIe de janvier 1582.

(ARA. — Raad van St. en de Aud., n^r^ 1750/3, origineel).

5. **De Prins van Parma aan de heer van Moeskroen,** *gouverneur van Aalst* — **Doornik 24 Januari 1582.** — *Eerlang zullen de soldaten van het garnizoen van Aalst hun soldij ontvangen.*

Très cher et bien aimé, Comme nous sommes attendant de brief quelques provisions de deniers qui viennent d'Espaigne, desquelz avons bien bonne intention d'assister aulx gens de guerre servans soubz v^re^ charge et gouvernement, nous vous en avons bien voulu préalablement advertir à ce que les puis-

siez contenir d'aultant mieulx en office et les asseurer que ne fauldrons d'en avoir la souvenance que leurs services méritent, les requérant de vouloir continuer au bon debvoir qu'ilz ont rendu jusques icy. A tant, très chier et bien aimé... De Tournay ce XXIIIIe de janvier 1582.

(ARA. — Raad van St. en de Aud., n[r] 1750/3, origineel).

6. **De Heer van Moeskroen aan de Prins van Parma — Aalst 31 Januari 1582.** — *Soldaten van het garnizoen van Aalst hebben een luitenant en veertien soldaten van het garnizoen van de burcht van Liedekerke gevangen genomen. Het garnizoen van Aalst verkeert in de uiterste nood.*

Monseigneur,

S'estant présenté hier à l'endroict de la porte de Gandt la compaignie de cavaillerie légière de Monsieur de Grandvillé, tenant garnison à Liedekercke, la n[re] les a tellement poursuit et chargé que, l'ayant mis en routte, aprins et mené en ceste ville le lieutenant avecq quatorze soldatz, lesquelz, selon le quartier, le capitaine George laissera sortir pour ung mois de gaiges, demeurant le lieutenant prisonnier jusques à la responce de v[re] Alteze. Ledict lieutenant m'at acertené, avecq les soldatz, que, à la entreprinse attentée le deuxiesme de ce mois sur ceste ville, Monsr de Waroulx conduisoit les trouppes. Je ne laisseray de faire mon debvoir avecq le procureur général pour en sçavoir, s'il est possible, leur prétendu desseing sur ledict jour et s'il y avoit aulcune intelligence. Au reste, je suis constrainct de me descherger devant v[re] Alteze touchant la garnison, laquelle, meurant de pouvreté, se diminue de jour à aultre, et n'ay plus aulcun moyen de les contenir en discipline et bien commander, sy v[re] Alteze n'y pourvoye avecq le bon payement promis en sa dernière, pour soulaiger la bourgeoisie, laquelle semblablement ne peult plus. A tant,

Monseigneur... D'Alost, ce dernier jour de janvier 1582.

(ARA. — Raad van St. en de Aud., n[r] 1750/3, origineel).

7. **Kapitein Giorgio Masuca aan de Prins van Parma — 31 Januari 1582.**

In deze brief, in het Italiaans, schildert de kapitein de erbarmelijke toestand. De Gouverneur van Aalst, de heer van Moeskroen, heeft hem zijn onmacht tegenover de ellende der soldaten bekend. Uit het platteland is niets meer te halen. Soldaten beginnen over te lopen of weg te lopen om ingelijfd te worden in een andere legerafdeling. Hij bezweert de Prins onverwijld de soldij der soldaten te zenden. Hij vraagt tevens of het niet zou mogelijk zijn een lening aan te gaan met de ontvanger der oorlogsschattingen.

(ARA. — Raad van State en de Audiencie, n[r] 1750/3, origineel).

8. **Lijst van Brabantse plaatsen die oorlogsschatting betalen.**

Hier is sprake van de oorlogsschattingen die de omliggende dorpen, zowel in Brabant als in Vlaanderen, waren opgelegd. De meeste dezer dorpen betaalden insgelijks zware schattingen aan het beheer der Staten Generaal. Wat niet belette dat ze beurtelings door de enen en de anderen gebrandschat en verwoest werden. Na de inneming van Aalst, bleven talrijke West-Brabantse dorpen hun oorlogsschattingen aan de te Halle gevestigde koninklijke ontvanger betalen, als blijkt uit volgend stuk:

Liste ou recueil d'anciènes mayries et villaiges ayans contribué en la ville d'Alost avant la surprinse d'icelle et lesquelz se sont (soubz les asseurances et promesses qu'on les contregardera de pilleries et emprisonnement) présenté de continuer le payement de leur accord en la ville de Haulx et dont l'acceptation a esté faite par le Sr de Moerkerke, capitaine Corrardin et Symon de Boudry receveur du Roy, en conformité des lettres de son alteze. Du VIIe de may 1582.

La mairie d'Assche, si comme Eyschen, Heykelghem, Bardeghem, Meldert, Mazelles, Molhem et Bolembeke, ad accordé le XXIe de may payer par sepmaine XVII L.

Le villaige de Merchtem, Wolfvertem, Steenuffle, Opwyck et Maldre ad accordé le XXVe jour de may 1582 payer par sepmaine la somme de XVIII L de XL gros.

Le villaige de Alphen, gisant sur la rivière de Dendere, demi lieue du chasteau de Lidekercke, ad accordé le XXVIIe de may payer par sepmaine XXX s.

Le villaige de Cobbegem et Ham, marie de Merchtem, ad accordé par sepmaine à commencher le XXVIIe de may, XXX s.

Le villaige de Wemmele ad envoyé ung messagier qui ad présenté chasque sepmaine II L.

Le villaige de Bruysseghem, Ossele et Ophem ad accordé le XXIXe de may 1582 par sepmaine V L.

Somme : XL L. de 40 gros par sepmaine.

(ARA. — Raad van State en de Audiencie, n^r 1750/3, orig.).

9. **De magistraat van Aalst aan de Prins van Parma — 31 Januari 1582.** — *Bittere klachten over de ellende van de bevolking van Aalst. De magistraat smeekt de Prins de soldaten te betalen om een einde te stellen aan de wanordelijkheden.*

Monseigneur,

Les foules, désordres et inconvéniens qui sont apparens de tumber à charge, tant du paouvre paysant que de noz bourgeois, ayans esté si long temps (comme ilz sont encoires) au gouffre de toutes les misères, par faulte de payement, nous constraindent de servir v^re Alteze avecq cestes, pour la supplier qu'il plaise à icelle vouloir incontinent envoyer le payement, tant pour la cavaillerie que infanterie, pour abvier à tous désordres que, par faulte de payement, se commettent par les gens de guerre, à la totale destruction et ruine et des bourgeois et du paouvre paysant, par trop d'aultre part foullez et chargez, y joinct la longue durée en leurs calamitez, sans aulcune ouverture et allègement, à quoy il plaira à v^re dicte Alteze vouloir prendre regard et obvier par l'envoy dudict payement à tous inconvéniens, aultrement qu'il est impossible de pouvoir contenir les garnisons en discipline et noz bourgeois en espoir d'allègement, mais seront constrainctz d'abandonner ceste ville, pour l'extrème paouvrté où qu'ilz se treuvent. A tant,

Monseigneur... D'Alost, ce dernier jour de janvier 1582.

— De Hamere.

(ARA. — Raad van State en de Audiencie, n^r 1801, orig.).

10. **De heer van Moriensart aan de heer van Moeskroen,** *gouverneur van Aalst* — **4 Februari 1582.** — *Belofte dat de Prins binnen de acht dagen geld zal sturen om het garnizoen te betalen. De gevangen luitenant van de burcht van Liedekerke mag niet vrijgelaten worden zonder bevel van de Prins van Parma.*

Monsieur, Son Alteze a receu et veu voz lettres et de ceulx du magistrat de la ville d'Alost, ausquelles elle eust respondu, mais ne s'est peu faire, pour la haste de ce porteur, ce que elle fera bien tost, et se envoiera argent sans faulte avant huict jours, pour donner quelque satisfaction aux soldatz et sou-

lager les bourgeois. Quant à lieutenant de cavaillerye de Likerke, prisonnier, icelle ne désire qu'il soit relaxé sans son ordre, dont je vous ay bien voulu advertir, et que je vous feray service en ce que je pourray, de bien bon cœur. Se sçait le créateur auquel je prie qu'il,

Monsieur, vous donne sa grace, en me recommandant ... à la votre. De Tournay, le IIIIe de febvrier 1582.

V[re] bien affectionné à vous faire service
F. Le Vasseur.

(ARA. — Raad v. St. en de Audiencie, n[r] 1750/3, orig.).

11. **De Prins van Parma aan de heer van Moeskroen — 5 Februari 1582.** — *De Prins stuurt een commissaris naar Aalst om de troepen te schouwen en ze te betalen.*

(ARA. — Raad v. St. en Aud., n[r] 1750/3, orig.).

12. **De Prins van Parma aan de heer van Moeskroen — 6 Februari 1582.** — *Aanbevelingsbrief voor commissaris Marco de Ocoche, die zich naar Aalst begeeft om de troepen in ogenschouw te nemen en ze te betalen. Dergelijke brieven werden ook gestuurd aan de baljuw van Halle, aan kapitein Falaix (Lessen?) en aan de gouverneur van Edingen.*

ARA. — Raad v. St. en Aud., n[r] 1750/3, org. en minuut).

13. **De magistraat van Aalst aan de Prins van Parma — 7 Februari 1582.** — *De klachten van de bevolking over de soldaten worden steeds heviger. De honderdmannen vragen ontheven te worden van hun eed. De Prins zou onverwijld een gezaghebbend man, Ressegem b.v., naar Aalst moeten sturen om de orde te herstellen. De vorige nacht hebben de Albanezen de gevangenen gefolterd om geld af te persen.*

Monseigneur,

Les doléances qui se font journèlement à nous, tant par les bourgeois de ceste villé que les inhabitans du pays d'Alost, des foulles, meurtres et voleries y commises de plus en plus par les soldatz tenantz icy garnison et les extrémitez esquelles voyons icelle ville et pays, par faulte d'ordre et justice entre lesdictz soldatz, qui sont si grandes et intolérables que le jourd'huy les centeniers et aultres notables sermentez de par sa ma[te] pour la garde et défense de ladicte ville sont venu requérir relaxation de leurs serments, nous ont meu ou, pour mieulx dire à la vérité, (puis que ne les pouvons plus long temps endurer et dissimuler si ne voulons tumber en n[re] totale ruine), forcez de faire, par ce présent porteur, part et plaincte à v[re] Alteze affin qu'il pleust à icelle meurement adviser et adhiber le seul et souverain remède que semble rester pour la conservation desdictes ville et pays, sistant tel à n[re] advis (soubz correction) que v[re] dicte alteze soit servie d'envoyer ici, à toute heure et en diligence, quelque S[r] principal (et nommément monsieur le baron de Rassinghien, pour l'authorité et l'obligation qu'il a au bien et salut de ladicte ville et pays, comme grand bailly) suffissamment auctorisé, avecq le procureur général de sa ma[te] en son conseil de Flandres, icy besoingnant présentement en aultres affaires à luy commandez de v[re] part, pour s'informer sur lesdictz désordres, crismes et délictz et à la charge des coulpablez sommèrement procéder, juger et leurs sentences faire éxécuter, avecq aultre pouvoir que v[re] Alteze trouvera estre requis en n[re] nécessité tant extrème, tant par payement et changement de ladicte garnison que aultrement, lequel changement trouvons plus qu enécessaire, pour le lieu que tenons, tant frontier et de tous parts environné des ennemis, encoires qu'il n'y auroit aultre respect que au long séjour de celle présente et aux menaces que aulcuns soldatz osent faire public-

quement de piller la ville, dont et tous aultres désordres ausdictz commissaires se fera plaine foy et information et par espécial aussy (ce que ne pouvons celer) de l'énormité et inhumanité commise encoires à la nuict précédente, contre tout ordre de justice (et meismement contre le placcart de sa ma^te^ sur le faict des prisonniers, affin de les non relaxer sans le sçeu et congé de v^re^ Alteze) par quelques Albanez ayant, au soir devant bien tard, menez hors des prisons ordinaires Francisco Hernando, Espaignol, et deux manans de Bruxelles prins avecq aultres le IIIe de ce présent mois en la barcque venant d'Anvers, et iceulx géhenné et fort estrangement torturé pour extorquer des ranchons à leur plaisir. Et comme ne doubtons que v^re^ Alteze nous envoyera la susdicte médicine, tant nécessaire pour le garrissement de noz maulz, calamitez et misères (nous tous mectans quasi en voye de désespérer), avons requis audict général d'attendre icy quelques deux ou trois jours, sur ce que dessus, la response et ordonnance de v^re^ dicte Alteze, ce que supplions à icelle très humblement. A tant,

Monseigneur, prions Dieu le Créateur... D'Alost, ce VIIe de febvrier quatre vingts deux.

— De Hamere.

(ARA. — Raad v. St. en Aud., n^r^ 1801, orig.).

14. **De Prins van Parma aan de magistraat van Aalst — 9 (± 20) Februari 1582.** — *Om een einde te stellen aan de burgeroorlog vraagt de Prins aan de magistraat toe te stemmen in de terugkeer van de vreemde troepen (Spaanse troepen). Hij richtte hetzelfde verzoek aan de andere met de Koning verzoende gewesten.*

Très chiers et bien amez, Nous ne doubtons que, pour le désir que vous avez que soit mise unefoiz fin à ceste misérable guerre civille et soyez délivré au plus tost de toutes ces calamitez et oppressions procédans à cause d'icelle, pour vous remettre du tout en repoz et tranquillité comme du passé, vous considérerez trop bien que cela se peult mal faire (veu la pertinacité des rebelles) que ne soyent employez pour les constraindre toutes les forçes et moyens de sa ma^te^, puis que toute la doulceur dont icelle sa ma^te^ a usé vers eulx ne sert de riens sinon de les endurcir et rendre plus obstinez. Et combien que sur ce nous voulons confier et croire que, pour toutes ces raisons, vous vous conformerez à ce que pour cest effect avons présentement faict proposer aux provinces réconciliées, sans qu'il soit besoing de quelque poursuyte ou aultre debvoir vers vous en particulier, touteffoiz, voyant que vous vous estes voluntairement remis à l'obéyssance de sa ma^te^ avecq icelles, nous avons bien voulu vous faire part de ce que nous avons fait traicter sur ce fait aux estatz de Haynnau, qu'est en conformité de celle faite à ceulx d'Arthois et Lille, Douay et Orchies, desquelz nous attendons suite fort bonne et fructueuse résolution, comme nous sommes advertyz de divers lieux, vous requérant partant en v^re^ regard vous y mesme semblablement accommoder en tant qu'il touche le second poinct, de se povoir servir par sa ma^te^ de soldatz et gens de guerre de toutes nations sans exclusion de personne, puis qu'il convient ainsi pour les causes contenues en ladite proposition et que l'ennemy fait le meisme de son costel, comme vous est notoire, dont touteffoiz et de v^re^ intention en cest endroit nous pourrez au plustost advertir. A tant... De Tournay, le IXe de février 1582.

ARA. — Raad v. St. en Aud., n^r^ 1801, minuut op de grosse van een eerste versie).

15. **De heer van Moeskroen aan de Prins van Parma — Aalst 9 Februari 1582.** — *Klachten over de erbarmelijke toestand van de inwoners van Aalst en van het platteland. De troepen van kapitein Sonneville, van het garnizoen van Lessen, plunderen in het Land van Aalst. Verder meldt de Heer van Moeskroen de gevan-*

genneming van de passagiers van het beurtschip Brussel-Antwerpen in de volgende bewoordingen :

Au surplus, n'ay voulu celer à v^re^ Alteze l'exploict que quelque trente soldatz de la compaignie du capitaine Mezucca, avecq vingt des miens, ont faict, passé cincq jours, lesquelz, buscantz la fortune sur la rivière d'Anvers à Bruxelles, ont troussé la barcque ordinaire et mené prisonniers en ceste ville au nombre de trente et huyct personnes, et entre icelles le s^r^ de Mierbeke, ung marchant espaignol et madamoiselle Hennin, femme de Monsieur van Hecke, de Bruxelles. Les aultres sont vulgaires et manouvriers. Il ne reste sinon que nous puissions resentir l'effect du bon payement promis pour, au soulaigement de la bourgeoisie, contenir les soldatz en deue discipline, lequel attendons en bonne dévotion. Et cependant, m'esvertueray de ce faire aultant qu'il me serat possible. A tant,

Monseigneur... D'Alost, ce IXe de febvrier 1582.

(ARA. — Raad van St. en Aud., n^r^ 1750/3, orig.).

16. **De Prins van Parma aan de magistraat van Aalst — 10 Februari 1582.** — *Weldra zal te Aalst een aanzienlijk heer aankomen om met de procureur-generaal de schuldige soldaten te straffen. Daar de soldaten nu sedert drie dagen soldij hebben ontvangen zullen alle wanordelijkheden ophouden.*

(ARA. — Raad v. St. en Aud., n^r^ 1801, orig.).

17. **De magistraat van Aalst aan de Prins van Parma — Aalst 14 Februari 1582.** — *De graanprijzen stijgen. Hongersnood dreigt. Aalst ziet geen andere uitkomst dan de onderwerping van Ninove, Liedekerke en Moorsel. De velden liggen braak. Zij wachten met geduld op de beloofde maatregelen om de orde te herstellen.*

Depuis noz dernières du VIIe de ce présent mois de febvrier, ausquelles attendons encoires response à grande dévotion, pour estre remédié au mal y mentionné, les plainctes et doléances de la commune se sont tellement augmentées à cause du renchérissement des grains tant nécessaires pour la sustentation de la vie humaine, et par conséquent de la famine imminente par faulte d'icéulx, par dessus la disette de toutes aultres choses, qu'avons trouvé besoing de convocquer tout le conseil de ceste ville, là où, en présence du gouverneur, on a donné ouverture des difficultés et nécessités se représentans ceste part, pour adviser tous moyens en cest endroict possibles pour la conservation et maintènement de ladicte ville et pays d'Alost. Et quoy qu'on a peu sur ce penser et adviser, l'on n'a sçeu trouver d'aultre remède que d'estre délivrez des villes de Nienove et forts de Liedekercke, Moorsele et aultres environnans ceste ville, tant pressans le plat pays d'alentour qu'il n'est possible d'en estre secouru, tellement qu'on n'y a riens semé pour ceste année, oultre ce qu'on a fort peu remis l'année dernière, dont aussy riens se peult apporter en cestedicte ville par ce que le pays est la plus part désert et désolé, à n^re^ très grand regret, dont sumes esté résoluz, avecq ledict gouverneur, de nous retirer par devers v^re^ Alteze. Et d'aultant qu'entendons est aprez pour faire marcher et employer le camp de sa ma^te^, estant maintenant payé, la supplier qu'elle soit servie de prendre, à l'effect que dessus, le regard qu'il convient et est plus que nécessaire, affin qu'estant sa ma^te^ venue au dessus desdictes ville de Nienove et forts circumvoisins, on aye quelque moyen pour maintenir ceste ville soubz l'obéissance de sa ma^te^ et que les manans et inhabitans d'icelle, fort affectionnez à la foy catholicque et à sa ma^te^, ne se voyant tumber en leur ruine, voires, que Dieu ne veulle, entre les mains des rebelles, dont nous voyons le mal à la porte et les apprestes se faire tous les jours, selon les advertence que recepvons, n'est qu'il y soit promptement pourveu par v^re^ dicte Alteze en la manière que dessus, pour n'y rester aultre remède, lequel effectué causera non seulement ung très grand

bénéfice à ceste ville, tant au regard des manans d'icelle, qui auront quelque moyen de gaigner leur vie en trafficquant es villes et places recouvrées, que des inhabitans du pays y réfugiez en très grand nombre, que se pourront retirer en leurs demeures et cultiver les terres à présent vagues, mais bien aussy aux villes de Hault, Inghien, Aeth et Lessines et pays d'alentour, ayant quant et nous ja passé long tamps, et dois la réduction de la ville de Nivelles, supplié ad ce mesme effect, dont aussy prions à v^re^ Alteze avoir favorable souvenance. A tant,

Monseigneur,... D'Alost, ce XIIIIe de febvrier 1582.

Monseigneur, cestes despeschées, avant le partement du messagier avons à ce soir bien tard receuz la responce de v^re^ Alteze à noz précédentes cy dessus mentionnées, avecq tel contentement et remerchiement qu'on polroit attendre des plus humbles serviteurs à sa ma^te^ et de v^re^ dicte Alteze, à laquelle supplions de tenir la main souveraine et nous envoyer au plustost que sera possible le remède y mentionné, plus nécessaire que ne sçaurions mander par escript; au reste supplians aussy à v^re^ Alteze d'avoir en favorable recommandation ce que, par dessus le remède susdict, requerrons par ces présentes, par les raisons y touchées, tant prégnantes et urgentes en une nécessité tant extrème, de tant plus que sommes advertiz de bon guet des menaces que nous font les ennemis et rebelles à sa ma^te^, meismes par la venue du duc d'Alençon, comme on dict par commun bruict.

(ARA. — Raad v. St. en de Aud., n^r^ 1801, orig.).

18. **De procureur-Generaal van Vlaanderen, Frans Roose, aan de Heer van Pamele, voorzitter van de Raad van Vlaanderen — Aalst 15 Februari 1582.** — *Overzicht van de misbruiken die in de stad heersen, bijzonderheden over verdachte personen die er vrij rondlopen. Hij maakt zijn collega de lijst der gevangenen van het beurtschip Brussel-Antwerpen over.*

Mon très honnoré S^r^, Il ne m'est possible de mander à V. S^rie^ le desplaisir que ja' de veoir et entendre les désordres que se passent icy, tant allendroict des contraventions aux placcarts de sa Ma^te^ que aultrement, de sorte qu'on voidt de jour à aultre relaxer les prisonniers, de quelles qualités qu'ilz soyent, sans congié de son Alteze, voires caresser seulx qui sont des forts circumvoisins. Et encores le jour d'hier, venant en ceste ville ung Jean Callart, lieutenant d'un compaignie gantoise, saubz prétext d'y avoir tué ou blessé son capiteine, y a esté admis et toléré en la mesme hostellerye où je suis logié, sans lui donner garde aulcunne ny s'informer de ses actions, tant énormes toutteffois, qu'à ce matin on m'est venu dire qu'il auroit porté des hosties allentour de son drappeau, en despit du sainct sacrement de l'hostel. Tant y a que luy mesmes m'at confessé avoir servy à Doulieu, prez de Bailleul, vray nyd de vrybuuters, comme est le fort de Moorsele cy auprez, duquel néantmoins ceulx estantz appréhendez se trouvent incontinent relaxez en payant ung mois de gaige, sans s'informer paravant de leurs vies et actions, quoy que exorbitantes et plus que barbares, comme aussy j'ay veu, passé quelques jours, relaxer XII ou XIII François servantz en gens de cheval au fort de Liedekercke, retenant tant seullement le lieutenant de la compaignie, non obstant qu'aulcuns d'iceulz confessarent avoir eschellé ceste ville le IIe du précédent et avoir esté des principaulx avantcoureurs et advancheurs de l'emprinse lors attentée. Et quant aux ecclésiasticques, jusques à quatre, retenus et admis estre soldatz, par dessus ung cordelier passé trois mois tué, il y a ung nommé Dominicus Michielz, jadis frère prescheur à Gand ou Bruges, ayant acquis le surnom Zwardt van Dorste, duquel le vicariat de Malines, résidéant en ceste ville, m'a faict des plainctes extrèmes, pour estre chargé d'homicides et de pluisieurs énormes voleries. Je ne dis davantaige pour le présent, non par faulte de matière, mais pour la grande haste du porteur et pour l'espoir que j'ay que bien tost on mettra icy ordre en tout, suivant les lettres de son Alteze du Xe de cemois, receues par le magistrat hier au soir bien tard, à quoy je prie V. S^rie^ tenir la bonne main au plus tost qu'il sera possible. Ce pendant j'envoye les noms et surnoms des apprèhendez, le IIIIe

de ce mois en la barque d'Anvers, desquelz il y a jà plusieurs ranchonnez et renvoyez, mesmes de ceulx qui sont de Bruxelles, comme aussy apparentement se fera de tous s'il n'y soit pourveu par son Alteze. Mesmement on me veult dire qu'il y a ung de Valenciennes, nommé Arnaud Allaert, que l'on estime estre ministre, qui est aussy en voye d'estre relaxé par ranchon. Ceulx de Valenciennes estantz en court le debvroient bien cognoistre. Que sera l'endroict où,

Mon très honnoré S^r, Monsr le Président, je prieray le souverain s^r n^re créateur garder et maintenir V. S^rie en sa divine protection, me recommandant très humblement aux bonnes graces d'icelle. En haste, d'Alost, ce XVe de febvrier 1582.

De V. S^rie
Très humble serviteur,
F. R.

(ARA. — Raad v. St. en de Aud , n^r 1750/3, orig.).

19. **De Prins van Parma aan de Heer van Moeskroen — Doornik 16 Februari 1582.** — *Waarschuwing tegen een mogelijke onderneming van zekere kapitein Bourcq, een overloper. Vraag naar inlichtingen over een klacht van Paltsgraaf Jan, betreffende de aanhouding van de drossaard van Buggenhout.*

(ARA. — Raad v. St. en de Aud., n^r 1750/3, orig.).

20. **De Prins van Parma aan de magistraat van Aalst — Doornik 17 Februari 1582.** — *Voorlopig kan de Heer van Ressegem niet naar Aalst gezonden worden. De procureur-generaal van Vlaanderen en de krijgsauditeur zijn gelast met het onderzoek van de schuldige soldaten.*

(ARA. — Raad v. St. en de Aud., n^r 1750/3, minuut).

21. **De Prins van Parma aan de Heer van Moeskroen — Doornik 18 Februari 1582.** — *Bevel Jan Callaert aan te houden en tegen hem te informeren. Verbod nog overlopers in de stad toe te laten en gevangenen zonder zijn toestemming in vrijheid te stellen.*

ARA. — Raad v. St. en de Aud., n^r 1750/3, orig. en minuut).

22. **De Heer van Moeskroen aan de Prins van Parma — Aalst 23 Februari 1582.** — *De soldaten van het garnizoen van Aalst hebben een konvooi levensmiddelen bestemd voor het kasteel van Moorsel verrast en drie en twintig gevangenen gemaakt. Hij heeft te vergeefs getracht de overgave van het kasteel te bekomen. Hij raadt de Prins aan Aalst te bevrijden van zijn vijanden die de omgeving bezetten.*

Monseigneur,

J'avois mandé à v^re Alteze que la cavaillerie, avecq aulcuns carabins de ceste garnison, avoient troussé la barque d'Anvers à Bruxelle et menée prisonniers jusques au nombre de 38, desquelz la plus grande part, n'estantz que personnes particulierez, méchanicques, de nulle importance et ayantz nulle charge, j'auerois élargy, pour la ranchon par eulx aux soldatz accordé, selon qu'in est accoustumé d'en user, ne fust que Monsr de Morienzart eusse respondu aux soldatz quy luy portoient les nouvelles, qu'il conviendroit communicquer ladicte prinse au conseil, ce que désyrant d'entendre, prie à v^re Alteze de me vouloir esclaircir par ce porteur, d'une part pour éviter les despens, fretz et misérez de la prison, d'aultre pour ne contrevenir en aulcun endroict le comandement d'icelle. Au surplus, ne puis laisser de refrescher la

mémoire à v^re^ Alteze dez fortz (oultre les villez) occupés par l'ennemy, quy environnent et angoissent ceste ville, comme le chasteau de Liedekercke et Morselle. A l'ung n'est remède que le camp. Pour de l'aultre nous emparer, ay souvente fois tenté la fortune, mais en vain sans le canon. Touttefois, considéré combien que ledict chasteau de Morselle est nuysable à ceste ville, ay envoyé plusieurs fois mes soldatz pour copper leur vivres, quy viennent de Denremonde, ce que estant avant hier succédé à mesdicts soldatz, et qu'ilz avoient prins dudict fort quelque 23 soldatz et tuez à la place quelque sept ou huyct, n'estant demeuré au fort que le commandeur avecq cincq aultres, ay incontinent envoyé la cavaillerie avecq la plus grande part de l'enfanterie, pour serrer ledict chasteau, et faict représenter les prisonniers là devant, avecq menaces de les toutz pendre sy ne rendoient le chasteau entre les mains de sa Ma^te^, pendant au mesme instant ung d'iceulx, ja adjugé pour ses brandtschatz, brisseries des images et semblables actes à la mort, mais semblablement en vain.

D'aultant je recommande à v^re^ Alteze l'estat de ceste ville, environné des ennemys de toutz costelz, et qu'icelle soit servie de la faire une fois ouverture vers les provinces réconciliés, sans laquelle je préadvertys à v^re^ Alteze l'apparente ruine et perdition de une ville tant dévotionnée au service de sa Ma^te^, en laquelle ne fauldray aultant la retenir et encorager de plus en plus, comme je m'asseure que v^re^ Alteze, ayant le moyen, la secourerat et délivrerat. A tant,

Monseigneur,... D'Alost, ce XXIIIe de febvrier 1582.

(ARA. — Raad v. St. en de Aud., n^r^ 1750/3, orig.).

23. **De magistraat van Aalst aan de Prins van Parma — Aalst 26 Februari 1582.** — *Aalst stemt toe in de terugkeer der vreemde troepen, vermits er geen ander middel bestaat om hun veiligheid te verzekeren en daar anderzijds de Prins van Oranje de Hertog van Anjou met zijn Frans leger in de Nederlanden heeft binnengeroepen.*

Monseigneur,

V^re^ Alteze peult avoir assez remarcqué, tant par noz remonstrances que aultrement, l'ardent désir et zèle qu'avons tousjours euz pour nous maintenir au service et en l'obéissance de sa ma^te^ n^re^ Prince et Seigneur naturel, auquel avons jusques ores continué avecq une telle promptitude et vivacité que nous nous voyons précipitez et plongez au profundeur et au comble de toutes misères et calamitez, hors desquelles sçavons que personne nous ne peult eslever que sa ma^te^, de tant plus qu'ayans esté environnez, l'espace de deux ans et demy, de tous costez, des rebelles de sa ma^te^, n'avons jamais sentu aulcun fruit depuis n^re^ réconciliation et union, ains au contraire voyons devant noz yeulx apparente ruine, perdition et désolation si sa ma^te^ ne nous donne ayde et assistense promptement pour nous oster hors de noz piedz une espine si poignante et doleureuse, qui nous presse de si près qu'estions en termes de demander et implorer de sadicte majesté et v^re^ Alteze tel secours de gens de guerre et nations étrangères qu'il plairoit à sadicte ma^te^ nous envoyer. Mais ayans au meisme instant sur ce receu, le XXIIIe de ce présent mois, avecq la proposition sur ce faicte aux Estatz de Haynnault, avons esté resjouyz d'avoir entendu les moyens y reprins, pour n^re^ bien et pour la conservation de n^re^ foy catholicque, noz vies et celles de noz femmes et enffans, avecq une si ferme délibération et unanime résolution sur ce par nous prinse avecq le gouverneur, ecclésiasticques, nobles, ceulx du conseil et centeniers de ladicte ville, sur ce appellez, que nous supplions que sa majesté se veulle laisser servir et employer telz soldatz et gens de guerre de toutes nations qu'il plaira à icelle, sans aulcune exception, considéré meismes que le chef des héréticques et rebelles se sert de toutes nations estrangières pour nous faire changer de foy et de Roy et que ce nouveau ennemi de France, le duc d'Anjou, est à noz portes pour nous envahir, saccager et le tout mectre à feu et à flamme, et que partant, pour ne tumber en plus grands inconvéniens, il est plus que temps et nécessaire que sadicte ma^te^ soye servie par telz soldatz et forces de nations estrangières que plaira à icelle, pour mectre une fin à ceste

misérable civile guerre, laquelle nous faict regretter le long séjour et retardement desdictes forces. A tant,

Monseigneur... D'Alost, ce XXVIe de febvrier 1582.

... Gheylinck.

(ARA. — Raad v. St. en de Aud., n[r] 1801, orig.).

24. **De Heer van Moeskroen aan de Prins van Parma — Aalst 26 Februari 1582.** — *De Gouverneur van Aalst vreest een aanval van de Hertog van Anjou, hij vraagt ammunitie. Hij heeft de waarschuwingen van de Prins in acht genomen, en geeft de gevraagde inlichtingen over de aanhouding van de drossaard van Buggenhout.*

Monseigneur,

Ce at esté plaisir d'ouyr la résolution du magistrat, capitaines et notables de ceste ville sur la proposition faicte par v[re] Alteze à iceulx, lesquelz unanimement acclamoient ne vouloir mectre loix à leur Prince naturel touchant les gens de guerre, de quelle nation ilz fussent, necessairement requis pour ammortir et annuller les perturbateurs et invaseurs de la Belgie, tant affligé patrimoine de sa Ma[te]; ains espèrent fermement par ce moyen pouvoir estre mise la fin à ceste guerre intestine et civile. Mais comme il est apparent que les rebelles de sadicte Ma[te] tacheront engloutir pour le premier ceste ville, tant pour estre la plus proche et nuysable aux ennemys que pour détourner le desseing de v[re] Alteze, l'ay bien voulu préadvertir le diffault des admonitions de guerre en ceste ville. Et v[re] Alteze serat servie de ce la pourveoir en temps. De ma part, ne laisseray de faire le deu office et avoir l'œuil ouvert sur ce que l'ennemy pouldrat démener et, suivant l'advertence de v[re] Alteze, sur les doubles traictz du capitaine Boucq et semblables factions. D'aultre part, suis bien marry que v[re] Alteze, occupé es affaires de tel poix que le bien universel, du pays en dépendt, at esté inquiète par rapportz d'ung Jehan Callart, enseigne d'une compaignie ganthoise, qui se seroit, passé quelque jours, venu rendre en ceste ville, lequel ayant examiné, trouvois la cause de sa rendition qu'il aueroit blessé à la mort son capitaine; et ne me fiant de ce, luy avois donné ung passeport pour se purger devant le Conseil de Flandres, auquel il se désiroit présenter, pour avoir servy le greffier Stalins. Et m'en garderay doresenavant (veu la malignité des espritz) de recepvoir aulcun, de quelle qualité il soit, ou soubz quel ombre et couleur il se pouldroit offrir.

Touchant les prisonniers sur la barcque de Anvers à Bruxelles, je prie à son Alteze de haster la résolution. Quant au drossart de Buggenhoute, il est sorty de la prison passé nœuf mois, pour sa ranchon accordé et payé aux Albanois, à raison des actes d'hostilité par les gens du Prince d'Orange qu'il tenoit sur la maison. Et suivant que v[re] Alteze requiert de mectre la S[rie] de Buggenhoute en sa protection et sauvegarde, ne permectray à la garnison aulcunnement fouller ladicte S[rie]. Et veu le payement faict, contiendray en telle discipline la garnison, que les bourgeois de ceste ville seront soulaigié et que les villaigeois seront préservez d'ultérieures excursions, lesquelles touteffois ne sont jamais advenues que l'auditeur (commis par v[re] Alteze) en aye prins les informations et suivantz cestes adjugé les butins de bonne ou mauvaise prinse, mais bien at esté indifférentement foullé et pillé le pouvre pays d'Alost par les garnisons de Lessine et Nivelles, comme l'ay donné à cognoistre à v[re] Alteze, à laquelle, avecq mes très humbles recommandations,

Monseigneur... D'Alost, ce XXVIe de febvrier 1582.

Marginale aantekening. — Prisonniers d'Alost. Les faire exécuter ceulx qui ont servy... et noms et liste et leur qualitez de ceulx de la barque.

(ARA. — Raad v. St. en de Aud., n[r] 1750/3, orig.).

25. **De Prins van Parma aan de Heer van Moeskroen — Doornik 1 Maart 1582.** — *De Prins drukt de Gouverneur op het hart zorgvuldig de soldaten in het oog te houden want sommigen zijn verdacht van verstandhouding met de vijand.*

(ARA. — Raad v. State en de Aud., nr 1750/4, orig.).

26. **De Prins van Parma aan de Heer van Moeskroen — Doornik 5 Maart 1582.** — *De Prins drukt zijn tevredenheid uit over de toestemming van de Aalstenaars om vreemde soldaten (Spaanse troepen) in het land binnen te laten. Hij geeft bevel de gevangenen van het slot van Moorsel terecht te stellen.*

(ARA. — Raad van State en de Aud., nr 1750/4, minuut).

27. **Loijs Cauet aan de Prins van Parma — Aalst 12 Maart 1582.** — *De wallen zijn in slechte staat en de stad mist ammunitie. Het garnizoen is te zwak en de soldaten van de Heer van Moeskroen gedragen zich heel slecht.*

Monseigneur, J'ay prins la hardiesse escrire ce mot à vre Alteze pour l'aviser de ce quy se passe par deçà, pour le grant zèle et dézir que j'ay m'acquitter de l'obligation qu'ay service de sa mate, entre aultre chose, ceste ville est fort débille par plusieurs endroitz et subjecte aux escallades et aultres enprinses, n'y aiant en icelle asés peu de munitions de guerre que vivres, ny mesmes nulle sorte de bois ny fachinnes pour renparer, le cas advenant nécessaire. Et touchant aux gens de guerre, sont assés en petit nonbre pour les grandes gardes qu'ilz y conviennent, desquelz et d'unne partie ne m'en asseureroie pas biaucoup, signament de ceulx de la conpagnie du sr de Moncqueron, quy sont plus de la moitié Flamens, entre lesquelz il y en a qui ont tenu le parti contraire depuis peu de temps, comme, s'il plaist à son Alteze s'en informer au procureur du Conseil de Flandre et à Jehan-Baptiste, soldat du capitaine Gorge, et d'aultre chose d'importanche que je ne puis escrire, qui sera l'endroit où finiray la présente après avoir bien humblement baisé les mains de vre Alteze et avoir prié Dieu,

Monseigneur, conduire ses désirs à heureuse fin comme ce très humble serviteur de vre Alteze désire. D'Alost, ce XIIe de mars 1582.

De vre alteze très humble
et très obéissant serviteur
Lois Cauet.

(ARA. — Raad v. State en de Aud., nr 1750/4, orig.).

28. **De magistraat van Aalst aan de Prins van Parma — Aalst 14 Maart 1582.** — *De proviandering van Aalst.*

Monseigneur,

Ayans receu, le XIIe de ce présent mois de mars, les lettres de vre Alteze en date du IXe dudict mois, en avons receuz grand contentement, ensemble de l'arrivée du commissaire Longin, duquel avons entendu le bon vouloir et le grand bien, faveur et addresse que vre Alteze porte pour pourveoir ceste ville tant de munitions de guerre que de vivres, à quel effect avons mandé vers nous les marchans d'icelle, déclairans se bien vouloir employer et le peu de moyen qui leur en reste. Mais d'aultant que, à cest effect, il leur convient d'avoir plus de cent chariotz à quatre chevaulx, sans ceulx de la munition, il est nécessaire que vre Alteze leur face procurer tel nombre de chariots, tant de voicture que aultres qu'ilz trouveront au cas appertenir, ensemble des commissaires qui leur bailleront toute assistence de par vre Alteze, et conduicte desdictz chariotz jusques en ceste ville, sans leurs despens, en payant néantmoings aux chartons, pour droict de chariaige, de chacun

cent livres de poix ung florin, pris plus que raisonnable. Et pour le tout mieulx accomplir, il est très requis qu'ilz pouriont librement achapter, charger telz vivres, denrées et marchandises qu'ilz pourront trouver es villes de Mons, Valenchiennes, Tournay, Lille et Aeth ou aultres où qu'ilz se pourront addresser, et partor en temps et heure, comme plus amplement ledict commissaire sur ce est instruict, auquel supplions v^re^ Alteze vouloir donner tout accès et adjouster toute foy et crédence ad ce que de n^re^ part par luy sera plus amplement remonstré, à l'accomplissement de ce que dessus. Et comme ne désirons que de maintenir noz bourgeois en repos et tranquillité, sans murmuration et discution les ungs contre les aultres pour la cherté des vivres, avons advisé de servit v^re^ Alteze avec cestes, qu'il plaise à icelle vouloir interposer son crédict vers quelques marchans desdictes villes, affin de pouvoir faire achapt, de la part de ceste ville, de bonne quantité de beure, fromaige et sel, jusques à la somme de trois à quatre mille florins, envoyans à cest effect Roelandt de Kistmakere, pour en ce cas besoingner avecq les marchans qui vouldront livrer lesdis vivres et marchandises, pour les rembourser endedans trois à quatre mois, des deniers procédans de la vente desdis vivres, ce que sera ung très grand soulaigement pour noz bourgeois, et du commun peuple. A tant,

Monseigneur,... D'Alost, ce XIIIIe de mars 1582.

... De Hamere.

(ARA. — Raad v. St. en de Aud., n^r^ 1801, orig.).

29. **De Baanderheer van Ressegem aan de Prins van Parma — Aalst 8 April 1582.** — *Het konvooi met levensmiddelen bereikt Aalst. Bizonderheden over troepenbewegingen van de vijand. Geruchten over de ziekte van de Prins van Oranje.*

Monseigneur,

Ceste servirat seulement pour advertyr v^re^ Alteze de mon arrivée en ce lieu d'Alost, avecque le plus de ravitaillement que m'at esté possible, et at esté d'environ 110 que chariotz que charrettes. L'ennemy ne s'est monstré, combien que, la nuyct précédente, Waroulx estoit arrivé à Ninove avecque quelque renforcement de cavallerie. Noz coureurs prindrent, aulx portes de Ninove, quatre de la garnison, qui disent leurs trouppes de François et Angloys estre retirées delà Bruxelles, du costel de Wavre, sans sçavoir dire le lieu ny le nombre quilz peuvent estre, sinon qu'ilz ont ouy dire qu'il y avoit quelque dessaing sur ungne ville, et estiment que ce doibt estre Louvain, Nivelles ou Enghien. J'ay trouvé expédient de passer ce matin, avecque tout ce qu'avons de forces et tout le charroy, sur Brabant pour, des villaiges et lieux que j'entens estre les plus pourveuz et gardez de l'ennemy, raffler et ramener en ceste ville touz les grains, bastuz ou non, et le bestial quy se poulrat recouvrer avecque le moins de désordre que poulrons, espérant que cela vauldrat ichy, avecque affoiblissement de l'ennemy, plus qu'ung ravitaillement, ayant promis au soldat certain tax pour chacune beste qui serat de butin, et d'ung chemin ay despesché jusques au delà de Bruxelles, pour recognoistre au vray ce que s'est de l'ennemy; et si j'entens qu'il soit pour apparentement faire quelque emprinse par delà, je ne fauldray renvoyer sur le camp le capitaine Montvoysin, avecque les harquebousiers de cheval venyz quant et luy, pour rentrer en Louvain et, selon les occasions que verrons, nous conduirons, espérant que v^re^ Alteze ne prendrat de mauvaise part si, pour ledict effect, je retiens ichy pour ung jour ou deulx la cavallerye, pour si apparent service; et se peult v^re^ Alteze asseurer qu'y procéderay avecque la discrétion et diligence requyses en tel cas, sans hazarder aulcune choze sinon avecque grand fondement et par advys des capitaines qui sont avecque moy. Et cependant j'ay renvoyé à Ath pour y tenir prestz la reste des vivres et munitions nécessaires, s'il estoit besoing d'ung second convoy.

J'ay trouvé les fortifications ichy en mauvais ordre et beaucop de chozes fort nécessaires à remédier, tant à l'endroict des bourgeois que des soldatz, à quoy entendray au plus tost qu'aurons pourveu à ce ravitaillement du costel

de l'ennemy, pour tant mieulx asseurer la ville et le service du Roy, et s'il s'offre choze d'importance, ne fauldray de tamps à aultre en advertyr V^re^ Alteze et, ayant donné le remède que me samblerat plus convenir selon le tamps, je hasteray mon retour, n'est que V^re^ Alteze me commande aultre choze, selon l'affection et l'obligation que j'ay de luy obéyr en tout. Et sur ce,

Monseigneur... D'Alost, en haste, ce 8e d'apvril 1582.

Les soldatz prisonniers et aultres sortys d'Anvers disent que, passé huyct jours, le prince d'Orenges avoit ungne fiebvre véhémente et qu'on le tenoit pour mort sans pouvoir eschapper, et disent qu'il ne povoit prendre aulcune substance, sinon par ung petit buyset d'argent qu'on luy mestoit en la bouche. Des nouvelles de Bommele, n'ay riens entendu depuis mes dernières.

(ARA. — Raad v. St. en de Aud., n^r^ 1814, orig.).

30. **Baanderheer van Ressegem aan de Prins van Parma — Aalst 11 April 1582.** — *Verslag over de te Aalst getroffen maatregelen en de bestraffing der schuldige soldaten. Voor het behoud van Aalst moeten Ninove en Liedekerke onderworpen worden. Moeilijkheden met de Heer van Moeskroen, onwillig wegens het plan zijn troepen af te lossen. Troepenbewegingen rond Dendermonde. Aan het slot van zijn brief over de binnen Aalst gevluchte geestelijkheid :*

« Il y at ichy ung grand nombre de curez refugiez et gens d'esglyse, souffrantz grande povreté. Votre Alteze feroit œuvre charitable leur faire destiner quelque distribution d'aumosne, car ilz y vivent exemplairement et font encoires grans debvoirs vers leurs paroisches, les allant assister et prescher a gran dangier de leurs personnes. »

(ARA. — Raad v. St. en de Aud., n^r^ 1814, orig.).

31. **Joos van Brantegem, poorter van Aalst, legt onder eed getuigenis af over de inneming van de stad. Einde April 1582.** — *Hij was luitenant van een compagnie burgers uit de wijk van de Cattestraat. Hij werd in de aanval gekwetst en gevangen genomen. De aanvallers hebben zijn huis geplunderd en jonge meisjes verkracht. Twee burgers van Ninove, bloedverwanten van zijn vrouw, hebben hem onder hun bescherming genomen. Dezelfde Ninovieters hadden dienst gedaan als spionnen om de toestand te Aalst te verkennen en de vestgrachten te peilen. Zij hadden helpers onder de Aalstenaars (o.a. glazenmakers en marskramers) en onder de soldaten. De vijanden drongen in de stad met een wit herkenningsteken op hun hoed en hun partijgangers te Aalst liepen door de straten met hetzelfde teken.*

Joos van Branteghem, filz de Ghysbrecht, é aigé de XXXVII ans, bourgeois de la ville d'Alost, dict et déclare sur le serment qu'il a à Dieu et au Roy que, le XXIIe jour d'apvril 1582, quant l'ennemy s'est emparé le ladicte ville, luy, comme lieutenant d'une compaignye des bourgeois du Wyck de la Cattestrate, ayant ouy le cry d'alarme entre les III et IIII heures du matin, s'est en toute diligence mis en armes avecq ses gens et, ayant faict tout debvoyr pour, avecq iceulx et aultres bourgeois, résister audict ennemy tant et si longuement que, voyant que, par l'entrée de leur cavallerye, ilz estoyent maistres de la place, il se pensoit saulver de la furie en certaine maisonnette vis à vis du logis du gouverneur, mais, estant attinpt et surprins de ladicte cavalerie, après avoyr receu ung cop de cottelace sur son chappeau, s'est rendu prisonnier à ung soldat de ladicte cavallerye et avecq icelluy, après beaulcoup de menaces, faict sa ranchon jusques à la somme de deulx

cens florins, demourant à ladicte maisonnette jusques au soir, qu'il fust mené par ledict soldat en sa maison, laquelle il trouvoit saisie et pillée de cincq soldatz piétons, y ayants faict grandes foulles, mesmes bien inhumainement forcé certaines fillettes villaigoises y estant venu réfugiez deux jours devant, dont l'une n'avoit que neuf à dix ans. Et bien tost après, estant de rechief rammené en la première maisonnette, y sont survenuz au mesme instandt deux bourgeois de la ville de Nienove, l'un nommé Mr Jehan de Blende, mareschal, et l'aultre Adrien, dont le surnom luy est incogneu, estant charpentier de son stil, demandans après luy déposant et luy disant l'avoir chergé en sa maison et par tout pour l'assister, pour la bonne affection qu'ilz luy portoyent, à cause que ledict Mr Jehan estoit proche parent à la défuncte femme dudict déposant. Et après estre entré avecq eulx et après avoir avecq eulx communicqué plusieurs propros, venant icelluy déposant tumber sur le faict de l'entreprinse de la ville, luy ont dict et déclaré premièrement qu'ilz avoyent esté, depuys huyct ou dix jours enchà, quatre ou cincq foys en la ville et y mesmes couché, déguisez en habitz de villaigoys, y portant l'une foys du foing, l'aultre foys de la paille, ou avecq quelque sacq, disant qu'ilz eussiont voulu parler à luy, mais qu'ilz sçavoyent qu'il n'estoit point de leurs, mais qu'il y avoyent bien d'aultres cousins meilleurs que luy. Et luy déposant demandant desquelz, dirent : il y a marchans de voirres et merchiers qui ont eu des passeports pour aller en Anvers et ailleurs. Nous nous sommes bien rencontrez. Ilz ne feront plus telz mestiers ny moy aussy. Surquoy leur réplicquant qu'il le croyoit bien et qu'il pensoit bien qu'il y avoit encores d'aultres, dirent que ouy : plus de X à XII, XIII à XIIII, comme il verroit bien, le gaudissant et frappant sur ses espaulles. Et estant interroguez par luy déposant à quelle intention ilz s'estiont ainsy hazardez d'y venir, luy dirent que, avecq quelque bourgeois, ilz avoyent esté sur le ramppars à l'endroit de Salmes, là où qu'ilz estoyent entrez, et par manière de pourmener, arresté à l'endroit dudict passaige, en faisant semblant de s'appuyer sur lesdits rempars pour regarder les prairies, avoyent, avec ung fillet furny de plomp au bout, remarcqué la haulteur desdis rampars, pour selon ce faire les eschelles, comme aussy le charpentier dirent les avoir faict et d'icelles s'en estre servys à ladicte surprinse, et le mareschal les crochetz et marteaulx et aultres instrumens pour rompre les portes, se vantant aussy qu'ilz sçavoyent bien la profondeur des fossez, mesmes que, le soir devant, ilz pensoyent faire l'entreprinse, pensant que la cavallerye estoit dehors et que alors bien sept ou huyct de leurs soldatz estoyent entrez esdis fossez, mais pour le soubit alarme incontinent retirez, lequel alarme luy déposant dict n'avoyr esté faict à ceste occasion, mais à cause d'une chemenye qui bruusloit, disant aussy que le molin estant à l'endroit desdis rampars leur venoit bien à propos pour se trainer sur piedz et mains par terre pour donner l'ung à l'aultre la main, et que l'obscurité du tamps leur estoit bien propice,

se vantans aussy qu'il y avoit bien XXV soldatz des leurs sur les rampars devant que les eschelles furent dressées.

Dit aussy le déposant que l'ennemy avoit ung signal blancq sur le chappeau et qu'il a veu, incontinent après l'entrée dudict ennemy, ung merchier de la ville et ung charpentier se servir avecq le mesme signal, courant par les rues.

Dit aussy qu'ilz luy ont confessé que l'ennemy avoit eu une entreprinse sur Lessines du tamps que n^re^ dernier convoy fut rompu, et que néantmoins devant long tamps ilz auroient encores de leurs voisins.

(ARA. — Raad v. St. en de Aud., n^r^ 1801/1, verm. einde April 1582, onvoltooide oorspr. minuut. Deze getuigenis schijnt, tenminste gedeeltelijk, van de hand van Ressegem te zijn).

32. **De uit Aalst gevluchte burgers richten een verzoekschrift tot de Prins van Parma — Einde April 1582.** — *Zij herinneren aan de bewezen diensten, klagen over hun ellende en vragen hulp om te kunnen leven en werk te vinden.*

A Son Alteze.

Remonstrent en toute humilité . . . . . .

. . . . . .

et aultres leurs consors bourgeois de la désolée ville d'Alost, en nombre de quarante . . . . . , comme lesditz supplians se sont tousjours maintenuz en la fidélité de n^re^ s^t^ mère l'église catholicque romaine et obéyssance de la ma^te^ royalle, leur prince naturel, et fait tousjours, durant ces troubles et rebellion du pays, bon debvoir et office à la garde et deffence de ladite ville contre toutes invasions des hereticques, que nul désordre en ladite s^te^ religion et service de sa ma^te^ est advenue en ladite ville jusques à lundi dernier, que icelle auroit, par une malheureuse surprinse, et traison, sans que les remonstrans en ont peu remédier, esté envahie et occupée par les ennemiz de sa ma^te^, s'estans iceulx remonstrans, après avoir abandonné leurs femmes, enffans et tous leurs biens et vaillant à la miséricorde desdis ennemis, saulvez de ladite ville en ceste ville in priis et modis, ne ssachans moyen aucun d'eulx pourveoir de leurs nécessitez pour vivre, sinon se retirer vers la bénignité de v^re^ alteze, suplians très humblement que, ayant pitié et miséricorde de leur désolation et povre estat, il plaise à icelle impartir à chacun d'eulx, de grace espéciale, quelque somme de deniers pour leur soustènement et alimentation jusque ilz se soyent aultrement pourveuz de quelque condition pour eulx vivre, enquoy icelle v^re^ alteze fera œuvre méritoire, et sont et seront iceulx suplians prestz de continuer en ladite fidélité, bon office et debvoir pour le service de sa ma^te^ et v^re^ alteze tant que le cueur leur bar le corps, et prieront à jamais pour la prospérité de v^re^ dite alteze.

(ARA. — Raad van State en de Audiencie, n^r^ 1801/1, minuut).

34. Verslag van de Prins van Parma over de omstandigheden van het verlies van Aalst — z.d. (vermoedelijk : Einde April 1582).

Nadat hij de omstandigheden van de proviandering der stad heeft uiteengezet, alsook de aan Ressegem gegeven bevelen voor de zuivering van voornoemde stad, preciseert hij dat hij mondeling aan Ressegem verklaard heeft « dat hij er liever duizend man zou laten, dan ze te verliezen ».

Farnese was, namelijk door twee brieven van de markgraaf van Roobeke, verwittigd « dat de vijanden geheime betrekkingen in de stad hadden of de bedoeling hadden ze aan te vallen ».

Ressegem, die hierin gehoor gaf aan de dringende verzoeken van de burgers, liet slechts drie compagnieën in de stad om de drie andere te vervangen die hij deed vertrekken : die van kapitein Carondelet, van het regiment van baron van Montigny, die van kapitein Ollivier, van het regiment van de graaf van Egmont, die van kapitein Mereau, van het regiment van baron van Aubigny, en bovendien de compagnie Albanse ruiterij van kapitein Giorgio Masuca.

Bij zijn terugkeer beweerde Ressegem « dat genoemde plaats goed verdedigd was ». Enkele dagen later kwam het nieuws dat de vijand Aalst had ingenomen op 23 April.

(RAR. — Raad van State en de Aud., n^r^ 1801, onafgewerkt stuk).

35. De baanderheer van Ressegem aan Filips II — Doornik 30 April 1582.

Nadat hij aan de koning zijn uitdrukkelijke toestemming heeft

gegeven voor de terugkeer der vreemde troepen (1) *naar de Nederlanden, antwoordt hij op de tendencieuse inlichtingen die de koning mocht ontvangen hebben — namelijk van de prins van Parma — over de omstandigheden van de val van Aalst en over zijn eigen verantwoordelijkheid in de zaak. Hij bepaalt de redenen die hem niet toelieten, meer dan 500 soldaten in de stad te laten. Moeskroen, de stadsgouverneur, was alle vertrouwen waardig, maar zonder ondervinding. Ressegem had hem de Spaanse kapitein Jaimes Wie gelaten om hem bij te staan.*
Doch, zonder hem te verwittigen, trok men uit de stad de compagnie Albanese ruiterij om ze voor het beleg van Oudenaarde te gebruiken.
De stad werd overvallen, deels terwille van de geheime betrekkingen van de vijand met een deel van de bevolking, deels ten gevolge van nalatigheid in de wacht. Toen het alarm gegeven werd, was het te laat. — Hij denkt dat de herovering van de stad gemakkelijk zou zijn.

Sire,

Aiant rechu la lettre de V^re^ Ma^te^ du 21 de Febvrier dernier, n'ai voulu laisser de l'asseurer par cestes que, comme je n'ay jamais eu aultre zèle ny affection que d'advancher en tout ce que m'at esté possible le vray service de Dieu et de V^re^ Ma^te^, ainsy je ne fauldray, suivant sa saincte et sincère intention, tenir la main et faire tout l'effort que serat en mon pouvoir affin que la venue de ses gens de guerre de toutes nations, tant vassalles que aultres, qui s'envoyent par dechà à la requeste et désir de tous ses bien affectionnez vassaulx et serviteurs et pour l'unicq et plus certain remède d'abbrévier le cours des misères esquelles ces pauvres pays bas sont esté plongez si long tamps, soit rechue et puisse faire l'effect que convient, avecq la bonne assistance de ses vassaulx, humbles et obéissans serviteurs, enquoy je me confie que chascun, de bon zèle et intention, s'employerat avecq la fidélité et diligence requise pour parvenir au but que l'on prétendt, pour si important service de Dieu, de V^re^ Ma^te^ et n^re^ propre bénéfice et bien du Pays, devantz tous une très grande obligation à V^re^ Ma^te^ qu'entre tant d'affaires quy l'accablent de tous costez, elle monstre ung soing plus que paternel qu'elle porte à ces pays, n'espargnant aulcunne chose ny despence pour l'assister et maintenir en son entier et le remettre en sa prospérité anchienne.

Au surplus, Sire, comme, à n^re^ très grandt regret, Jeudy dernier est advenue la surprinse misérable de la ville d'Alost, pendant que n^re^ camp avoit^t^ja serré la ville d'Audenaerde, située environ 6 lieues dud. Alost, et comme ordinairement ceulx quy se sont meslez du remède sont les plus pressans d'en estre demandez et inculpez et que V^re^ Ma^te^ pourroit estre advertie diversement de l'occasion du mal advenu, qui est, de coustume, lors rejecté de l'un à l'aultre, mesmement que Monseigneur le P. de Parme m'impute en partie ce que, au dernier ravitaillement que je conduiisis par delà par sa cherge, n'y avoye laissé plus de gens, j'ay bien voulu advertir V^re^ Ma^te^, pour ma descherge, de ce qui s'est passé, afin qu'elle puisse cognoistre le debvoir par moy préallablement faict en ce qui touchoit mon office et cherge. Environ 18 jours devant la surprinse, Monseigneur le Prince de Parme, estant adverty du gouverneur et magistrat de lad. ville de la grande nécessité de vivres et munitions de guerre qu'il avioent illec, par ce que les garnisons voysines de l'ennemy, de Gand, Tenremonde, Ninove, Bruxelles, Liekercke, Audenaerde et aultres dont ceste ville estoit tout environnée, tenioent tellement les passaiges serrez qu'il n'y pouvoit passer chose quelconcque, et aussy les oultrages et foules de la garnison, qui causoit diffidence entre les bourgeois et

(1) Aan die toestemming zou hij wat later zijn titel van graaf te danken hebben.

soldatz, il me donnat la cherge d'y faire quelque bon ravictaillement et pourveoir à ce qui se trouveroit le plus nécessaire, ensamble de, après s'estre informé des foules et malversations des soldatz, de tenir la main au chastoy des meschantz et changer la garnison, envoyant à cest effect l'auditeur général du camp avecq moy. Sur quoy, aiant conduict et mys en lad. ville un bon ravictaillement et secours, tant de vivres que munitions de guerre, et trouvant, par les informations tenues par led. auditeur, du tout nécessaire de changer la garnison, tant pour les foules que suspitions d'intelligences et practicques, millitans contre les soldatz, après plusieures difficultez passées avecq le magistrat, conseil et plus notables de la ville, insistantz d'avoir plus tost diminution que augmentation de garnison, pour les raysons contenues en l'acte que j'envoye aussy à V^re^ Ma^te^ cy joinct, pour non altérer les affaires, au lieu de 300 soldatz qui estiont auparavant en lad. garnison, y fis entrer cincq cens, soubz pareille 3 enseignes, des plus confidens capitaines et soldatz que led. Sr Prince de Parme m'avoit donné pour led. convoy, avecq la compagnie de cheval du capitaine Georgio Masuca, Albanois. Et pour ce que le Sr de Mouscron, gouverneur de lad. ville, combien qu'il fut de très bonne volunté et confident tout oultre de sa personne, ne sambloit avoir l'expérience pour estre enfermé en place et satisfaire à ce que seroit requis, s'y attachant l'ennemy, luy layssis pour conseil et assistent le capitaine Jamès Wie, Espaignol, aiant long tamps servy en ces Estatz de soldat, quy, à cest effect, par cherge de mond. S^r^ le Prince, estoit venu là soubs espoir qu'à la première commodité il seroit pourveu de quelque compagnie de pied quy pourroit aussy entrer en lad. garnison et que lors luy serviroit de sergent major. Quoy faict, et après avoir adverty mond. S^r^ le P. de Parme amplement de toutes les difficultez passées, de l'ordre qu'avoy mys, tant au changement de la garnison qu'aultres choses quy samblïont requises pour l'asseurer, s'ayant le tout trouvé bon, selon la lettre dont j'envoye aussy copie, estimant avoir satisfaict amplement à la charge, m'en retournis, laissant la ville pourveue de vivres, munitions de guerre et de gens selon qu'avoye peu effectuer, au grand contentement de chascun. Quelques 10 jours après mon partement, aiant n^re^ camp serré la ville d'Audenaerde, à six lieues près dud. Alost, sans ma cognoissance l'on sacquat hors de la ville d'Alost la compagnie de cheval du capitaine Mansuca, par ordre, comme j'estime, du Prince ou du marquis de Roubaix, général de la cavaillerie, pour s'en servir au camp. Le capitaine Jamez, 2 jours devant la surprinse, ne voyant apparence de si soudain dangier, partit pour venir en court remonstrer que, pour l'absence de lad. compagnie de cheval, estoit besoing renforcer la garnison et pour solliciter la compagnie qu'on luy avoit promise. Cependant, en l'absence de lad. compagnie et dud. Jamès, la ville est surprinse par barquettes et escallades, aiantz esté quelques sintinelles et tuées, non sans soubchon de quelque intelligence par dedans, laquelle touteffois ne s'est encores amplement assès descouverte. Quoy qu'il en soit, il yat eu faulte et négligence au guet et ronde et crois bien que la voisinance de n^re^ camp aurat causé quelque négligence extraordinaire en cest endroict, par ce que y avoit entré, à ce qu'on oit dire, bien plus de 400 ennemys avant que l'alarme se donnat, et fussent estés repoulsez par les courageux bourgois, sans l'entrée de 3 cornettes de chevaulx par une porte forcément ouverte. Par où V^re^ Ma^te^ peult juger du peu de part que je puis avoir en ceste faulte, advenue après les debvoirs précédens et l'ordre qu'y avoye laissé à mon partement. Partant je supplie très humblement V^re^ Ma^te^ ne souffrir qu'on parle dud. faict à mon désavantaige, puis qu'il appert par ce que dessus de mes debvoirs, m'en tenir deschergé et croire que j'aimerois mieulx mourir mille mortz que de commettre à mon enscient quelque faulte au préjudice du service de V^re^ Ma^te^ que j'auray, Dieu aydant, toute ma vie en telle recommandation et affection, comme à fidel vassal et très humble serviteur appertient. Au reste, comme lad. ville d'Alost n'est fortifiée de rampartz par dedens qu'en peu d'endroictz et que les ravellains jectés par dehors la ville ne peuvent mal maintenir et que l'eaue généralement des fossez est quictable, nous confions qu'après le succès de ce qu'est à la main, elle ne serat de difficile reprinse et que l'on s'i vouldrat attacher. Et sur ce,

Sire, je supplie N^re^ S^r^ ... De Tournay, ce dernier d'apvril 1582.

(ARA. — Manuscrits divers, n^r^ 193, fol. 23, afschrift).

DE GEMEENTEWAPENS VAN HET LAND VAN AALST

EERSTE DEEL

I. ONTSTAAN EN ONTWIKKELING VAN DE HERALDIEK

Tot het uitgebreid gebied der heemkunde behoort een wetenschap die, zowel om haar aanzienlijke afkomst en haar historische betekenis, als om het nut en het vermaak dat zij haar beoefenaars schenkt, ons aller aandacht waardig is.

Wij kunnen ons tegenwoordig moeilijk voorstellen welk belang er, in vroegere eeuwen, aan die wetenschap gehecht werd, noch waarom ze met zoveel hartstocht beoefend en zo veelvuldig toegepast werd. Op oude miniaturen, gravuren en portretten komen mooi gekleurde wapenschilden voor. Op stadspoorten, openbare gebouwen, monumenten, patriciërswoningen, prijken kunstig gebeitelde blazoenen. Glasschilders, kunstsmeden, beeldhouwers, pasten de heraldiek in hun werken toe.

Wij stellen ons dan ook de vraag : Waarom die levendige, soms overdreven belangstelling ? Om het antwoord te vinden, zal het volstaan de oorsprong en de ontwikkeling van de wapenkunde na te gaan.

Het principe van de heraldiek is van psychologische aard en bijgevolg zo oud als de maatschappij zelf (1). In alle tijden trachtte de mens bepaalde begrippen, desnoods een persoon of een gemeenschap, door een waarneembaar voorwerp, zinnebeeld geheten, weer te geven.

Die verzinnebeelding van de menselijke persoonlijkheid staat in nauw verband met het gebruik dat wij thans wapenkunde noemen. Immers, in de bloeitijd der heraldiek, beschouwde de wapenvoerder zijn blazoen als de afbeelding van zijn persoonlijkheid, als de uiting van zijn dapperheid en zijn wilskracht; het wapen moest hem steeds herinneren aan de zaak welke hij diende, aan het ideaal waarvoor hij streed. Om die gevoelens te vertolken, beschikte de middeleeuwse ridderschap over een schat van symbolen die in de wapens opgenomen werden.

Daarnaast vond de heraldiek haar praktische toepassing in de middeleeuwse wijze van oorlogvoeren. Deze bestond hierin dat men elkaar met slag- of steekwapens te lijf ging, terwijl pijlen of stenen de projectielen waren. Ten einde het lichaam hiertegen te beschutten droegen de ridders een ijzeren wapenrusting. Vooral het hoofd werd terdege door een gesloten helm beveiligd, terwijl het schild

(1) Gevaert. — L'Héraldique.

diende om slagen of stoten op te vangen. Dat de aldus uitgedoste ridders in het strijdgewoel onherkenbaar waren, zo zij niet een persoonlijk onderscheidingsteken hadden, valt licht te begrijpen. Dit teken noemde men wapen. Het stond afgebeeld, niet alleen op het schild, doch ook op de banieren die men mede te velde voerde, op de wapenrok, op het zadelkleed der paarden, enz. Boven de helm werd, in de vorm van een plastische figuur, een onderscheidingsteken, het zogenaamde helmteken, aangebracht.

Van grote invloed op de ontwikkeling van de heraldiek waren de kruistochten. Deze brachten talloze ridders uit de toenmalige beschaafde wereld bijeen, waardoor zich een grote behoefte aan onderscheidingstekens deed gevoelen. Het blazoen groeide uit tot een algemene instelling onder de adel van alle landen, het werd een band die de ridders der ganse christenheid in één heroïeke broederschap verenigde. Aan de kruistochten zal de wapenkunde wel voor een deel haar grote verscheidenheid te danken hebben. Vele Oosterse zinnebeelden vonden toen hun weg naar de Westerse heraldiek.

Langzamerhand trad er een verandering in de wijze van oorlogvoeren in. Met de opkomst der steden zouden niet meer de ridderlegers, doch de stedelijke milities door haar nieuwe doelmatige strijdmethodes op het krijgstoneel de hoofdzakelijke rol gaan vervullen.

De heraldiek, die nu op het slagveld uitgediend had, vond haar toepassing in spel en feest. In de 14e en de 15e eeuw, namelijk, was het tornooi of steekspel het middelpunt van het ridderleven geworden. In dit spel, waar een buitengewone weelde ten toon gespreid werd, kwam het wapenwezen tot volmaking en grote bloei. In de werkelijke strijd waren kostbare versieringen overbodig en veeleer belemmerend voor de strijders. In de tornooien daarentegen moest het blazoen bijdragen tot de aantrekkelijkheid en de luister van het spel. De prachtig gekleurde en rijk getooide schilden der ridders werden, vóór de aanvang der wedstrijden, aan de bomen en tegen de muren van het kasteel opgehangen, waar zij de bewondering van de toeschouwers, vooral van de vrouwen, moesten opwekken. Dat het aan naijver niet ontbrak laat zich gemakkelijk begrijpen. In de steekspelen ontstond dan ook de heraldieke kunst en vonden de regels der wapenkunde, die thans nog in gebruik zijn, hun oorsprong. Wanneer alsdan ieder ridder, om niet te zeggen ieder vrij man, een wapen aangenomen had, kwam men op de gedachte afbeeldingen van al die blazoenen in zogenaamde wapenboeken te verzamelen en voor het nageslacht te bewaren. Dit was de taak van de herauten of wapenkoningen. Het **Wapenboek van de heraut Gelre,** daterende uit de 14e eeuw, vormt een der fraaiste handschriften uit de Koninklijke Bibliotheek te Brussel.

De eerste wapens waren persoonlijke kentekens, althans gingen zij niet regelmatig van vader op zoon over. Omstreeks 1200 werden zij erfelijk en ontstonden de eigenlijke geslachtswapens.

Toen de steekspelen op hun beurt in onbruik geraakten, had het wapenwezen zich reeds in een andere richting ontwikkeld. De heraldiek was de uitdrukking van de samenhorigheid van de familie

geworden, het blazoen moest getuigen van levensadel, familietrots en geslachtfierheid.

Als bevestiging van het gegeven woord werd het wapen in het zegel geprent. Dit laatste heeft dan ook in ruime mate tot de verspreiding van de heraldiek bijgedragen. Eerst verschenen gewone figuren op het zegel, later een schildje met een merk of kenteken, namelijk een wapen. Daar er op het gebruik van het zegel geen enkele beperking bestond, nam niet alleen de adel een wapen aan, doch volgden de steden, de kloosters, de kleine machthebbers en zelfs de gewone burgers dit voorbeeld. Meteen was het wapen het symbool geworden van de suzereiniteit en van de rechtsmacht, het teken dat al de inwoners van een land, al de poorters van een stad tot één gemeenschap verbond.

De wapenkunde kende ook haar tijdperk van verval. Eenvoud en soberheid waren de kenmerkende trekken van de oude heraldiek : een wapen moest van ver spreken. Hoe mooi getekend de blazoenen der Renaissance ook waren met hun zwierige vormen, in veel opzichten weken zij te ver af van de eenvoudige heraldiek uit de bloeitijd der wapens. Daarbij werden onheraldische afbeeldingen, taferelen en landschapjes in de wapens opgenomen en verloren deze veel aan duidelijkheid tengevolge van overdreven schildverdelingen.

Tijdens de Franse Revolutie, die zowel de familiewapens als de adellijke titels afschafte, omdat zij zogezegd kentekens waren van het leenstelsel, ging, op gebied van heraldiek, veel verloren. Blazoenen werden op grafstenen weggekapt en uit de gevels van gebouwen verwijderd, terwijl, door plundering en brand, kostbaar archiefbezit aan de vernietiging werd prijsgegeven.

Ondanks die tijdperken van verval en vernietiging, verdween de belangstelling voor de wapenkunde nooit volkomen. Napoleon schiep reeds een nieuwe adel en begiftigde deze met blazoenen samengesteld naar de waardigheid en het ambt van de wapenvoerder.

In de loop van de 19e, maar vooral in de 20e eeuw, stelde men ten allen kante een heraldieke herleving vast.

Genootschappen ter beoefening van de wapenkunde en de genealogie ontstonden in schier alle landen van Europa en zorgden voor de publicatie van verdienstelijke tijdschriften; goede handboeken van heraldiek en zegelkunde zagen het licht in verschillende talen, wapenboeken uit vroegere eeuwen werden opnieuw uitgegeven, smaakvol ingerichte heraldische tentoonstellingen kenden overal een toeloop van volk.

Het hoeft ons dan ook geenszins te verwonderen dat, zelfs in bij uitstek democratische landen, zoals Frankrijk, Zwitserland en de Verenigde Staten van Amerika, de studie van de heraldiek talrijke beoefenaars vindt.

Alle natiën hebben tegenwoordig nog hun heraldische zinnebeelden, steden en gemeenten voeren hun aloud wapenschild. Zelfs in Sovjet-Rusland en in de Volksrepublieken heeft men de heraldiek niet kunnen negeren en treft men allerlei gevarieerde samenstellin-

gen aan van emblemen van de arbeid en de landbouw, die onder de hedendaagse toepassingen van de wapenkunde te rekenen zijn.

* * *

De oude wapens, wij zegden het reeds, waren zeer eenvoudig : zij moesten op verre afstand herkenbaar zijn. Ook gebruikte men geen zachte doch uitsluitend felle, heldere kleuren, zoals blauw, rood, groen en zwart, in ouder termen lazuur, keel, sinopel en sabel. Hierbij kende men twee metaalkleuren, goud en zilver, doorgaans vervangen door geel en wit. Later gebruikte men ook purper of paars en oranje, terwijl sommige figuren in natuurlijke of vleeskleur afgebeeld werden. Behalve de metalen en de kleuren, kent men in de heraldiek nog een paar zogenaamde pelswerken, namelijk vair en hermelijn.

Met het doel krachtige tegenstellingen te bekomen, werden helgekleurde figuren steeds op een donker veld en donkere figuren op een hel veld aangebracht. Aldus ontstond een van de grondregels van de heraldiek welke voorschrijft dat kleur steeds op metaal en metaal steeds op kleur dient te staan.

In navolging van de banieren werden veel oude wapens gevormd door de verdeling van het schild in verscheidene gekleurde vlakken. Zo bestaat het wapen van de burggraven van Oudenaarde uit zes stukken goud en rood. Toen de behoefte aan meer onderscheidingstekens zich deed gevoelen, begon men de kleuren, in plaats van naast elkaar, boven elkaar aan te brengen, of, met andere woorden, het wapen met gekleurde tekens te beladen. Die tekens, eenvoudige geometrische figuren, ontvingen de naam van herautstukken of, kortweg, stukken. Alzo kreeg men schilden beladen met palen, dwarsbalken, kepers, kruisen, enz. Soortgelijke blazoenen worden gevoerd door de volgende gemeenten van het land van Aalst : Dikkelvenne, Herzele, Mōorsel en Nederboelare.

Naast die meetkundige figuren treft men in de wapens ook allerhande voorstellingen aan, ontleend aan de natuur, de samenleving en de verbeelding.

Om deze figuren zo eenvoudig mogelijk te kunnen afbeelden, ontdeed men ze van alle overbodige details en werden alleen de kenmerkende lijnen weergegeven. Ook tekende men de figuren zodanig dat de karakteristieke eigenschappen dadelijk in het oog sprongen. De leeuw, koning der dieren, is doorgaans klimmend afgebeeld, met dreigend opgeheven voorklauwen en wijd opengesperde muil. De adelaar, embleem van de heerschappij, heeft machtige uitgespreide vleugels en een hoogmoedige kop.

Bij vele figuren dient het kenmerkende verduidelijkt door attributen. De pelikaan wordt altijd voorgesteld zittend op het nest, haar jongen voedend met het afdruppend bloed uit haar opengepikte borst. Het lam, zinnebeeld van de zachtmoedigheid, vindt men steeds als Lam Gods uitgebeeld.

Om de figuur zo duidelijk mogelijk weer te geven en de beste verhoudingen tussen de kleuren te bekomen, werd altijd voor een

goede opvulling van het schild gezorgd. Leenden de figuren zich daartoe niet gemakkelijk, dan vermeerderde men ze in aantal en plaatste men er liefst twee of drie boven of naast elkaar (zie het wapen van Denderwindeke). Een schild beladen met een onbepaald aantal gelijkaardige figuren wordt gezegd daarmede bezaaid te zijn.

Op te merken nog dat in de heraldiek de namen rechts en links juist het tegenovergestelde betekenen van wat er in het gewone leven mede bedoeld wordt. Men beschouwt het wapen als gedragen door een persoon die er zelf de beschrijving van geeft.

Het schild, beladen met tekens of figuren, vormt op zichzelf een wapen. De bijkomende bestanddelen of versierselen, zoals de helm, het helmteken, de schildhouders, enz., welke doorgaans betrekking hebben op de rang, de waardigheid of het ambt van de wapenvoerder, zijn dus niet onontbeerlijk. Strikt genomen dienen die bijkomende bestanddelen dan ook niet in de gemeentewapens opgenomen; in zekere gevallen heeft men ze toch toegepast, vooral wanneer het gaat over gemeentewapens die hun ontstaan te danken hebben aan het blazoen der vroegere heren of wanneer die bijkomende figuren aan het verleden der gemeente herinneren.

* * *

De wapens kunnen, volgens hun betekenis, in verschillende categorieën ingedeeld worden. Van belang voor de studie der gemeentelijke heraldiek zijn vooral de familiewapens, de gebiedswapens, de historische en de kerkelijke wapens.

Het **familiewapen** is het uitwendig teken van de samenhorigheid van alle stamgenoten die dezelfde naam dragen. We vinden het afgebeeld op zegelringen, gebruiksvoorwerpen, gevels van woningen, graftomben, enz.

In den beginne bestonden er alleen familiewapens. Zelfs waren de oudste wapens, zoals wij reeds weten, slechts persoonlijke en voorbijgaande kentekens. Eustachius van Grammene, kamerheer der graven van Vlaanderen, had in 1220 een gedwarsbalkt schild, zijn zoon, heer van Oudenburg, een geschakeerd blazoen (1258).

Eens het wapen erfelijk geworden, was doorgaans alleen het hoofd van de oudste tak van een geslacht gerechtigd het volle wapen te voeren, al de andere leden moesten het op enigerlei wijze veranderen, zonder het evenwel onherkenbaar te maken. Die wijzigingen noemde men het **breken** van een wapen en de stukken daartoe gebruikt heetten **breuken.** Meestal waren deze breuken persoonlijk en verdwenen na korte tijd, evenwel kon het gewijzigde embleem op zijn beurt erfelijk worden en aldus het wapen blijven van nieuwe takken van een geslacht die doorgaans ook de benaming van hun heerlijk domein als geslachtsnaam behielden.

In Vlaanderen geschiedde het breken van wapens meestal door het toevoegen van nieuwe figuren.

De schuinbalk werd algemeen gebruikt om het wapen van de oudste zoon van de graven van Vlaanderen te breken. Wanneer Jan van Namen van zijn vader, Gwijde van Dampierre, het graafschap

Namen ontving, behield hij de Vlaamse leeuw met als bijteken een rode schuinbalk, thans nog het wapen van de provincie Namen.

De uitgeschulpte zoom in het wapen van Gavere is als een breukteken te beschouwen. Dit zal ook wel het geval zijn voor de blokjes in het blazoen van de geslachten van Erpe, Leeuwergem, Viane en Zottegem, voor de leliebloem in het wapen van het huis van Massemen, enz.

Het breken geschiedde ook door wijziging van de kleuren van het veld of van de figuren. Toen Geraard van Edingen in het bezit van de heerlijkheid Zottegem kwam, nam hij de naam van die heerlijkheid over maar behield zijn familieblazoen waarvan hij de kleuren veranderde.

Naast de gebroken familiewapens treft men andere gewijzigde familieemblemen aan, waaronder vooral dienen vermeld de **alliantiewapens.** Aldus noemt men de blazoenen van familiën waarmede een geslacht door aanhuwelijking verbonden is. Een dergelijk wapen werd gevoerd door de familie Evora y Vega en overgenomen door de gemeente Beerlegem, zoals men verder zal zien. Als hartschild bemerken wij er het wapen van de heerlijkheid Rode, waarover genoemde familie heerste. Het was een vrij algemeen gebruik het blazoen van voorname bezittingen in het familiewapen te laten prijken. Antoon Triest, heer van Ruddervoorde, Merelbeke en Lovendegem, vierendeelde het wapen van zijn geslacht met dat van Lovendegem, Frans Triest deed hetzelfde met het blazoen van zijn heerlijheid Raveschoot.

Een groot aantal familiewapens bevatten sprekende figuren, andere, namelijk die van sommige ambachtslieden of kunstenaars, dragen het embleem van hun beroep of van hun vak, nog andere werden ontleend aan de huismerken welke min of meer dezelfde betekenis hadden voor de familie als het wapen doch veel ouder waren.

Zoals uit het voorgaande blijkt, was het voeren van een wapen niet een uitsluitend adellijk prerogatief. Talrijk waren de Vlaamse poorters die in de middeleeuwen hun eigen blazoen hadden. Van de 74 zegels van burgers uit Geraardsbergen die aan een oorkonde van 1380 hangen, zijn er 64 van een wapen voorzien. Het verschil tussen edel en onedel was overigens, in onze gewesten, niet zo groot als men gewoonlijk denkt. De edelen uit de Lage Landen waren voor een groot deel herenboeren die moerassen drooglegden en het land ontgonnen en verbeterden. Trouwens, om in de ridderstand opgenomen te worden, moest men niet noodzakelijk van adellijke geboorte zijn.

Verder in dit werkje, bij de behandeling van de zegels, geven wij enkele voorbeelden van burgerwapens.

In de gemeentelijke heraldiek komen meest wapens van adellijke geslachten voor, omdat deze meestal in het bezit waren van de heerlijkheden waaruit de gemeenten ontstonden.

Gebiedswapens zijn wapens van streken waarover iemand de heerschappij voert of de macht uitoefent. Men zal zich er niet over verwonderen dat die streken veelal het blazoen van hun heer aannamen; de wapens van de oude vorstendommen waren, in de regel,

niets anders dan de blazoenen van de geslachten aan wie zij oorspronkelijk toebehoorden. Verscheidene van die emblemen vindt men terug in onze huidige provinciewapens. Zo voert Oost-Vlaanderen de zwarte leeuw op gouden veld, het embleem van de graven van Vlaanderen. Indien men de legende mag geloven, zou Filips van den Elzas de Vlaamse leeuwenfiguur uit Palestina hebben medegebracht.

Ook de minder belangrijke bezittingen voerden doorgaans het blazoen van een der voorname geslachten — gewoonlijk het oudste — dat in het bezit van de heerlijkheid was geweest. Zulks was het geval voor de heerlijkheden Boelare, Erpe, Gavere, Herzele, Leeuwergem, Liedekerke, Rode, Schorisse, Zottegem en andere, in en buiten het land van Aalst.

Historische wapens danken hun ontstaan aan belangrijke geschiedkundige gebeurtenissen of werden toegekend als beloning voor uitstekende daden en erkenning van grote verdiensten.

In het blazoen van Christoffel Colombus is de ontdekking der Nieuwe Wereld gesymboliseerd, dat van Johanna d'Arc wijst op de bevrijding van Frankrijk door de Maagd van Orleans.

Ook gemeentewapens kunnen historische gebeurtenissen voor de geest roepen. Merelbeke vereeuwigt in zijn wapen de heldendaad van Cornelis Seyssone, terwijl het blazoen van de gemeente Kemmel een blijvend aandenken vormt aan de rampspoedige oorlogsjaren 1914-1918.

Het aantal historische wapens moet in de eerste eeuwen van de heraldiek tamelijk groot geweest zijn, doch verreweg de meeste geschiedkundige herinneringen uit die tijd, die in het blazoen bewaard werden, zijn niet tot ons gekomen.

Hier dient een woord gezegd over de wapens die hun oorsprong niet aan historische feiten doch aan sagen en legenden, soms met een historische ondergrond, verschuldigd zijn.

We weten reeds dat, volgens de overlevering, het wapen met de leeuw, in 1180, door Filips van den Elzas veroverd werd op een sultan bij het beleg van Jeruzalem.

Volgens sommigen zinspelen de twee afgekapte handen in het blazoen der stad Antwerpen op de legende van de reus Druoon Antigoon en de moedige landvoogd Brabo. Damme bewaart in zijn wapen de herinnering aan een legende die op de eerste bedijking der polders betrekking heeft. Te Edelare ontmoeten wij, in het gemeentewapen, de krokodil waardoor de heer van Pamel in Egypte bedreigd werd en waarvan hij het geraamte naar zijn geboortestreek meebracht.

De kerk heeft haar eigen heraldiek. Wapens van geestelijken werden nooit werkelijk in de strijd gevoerd en dienen eerder als kenmerken van kerkelijke waardigheden beschouwd.

De **blazoenen van kloostergemeenschappen en kerkelijke dignitarissen** bieden veel afwisseling en zijn niet altijd helemaal volgens de regels van de heraldiek samengesteld. Men vindt er soms allerhande voorstellingen op, alsmede spreuken en godsdienstige emblemen.

Bisdommen en abdijen hadden wapens sedert de 13e eeuw. Het oudst bekende bisdomswapen is dat van Langres, hetwelk tot de jaren 1209-1219 zou opklimmen. Bisdommen voeren doorgaans het blazoen der bisschoppelijke stad, enigszins gewijzigd of vermeerderd met een of ander kerkelijk symbool. Het wapen van het bisdom Gent vertoont in blauw een leeuw gedwarsbalkt met zilver en rood in zeven stukken, genageld en getongd met goud. Dit wapen werd aan verschillende Oost-Vlaamse gemeenten toegekend, o.m. aan Sint-Lievens-Houtem.

Op wapens van abdijen verschijnt dikwijls de beeltenis van de schutspatroon of zijn attributen. Zo zien wij de H. Maagd afgebeeld op de blazoenen van de abdijen van Vlierbeek en Ter Kameren. Kloosters toegewijd aan de H. Petrus, zoals St-Pietersabdij te Gent, hebben een schild met twee of drie sleutels; de abdij van Affligem, die eertijds onder de bescherming van de H.H. Apostelen Petrus en Paulus stond, voert in haar wapen twee schuingekruiste sleutels en een zwaard, die van Ninove een hoorn, het attribuut van de H. Cornelius. Verder ontmoet men allerlei godsdienstige emblemen, zoals de pelikaan (Ename, Dielegem), het Lam Gods (Averbode, Beauprez), allemaal zinnebeelden van Christus, de kromstaf, symbool der geestelijke macht (Baudeloo, Maagdendale, enz.). Sprekende blazoenen zijn niet zeldzaam : Rozenberg heeft drie rozen, Oosteeklo drie eikels, Muntdoornberg, te Wevelgem, een berg.

Op de bovenrand van de wapens van bisdommen en abdijen of van kerkelijke hoogwaardigheidsbeklederś ziet men gewoonlijk links de mijter en rechts de kromstaf met de krul naar buiten voor de bisschoppen en naar binnen voor de abten. In het midden staat het processiekruis. De hoeden met kwasten komen als versieringen van kerkelijke wapens voor vanaf de 14e eeuw.

De gemeenten Ename en Nederename voeren het wapen van het aloude klooster van Ename, Letterhoutem heeft het blazoen van de St-Pietersabdij, te Gent, Woubrechtegem het embleem van de abdij van Ninove.

II. DE ZEGELKUNDE, ZUSTERWETENSCHAP VAN DE HERALDIEK

In de Middeleeuwen was de handtekening, zoals wij die thans gebruiken, nagenoeg onbekend. Zij die toen een akte of een besluit moesten bekrachtigen, hechtten er hun zegel aan. Dit zegel had dezelfde waarde als de gewettigde handtekening op onze dagen. Het werd als waarmerking bijna uitsluitend gebruikt tot op het einde van de XVIe eeuw. Later ziet men het nog, samen met de handtekening, tot dit doel aangewend.

Het woord zegel heeft een dubbele betekenis, het duidt zowel de zegelstempel als de zegelafdruk aan.

De zegelstempel, waarin de letters en de figuren diep ingesneden werden, was meestal uit brons, soms ook uit zilver of een ander

metaal vervaardigd. Men gebruikte ook zegelstenen en vooral zegelringen. Deze laatste waren reeds in de tijd der Merovingische koningen bekend.

De zegelstempels van vorsten en voorname personen, alsmede die van het magistraat der steden, werden met de meeste zorg bewaard. Een « zegelbewaarder » was verantwoordelijk voor het zegel van de vorst en op het verlies ervan stonden zware straffen. Het zegel der grote steden werd doorgaans weggeborgen in een metalen kistje, waarvan de verschillende gezagvoerders de sleutels hadden.

Elk zegel bestaat uit twee delen : het embleem en het omschrift. Het embleem symboliseert de persoon die zegelt, het omschrift vermeldt de naam en de hoedanigheid van de zegelaar. In de vroegste tijden is het omschrift meestal in het Latijn gesteld, later komt het ook in het Vlaams voor.

Op de keerzijde der zegels werd soms een contra- of tegenzegel afgedrukt. In de zegel was dit een verkleinde afbeelding van de originele stempel. Het was een waarborg voor de echtheid van de oorkonden. Bedriegers waren er immers in gelukt zegels los te maken door de achterkant van het was, dat de afdruk van de stempel droeg, op voorzichtige wijze te verwarmen. De zegels werden daarna aan valse of onechte brieven gehangen. Om dit bedrog te keer te gaan kwam het contrazegel, gedrukt op de rug van het voorzegel, in voege. De warmte moest de figuur van het tegenzegel schenden en dit laatste hadden de vervalsers toch ook nodig om de onechtheid te verbergen.

De zegels worden gerangschikt naar de zegelaars. Deze kunnen zijn : vorsten, edellieden en andere machthebbers, stadsinstellingen, abdijen, kloosters en allerlei verenigingen, kleine gezagvoerders en zelfs gewone burgers en boeren.

Men onderscheidt aldus majesteits- of troonzegels, ridderzegels, kloosterzegels, stads- en schepenzegels, burgerzegels, enz.

Op **majesteitszegels** waren de soevereinen of grote leenheren zelf afgebeeld in vol ornaat, zittend op een troon. Op het majesteitszegel van Keizer Karel V zien wij de vorst gezeten in een allerprachtigste troonzetel met rijk versierde kolommen en beeldhouwwerk en omgeven van een volledige wapenkaart van al de landen die onder het keizerlijk gezag stonden.

Majesteitszegels werden alleen gebruikt om solemnele akten te bekrachtigen. Voor de andere stukken hadden de vorsten een klein zegel of signet, een zegel ter zaken (ad causas) en een geheim zegel.

Op het **ridderzegel** was de edelman meestal voorgesteld in volle krijgsuitrusting en gezeten op een rennend paard. Het dekkleed van het paard was versierd met het wapen van de heer, hetwelk ook op het schild afgebeeld stond.

Het ruiterbeeld in volle wapenrusting komt voor op het zegel van verscheidene edellieden uit het land van Aalst, o.m. op dit van Raas, heer van Gavere en Liedekerke (1289), van Geraard, heer van

Zottegem en kastelein van Gent (1300), van Geraard, heer van Viane en Hasselt (1293).

Andere **edellieden** hadden een wapenzegel of gearmorieerd zegel met alleen de afbeelding van hun familiewapen. Op de oudste dier zegels ziet men enkel het schild met een omschrift, later komen daar nog een helm met helmteken en helmkleden, alsmede schildhouders, bij.

Johannes van Liedekerke, in 1289, en Raas van Liedekerke, in 1339, zegelen alleen met het blazoen van Liedekerke (drie leeuwen), terwijl op het zegel van Etienne van Liedekerke, in 1399, een borstbeeld van een moor als helmteken voorkomt, waarbij, op de latere zegels van leden van hetzelfde geslacht, doorgaans twee leeuwen als schildhouders gevoegd worden.

Edelvrouwen zijn op hun zegel gewoonlijk staande en met hun familiewapen afgebeeld, gehuwde dames bevinden zich tussen hun eigen blazoen en dit van hun echtgenoot. Vrouwen houden bijna altijd een bloem in, of een vogel op de hand. Mathilde van Welden, echtgenote van ridder Wouter van Aa of van Pollare, verschijnt op haar zegel met een jachtvogel op de linkerhand en vergezeld van haar wapen (van Zeevergem) en dat van haar echtgenoot (van der Aa) (1287).

Bisschoppen gebruikten ovale zegels waarop zij soms zittend, soms staande en altijd in plechtig gewaad voorgesteld waren. Als vulling van het zegelveld werden architectonische versieringen aangebracht. Het fraaie zegel van Jan van Gaver, bisschop van Kamerijk, heer van Ressegem en Liedekerke, vertoont de Moeder Gods, omgeven van heiligen. Aan de voet van het zegel is de bisschop afgebeeld in biddende houding; hij bevindt zich tussen de wapenschilden van Kamerijk en van Gavere (1537).

De **abdijen en kloosters** zegelden doorgaans met de beeltenis van de beschermheilige. Toch ontmoet men ook het portret van de abt, rechtstaande en voorzien van de tekenen van zijn waardigheid. Het zegel van Gulielmus van Voorde, abt van Sint-Adriaan te Geraardsbergen, stelt de prelaat voor zittende onder een baldakijn; onderaan in het zegel is zijn familiewapen afgebeeld (1424).

Kloosterlingen, die een of ander ambt waarnamen, gebruikten een zegel met afbeelding van hun wapen, gehouden door hun beschermheilige of door een engel. Een dergelijke figuur wordt, in 1437, op het zegel van Boudewijn van Brakel, proost van de abdij Eename en, in 1439, op dit van Johannes de Brouwere, spijsmeester van de Sint-Cornelisabdij, te Ninove, aangetroffen.

Bij het einde van het oude regime was het gebruik van gearmorieerde zegels zo algemeen geworden dat ook de bisschoppen en andere kerkelijke waardigheidsbeklederS er zich van bedienden. We geven een paar voorbeelden : J.P. de Locquenghien, abt van Ename, en Angeline de Lossy, abdis van Beaupré, zegelden met hun familiewapen in 1787.

Bij de **burgers** kwamen de zegels een weinig later in gebruik dan

bij de ridders en edellieden. Grondbezitters en leenhouders, burgemeesters en schepenen, later ook andere burgers, hingen hun zegel aan verkoopbrieven en officiële stukken, handelaars, ambachtslieden en boeren waarmerkten hun handelsovereenkomsten met hun zegel. In hun eenvoud zijn die zegels vaak heel mooi en de emblemen die er in voorkomen wijzen op een andere adel : de adel van de arbeid.

Bij een bakker treft men vaak als wapenfiguren broden en ovenpalen aan, bij een brouwer, moutvorken, bij een smid, hoefijzers, bij een metselaar, truwelen, bij een bontwerker, vossen of eekhoorntjes, bij een schoenmaker, laarzen, enz. Boeren stelden zich veelal tevreden met ploegen, eggen, sikkels, korenaren, klaverbladen. Al deze emblemen zijn soms vermengd met kruisen, leliebloemen, sterren, rozen en andere veel gebruikte heraldische figuren. Neringdoeners en kooplieden zijn wel eens op hun zegel afgebeeld terwijl zij hun beroep uitoefenen. Een pillendraaier uit de XIVe eeuw is in zijn mortier aan 't stampen, een Brugs visverkoper ziet men, achter de toonbank, zijn vis voorsnijden.

Naar het voorbeeld van de edelen vonden vele burgers er hun behagen in zich, bij het kiezen van een zegelfiguur, door een zinspeling op hun naam te laten leiden. Ook huismerken, oorspronkelijk alleen bedoeld om eigendommen, koopwaren, enz. te merken, kregen hun plaats in het zegel. Ten slotte ontmoet men nog de beginletters van de voor- of de familienaam van de zegelaar, hetzij afzonderlijk, hetzij in getal.

Wij kunnen aan de neiging niet weerstaan enkele karakteristieke zegelfiguren van burgers uit het land van Aalst te doen kennen :

Francho, dictus Rattier, van Houthem Tenere (Denderhoutem), drie ratten (1282);

Jacques Bake, pastoor te Wichelen, twee sikkels, in het midden vergezeld van een everzwijnskop (1340);

Gosin van der Spieghele, schepen te Aalst, een ronde spiegel (1310);

Jehan de Drivere, beheerder van de mansus van de H. Geest, te Ninove, een aanziende ossenkop en een roos (1343);

Seger van Hovelde, die in 1365 een akte van de baljuw van Aalst zegelde : twee gegolfde, knoestige stokken;

Padelade Pierre, schepen van Ninove, een boom overtopt met een merlet en, over alles heen, een schuingeplaatste hooivork (1408);

Jehan Pieters, schepen van Ninove, twee schuingekruiste ovenpalen (1408);

Jean Knibbe, schepen van Ninove, drie vissen (1408);

Vrijen Zeghers, te Aalst, drie letters Z vergezeld van een roos (1439);

Jean van Leeuwe, leenman te Erpe, een huismerk (1457);

Jean de Vylre, schepen te Melle, een omgekeerde pijl (1466);

Pieter Materlinc, baljuw van de graaf van Oetingen, te Ronse, drie pollepels;

Paul van de Broucke, leenman te Berchem-bij-Oudenaarde, drie lammeren (1555 en 1574).

III. GEMEENTEZEGELS EN GEMEENTEWAPENS

Het gemeentewapen is het symbool van de gemeenschap of vereniging van burgers die wij gemeente noemen, zoals het familieblazoen het teken van samenhorigheid is van de leden van eenzelfde familie.

De gemeentewapens zijn voor een groot deel ontleend aan de voormalige stads- en schepenzegels. In onze oude steden en vrijheden volgde het vervaardigen van zulk een zegel gewoonlijk op het verkrijgen van een of andere vorm van stadsrecht, waardoor het gemeentelijk bestuur gemachtigd werd om oorkonden te authenticeren en, diensvolgens, om akten op te maken.

In sommige landen, vooral in Frankrijk, ziet men veelal de meier zelf op het stadszegel afgebeeld. Typisch is het zegel van Sint-Omaars : de zes schepenen zitten er naast elkander op de schepenbank onder het dak van het stadhuis. Soortgelijke zegels zijn in onze gewesten uiterst zeldzaam. Alleen de schepenen van de « stad en proostdij Herne » lieten op hun zegel de beeltenis van hun baljuw graveren, terwijl hij, gezeten op een stenen bank, rechtspraak doet.

Menige van onze oude gemeentezegels vertonen zinnebeelden in verband met de betekenis der plaats. Op het zegel van steden die ommuurd waren en stedelijke rechten hadden vond men dikwijls een burcht of kasteel, een stadsmuur of stadspoort afgebeeld; zulks was, namelijk, het geval te Antwerpen (1239), Brugge (1199), Dendermonde (1237), Vilvoorde (1346), Merchtem (14e eeuw), enz. Ook een stadstoren of een kerkgebouw trof men op het zegel aan, zoals te Ieper, de halle met het belfort (1372), te Asse, de kerktoren (13e eeuw), te Geraardsbergen, de mooie voorgevel van een gothische bidplaats (13e en 14e eeuw), te Aaigem, de parochiekerk (1237).

Havensteden, zoals Nieuwpoort en Damme, zegelden met de afbeelding van een vaartuig (1237).

Sommige van die zegels zijn ware kunstjuweeltjes van opvatting en uitvoering. Zij zijn daarenboven zeer merkwaardig omdat de afgebeelde figuur niet altijd tot het domein der verbeelding behoort, doch veelal, min of meer getrouw, het beeld weergeeft van de burcht, de versterkte omheining of de stadspoort welke de graveerder voor ogen had. Hetzelfde geldt voor de afbeeldingen van kerken en torens.

Op een groot aantal stads- en schepenzegels prijkte als hoofdfiguur de beeltenis van de kerkpatroon : Sint-Joannes Baptista te Gent (1199), Sint Michaël te Brussel (1257); in het land van Aalst : O.L. Vrouw te Zottegem (1405), Sint Cornelis te Ninove (1415), Sint Maarten te Erpe en te Velzeke (1348) en Sint Gaugericus te Haaltert (1333).

Deze figuren geven uiting aan de godsdienstige gevoelens van onze voorouders. De patroonheilige der kerk werd niet alleen beschouwd als de voorspreker bij God voor ieder ingezetene, maar ook als de beschermer van het ganse grondgebied der stad of gemeente.

Zinnebeelden werden eveneens in de stadszegels aangewend, b.v. een patriarchaal kruis te Ieper (1199), het Paaslam te Tienen (1262), het zwaard, symbool der gerechtigheid, te Aalst (1237). Allegorische

voorstellingen verschijnen als hoofdfiguur in het zegel, zoals de krijger met de standaard der graven te Aalst en de ridder in volle wapenrusting die, in het zegel der landschepenen van Zottegem, het wapen der heerlijkheid draagt.

Verder betoonde men een grote voorliefde voor zinspelingen op de naam der localiteit. De handen, die men in het zegel der stad Antwerpen boven de bijzonderste zegelfiguur ziet, doelen op het lichaamsdeel waarvan men de naam bij het uitspreken van het woord « Antwerpen » hoort. De stad Geraardsbergen zegelde oorspronkelijk met de afbeelding van een berg omring door struikgewas (1244). Ook de boom in het zegel van Denderhoutem (1367) is een sprekende figuur.

Vanaf de 16e eeuw kozen de steden zich, in navolging van de edelen, een eigen wapen met het doel dit af te beelden op de openbare gebouwen, de glasramen, de livreien, enz. Sommige plaatsten de oude zegelfiguur in een schild en vormden zich aldus een blazoen. Zo deden Antwerpen, Vilvoorde, Merchtem, e.a. Deze localiteiten voeren thans nog een kasteel of burcht in hun wapen. In het blazoen van Brussel prijkt de beeltenis van de stadspatroon, de H. Michaël, die wij op de oude zegels aantreffen.

Tal van plaatsen namen echter hun wapen naar geheel andere motieven. Op oude stadszegels zag men dikwijls, naast het symbolisch zegelbeeld, het blazoen van de soeverein, van de stadsvoogden of bezitters der heerlijkheid, door wiens toedoen de inwoners gewoonlijk hun vrijheden en privilegiën verkregen, afgebeeld. Die bijkomende zegelfiguur wordt, in menig geval, tot stadswapen verheven, terwijl de oude zinnebeelden in onbruik geraken. In vele stadswapens verschijnt dan de leeuwenfiguur, embleem van het graafschap Vlaanderen en van het hertogdom Brabant en de dubbele adelaar, symbool van het Heilige Roomse Rijk, in andere komt het wapen van de plaatselijke heren voor. Het blazoen van de graven van Aalst wordt aldus stadswapen, terwijl de hoofdfiguur, nl. de wapenknecht, uit het zegel verdwijnt; Ninove vormt zich een wapen samengesteld uit de zinnebeelden van Vlaanderen en het Keizerrijk. Ook Aalst en Geraardsbergen nemen deze twee emblemen in hun blazoen op. Ronse behoudt alleen het wapen van het Keizerrijk, Zottegem dit van zijn heren uit het huis van Edingen.

Soms ziet men verscheidene emblemen gecombineerd. Het wapen van Vlaanderen komt als hoofdfiguur voor in het zegel van Geraardsbergen, terwijl de sprekende figuur der stad, de berg, boven het schild verschijnt. Weldra wordt deze laatste omgevormd tot enkele traptreden, zodat het kruis, dat zich op de top van de berg bevond, de ereplaats inneemt.

De zegels van onze oude steden en vrijheden ontstonden in de 12e en de 13e eeuw, tijdstip waarop die plaatsen hun vrijheidskeuren ontvingen of officieel erkend werden. Onze landelijke gemeenten kwamen slechts veel later in het bezit van een eigen zegel. Tot in de 15e en de 16e eeuw zegelden de dorpsschepenen doorgaans nog de akten met hun persoonlijke zegel. Sommige schepenbanken deden beroep op naburige instellingen, die een eigen erkend zegel bezaten,

om hun akten te laten bekrachtigen. Zo lieten de schepenen van Erembodegem, in de 14e eeuw, hun stukken bezegelen door hun ambtgenoten te Aalst, die een gemeen zegel hadden, en riepen die van Heldergem, in 1450, de goede diensten in van de schepenbank van Aaigem (1). Toch treffen wij in de 13e en de 14e eeuw reeds enkele parochiën aan, welke een eigen zegel gebruiken. Dit zijn, in het land van Aalst, o.m. Erpe, Velzeke, Haaltert, alle reeds vermeld, alsmede Aspelare (1296) en Eichem (1281).

In de 18e eeuw schijnen de schepenbanken, op enkele uitzonderingen na, in het bezit van een eigen zegel te zijn geweest.

Evenals het magistraat der steden, kozen de dorpsschepenen zich ook als zegelfiguur de beschermheilige der kerk, meestal vergezeld van het wapen van de gebiedende heer. Nochtans besloeg de beeltenis van de heilige, waarmede men tevens het idee van bescherming uitdrukte, steeds de voornaamste plaats op het zegel. Het wapen van de tijdelijke heer nam slechts een bescheiden plaats in. Met het beeld van de kerkpatroon alleen zegelden Wichelen (Sint Gertrudis), Oordegem, Velzeke, Volkegem en Welden (Sint Maarten). Het zegel van Schellebelle en Wanzele stelde het afgehouwen hoofd van de H. Joannes Baptista voor. De schepenbank van Sint-Maria-Oudenhove voert in haar zegel de beeltenis van de H. Maagd met het wapen van Zottegem, die van Erpe de H. Martinus met het blazoen van de dorpsheren, die van Wedergrate de beschermheiligen van de vier dorpen die tot het domein behoorden en het wapen van de familie de Goux.

Daar de dorpsheer over de vorm van het zegel der schepenbank besliste zal men begrijpen dat hij er dikwijls zijn eigen wapen alleen in liet graveren. Zulks had voor gevolg dat de schepenen van plaatsen welke in de handen van verschillende heren overgingen, hun zegel wijzigden ieder maal dat de heerlijkheid, ingevolge erfenis of verkoop, een andere meester kreeg. Zo zegelde Sint-Denijs-Boekel in 1775 met het wapen van de familie Ballant en in 1790 met dat van het geslacht Morel, Gijzegem in 1722 met het embleem van het huis Goubau en later met het blazoen van de familie Goos.

Uit het onwrikbaar en onveranderlijk voortbestaan van de schepenbank, ondanks de afwisseling in de regerende familiën, spreekt vanzelf dat het zegel der schepenen niet noodzakelijkerwijze in de lotsverwisselingen van die familiën moest delen. Zekere schepenbanken behielden door de eeuwen heen het wapen van het geslacht waaraan zij oorspronkelijk toebehoord hadden. Aldus vertoonde het zegel van Zottegem van de 14e tot de 18e eeuw het wapen van de vroegere heren gesproten uit het huis van Edingen en zegelde men te Herzele in 1626 nog met het blazoen van de oudste dorpsheren,

(1) « Soe hebben wij scepenen van Helderghem ghebeden onsen gheminden vrienden scepenen van Ayeghem dat zij desen tsaertere souden willen beseghelen ghelyc dat ghecostumeert ende gheuseert es. Ende omme de bede van onsen gheminden vrienden scepenen van Helderghem soe hebben wy scepenen van Ayeghem desen jegenwoordeghen tsaertere gheseghelt met onsen ghemeenen seghele uuthenghende onsen scependoeme van Ayeghem toebehoerende. »
Voor Erembodegem, zie « Het Land van Aalst », nr 6, 1950, bl. 30.

alhoewel het domein reeds lang in andere handen overgegaan was. Het oudst gekende zegel van Liedekerke dateert van 1326 en het meest recente van 1660. De verschillende families die de heerlijkheid van Liedekerke bezaten hebben dus, ten minste tot in de 17e eeuw, op de zegels van hun schepenbank de wapens behouden van de familie de Liedekerke, eerste heren van het dorp.

Uit hetgeen voorafgaat blijkt dat, om de oorsprong en de betekenis van de wapenfiguren van vele gemeenten na te gaan, de kennis van de geschiedenis van die plaatsen en van de heren die er het gezag uitoefenden van het grootste belang is. Zonder die kennis is het meestal onmogelijk de heraldische beelden te verklaren.

Zinspelingen op de naam der localiteit komen natuurlijk zowel in de zegels en wapens van dorpen als in die van steden voor. Dergelijke sprekende figuren worden gevoerd door Kerksken en Nieuwerkerken (een kerk), Vlierzele (een vlierplant), Zonnegem (de zon), Denderleeuw (een golvende dwarsbalk en een leeuw), Rozebeke (een beek met rozen op haar boorden), enz.

Gemeentewapens gevormd naar de voornaamste nering van de bewoners zijn in Vlaanderen, en mede in het land van Aalst, zeer talrijk. Zijn die blazoenen niet altijd helemaal volgens de regels van de heraldiek samengesteld, toch verdienen zij onze aandacht, niet alleen omdat zij gewoonlijk herinneren aan verdwenen nijverheden, maar vooral omdat zij het volks karakter van onze heraldiek in het licht stellen.

In de gemeentewapens van het land van Aalst ontmoeten we emblemen van de tabaksbouw (Grimminge en Nederboelare), de hopteelt (Erembodegem) en de teelt der graangewassen (Denderhoutem, Michelbeke en Onkerzele). De blazoenen van Nukerke en Voorde verbeelden Ceres, de graangodin. Landbouwwerktuigen en gereedschappen komen voor te Goefferdinge, Michelbeke, Ophasselt, Sint-Goriks-Oudenhove en Sint-Martens-Lierde. De weversspoel in het wapen van deze laatste gemeente herinnert er tevens aan dat de weefnijverheid hier vroeger aan vele handen werk verschafte, terwijl de twee blekers in het blazoen van Schendelbeke de twee vermaarde lijnwaadblekerijen, die hier eertijds bestonden, voor de geest roepen.

Ten slotte treft men op de gemeentewapens nog allerlei zinnebeelden, zo godsdienstige als profane, aan. Het zwaard reeds vermeld als embleem van het land van Aalst, verschijnt ook in de blazoenen van Erondegem, Mere en Ottergem, de duif met de olijftak werd door de gemeente Hofstade aangenomen, Iddergem koos zich als wapenfiguur de weegschaal, zinnebeeld van de gerechtigheid, Welle, twee in elkaar grijpende handen, symbool van de eendracht, Ename en Nederename, de pelikaan, zinnebeeld van de christelijke liefdadigheid.

Het gebruik van de schepenzegels, met hun bonte afwisseling van voorstellingen, bleef onafgebroken voortduren tot aan de Franse Omwenteling. Toen maakte men niet alleen alle burgers aan elkander gelijk, maar zelfs alle gemeentezegels : deze zouden voortaan, zonder onderscheid, prijken met de beeltenis van de republiek. Het voor-

schrift werd nochtans niet algemeen nageleefd, want sommige gemeenten lieten zich een stempel vervaardigen met alleen de naam van de gemeente en die van het departement, terwijl het merendeel hoegenaamd geen zegel meer gebruikten.

Onder het Franse keizerrijk droegen alle zegels de keizerlijke adelaar. Enkele steden kwamen, ingevolge het decreet door Napoleon op 17 Mei 1809 uitgevaardigd, terug in het bezit van hun oud blazoen. Hieraan werd echter een onderscheidingsteken toegevoegd in verband met de betekenis van de stad, nl. een rood schildhoofd met drie gouden bijen, een blauw vrijkwartier met een gouden letter N of een rood linkervrijkwartier met dezelfde letter naargelang het steden van eerste, tweede of derde rang gold.

Ook deze toestand zou niet lang duren. Na de stichting van het Koninkrijk der Nederlanden, namelijk bij besluit van 30 Januari 1818, werden de gemeenten aangemaand hun voormalig wapenschild te laten bevestigen of er een nieuw aan te vragen. Een tamelijk groot aantal gemeenten uit het land van Aalst gaf aan dit verzoek gevolg.

Het merendeel van die plaatsen vormden hun oud schepen- of parochiezegel om tot een gemeentewapen. Wisten zij niet meer hoe dit zegel er had uitgezien of wensten zij alle herinnering aan het oude regime te laten varen, dan kozen zij zich een of ander embleem, dikwijls zonder de medehulp en de voorlichting van bevoegde personen in te roepen.

Aldus ontstonden, jammer genoeg, tal van onhistorische en onheraldische wapens en treft men meermalen onjuist gekleurde blazoenen aan, zoals b.v. die van Sint-Cornelis-Horebeke en Zottegem. Immers, wanneer de kleuren van een gemeentewapen niet konden opgegeven worden, gaf, de toenmalige Raad van Adel eenvormig aan de nieuwgeboren wapens de kleuren van het rijkswapen van Nederland, namelijk blauw en goud.

Sedert 1830 werd de kwestie der gemeentewapens door verscheidene koninklijke besluiten geregeld. Het eerste, verschenen op 6 Februari 1837, ter vervanging van dat van 1818, schreef aan de gemeenten voor de Belgische leeuw in hun zegel op te nemen. Uitzondering werd alleen gemaakt voor localiteiten die door de koning in het bezit van een wapen zouden gesteld worden of de bevestiging van een vroeger blazoen zouden krijgen. Het aantal aanvragen, tot dit doel ingestuurd, bleef eerder gering en meerdere gemeenten gingen voort, zonder voorafgaande machtiging, het wapen, onder het Hollands bestuur verleend, of een andere zegelfiguur te gebruiken.

Om aan die onregelmatige toestand een einde te stellen, verscheen op 14 Februari 1913 een koninklijk besluit hetwelk aan de gemeenten toelaat, niet alleen de bevestiging van een vroeger wapen te bekomen, doch ook een gans nieuw blazoen aan te vragen, hetwelk kan herinneren aan plaatselijke overleveringen, aan historische gebeurtenissen voorgevallen op het grondgebied der gemeente, aan verdwenen merkwaardigheden of instellingen, aan speciale landbouwvoortbrengselen of nijverheid, enz. Tot op heden werden slechts weinig gemeentewapens van die aard toegekend; het ware nochtans wense-

lijk hun aantal uit te breiden : zulke wapens zullen doorgaans meer tot het volksgemoed spreken dan die van sommige herengeslachten welke slechts gedurende korte tijd in het bezit der dorpsheerlijkheid waren en in de herinnering van het volk niet meer voortleven.

Wanneer verscheidene gemeenten onder het oude regime tot een zelfde heerlijkheid behoorden en, bijgevolg, hetzelfde zegel gebruikten, wordt de kerkpatroon soms als schildhouder bij het gemeentewapen geplaatst (zie Schorisse en Sint-Maria-Horebeke).

Evenzo voegt men, als onderscheidingsteken, bij de wapens van gemeenten, welke met de beeltenis van dezelfde heilige zegelden, het wapen van een der plaatselijke heren (zie Volkegem en Welden).

Het koninklijk besluit van 1913 vermocht de lust der gemeentebesturen op te wekken en thans zijn ongeveer duizend Belgische gemeenten in het bezit van een eigen wapen.

Wanneer wij die rijke verzameling van blazoenen, in hun bonte afwisseling van kleuren en vormen, overschouwen, ontrolt zich voor onze ogen een volledig beeld van het glorierijk verleden van ons land.

Een tijdperk uit dit verleden is wel van bijzonder belang : wij bedoelen de periode waarin, te midden van de chaos en de worstelingen der Middeleeuwen, de grondslagen van onze moderne maatschappij werden gelegd.

Dit tijdperk, de bloeiperiode van het persoonlijk gezag, met de zich daarnaast ontwikkelde strijd der onderdrukten om persoonlijke vrijheid, het tijdperk van het ontstaan en de opbloei der gilden en ambachten, van de opkomst der gemeenten, heeft heel wat sporen nagelaten in onze gemeentewapens. De blazoenen van onze Middeleeuwse vorsten, die hun rol speelden in al de belangrijke gebeurtenissen van die tijd, zijn hierin overvloedig vertegenwoordigd. Daarnaast ontmoeten wij de emblemen van machtige en invloedrijke geslachten, zoals de graven van Aalst, de heren van Gavere en Liedekerke, die zich niet alleen op het slagveld onderscheidden, maar ook in staatsaangelegenheden hun woord mee te spreken hadden.

Doch weldra groeide, door de welstand en de invloed der poorters, de macht van de gemeenten. Deze werden voor de vorsten een bron van rijkdom, maar ze wisten van die toestand gebruik te maken om voorrechten en vrijheden af te dwingen. Zij ook kozen zich hun eigen blazoen en voerden het even fier als de vorst het zijne. Tientallen van onze huidige stads- en gemeentewapens dagtekenen uit dit tijdperk.

Het wapen vormt voor iedere gemeente, een eerbiedwaardig stuk uit haar historisch verleden en zal dan ook door de bevolking in ere worden gehouden.

Moge deze bescheiden bijdrage voor de gemeenten van het land van Aalst, welke nog geen wettelijk erkend wapen bezitten, een aansporing zijn om een eigen blazoen aan te vragen.

Met dit doel hebben wij onze studie tot die gemeenten uitgebreid ten einde de samenstelling van nieuwe gemeentewapens te vergemakkelijken. Hierna volgen ook enkele richtlijnen voor het opmaken en

het indienen van aanvragen tot het bekomen van gemeentewapens. De heemkundige kring van het land van Aalst is, trouwens, altijd bereid de gemeentebesturen daarin behulpzaam te zijn.

IV. HOE KOMEN DE GEMEENTEN IN HET BEZIT VAN EEN EIGEN WAPEN?

De besluiten, die het gebruik van de gemeentewapens regelen, maken een onderscheid tussen **erkende** en **vergunde** wapens. Daarenboven kunnen de gemeenten, welke geen wapen bekomen of, naast hun wapen, een bijzonder zegel wensen te bezitten, dit laatste aanvragen.

Gemeenten welke onder het oude bestuur reeds in het bezit van een wapen waren of een zegel gebruikten met een wapen van een hunner dorpsheren, vragen de erkenning van dit embleem. Daartoe leggen zij oorkonden voor welke het gebruik van het wapen in het verleden staven. Wij zegden echter reeds dat meerdere schepenbanken van tijd tot tijd hun zegel wijzigden, b.v. wanneer de dorpsheerlijkheid in het bezit van een andere familie kwam. In dit geval wordt de gemeente doorgaans door de Raad van Adel verplicht het laatste wapen, in gebruik vóór 1795, te hernemen. Dit voorschrift lijkt ons niet helemaal logisch: de laatste familie die, vóór de Franse Omwenteling, over de heerlijkheid regeerde, is niet altijd die waaraan, om de rol welke zij in de geschiedenis van de gemeente gespeeld heeft of om de diensten die zij aan de bevolking heeft bewezen, de herinnering dient bewaard te worden.

Gemeentebesturen die om de vergunning van een nieuw wapen verzoeken, moeten, in hun aanvraag, de samenstelling er van rechtvaardigen. Het ontwerpen van een nieuw wapen is niet altijd gemakkelijk, vooral wanneer het er om gaat, in overeenstemming met de wetten van de heraldiek, historische gebeurtenissen voor de geest te roepen. In vele gevallen zal het geraadzaam zijn de hulp van een bevoegd wapenkundige in te roepen.

De aanvragen tot het bekomen van gemeentewapens worden tot de Minister van Binnenlandse Zaken gericht. Bij de aanvraag dient een verslag van de zitting van de gemeenteraad, waarop besloten werd een wapen aan te vragen, gevoegd. De aanvraag wordt voorgelegd aan de Hoge Raad van Adel die er toe gemachtigd is de door hem nodig geachte wijzigingen voor te stellen.

De besluiten van erkenning of van vergunning van gemeentewapens en -zegels worden door de koning ondertekend en verschijnen in het Staatsblad. De gemeentebesturen ontvangen er, in de vorm van een diploma, een afschrift van met de gekleurde voorstelling van het wapen. Dit diploma wordt dan gewoonlijk, in een mooie omlijsting, op het gemeentehuis bewaard. Het wapen wordt afgebeeld op het gemeentezegel, in de voorgevel van het gemeentehuis en van de andere openbare gebouwen, op de administratieve briefwisseling uitgaande van het gemeentebestuur, op de vlaggen van de plaatselijke maatschappijen en verenigingen, enz. In een onzer Vlaamse gemeen-

ten wordt zelfs in de scholen een les gewijd aan het ontstaan en de betekenis van het gemeentewapen, terwijl de leerlingen, als aandenken, een afbeelding van het gemeenteblazoen ontvangen. Dit initiatief verdient navolging.

(Vervolgt)

VORST-BRUSSEL. **J. Melkenbeeck.**

Boekbespreking

CONSTANT THEYS : **Geschiedenis van Kapelle-op-den-Bos,** met een voorbericht en een toponymische studie door Dr Jan Lindemans, 271 blz., 24 × 16, 23 illustraties en een uitslaande kaart. Drukkerij Hessens, Brussel, 1953. Prijs : 150 Fr.

Dhr Constant Theys, ons zeer gewaardeerd medewerker aan wat ik zal noemen de rubriek « uit het leven van het volk » in het Land van Aalst, liet een « Geschiedenis van Kapelle-op-den-Bos verschijnen, met voorbericht en plaatnaamkundige studie van Dr Jan Lindemans, die zijn trouwe medewerker en geen beginneling in het vak, heeft verzocht om in te gaan op het verzoek van het gemeentebestuur van Kapelle-op-den-Bos. In de streek van Aalst zouden zij zeggen dat de schrijver hier « paardenwerk » heeft geleverd, door op twee jaar tijds deze geschiedenis af te werken. Geen wonder dat dhr Theys nog aan geen rusten denkt.

Dr J. Lindmans behield zich zijn specialiteit voor en verzamelde voor dit toponymisch nog jonge dorp 340 toponiemen, waarvan hij met vakkennis een verklaring geeft. Meer dan tweehonderd bladzijden blijven over voor de geschiedenis van een dorp, dat groeide uit een bos, vooral vanaf ongeveer 1500. Naast een aanloop over de oudste menselijke nederzettingen, volgt de uiteenzetting van de kerkelijke geschiedenis, waarbij het godsdienstig leven zich noodzakelijker wijze vooral beperkt tot het uiterlijke. Verder de feodale instellingen, het gemeentebestuur en openbare diensten in de 19e en 20e eeuw, wat vooral op een opsomming neerkomt. Niet minder dan 40 bladzijden worden gewijd aan het economisch leven, dat de schrijver uit het bos langs de landbouw en veeteelt laat groeien tot het huidige nijverheidscentrum; het culturele leven, de algemene sociale en demografische toestanden. De demografische evolutie kon wellicht wat uitvoeriger uitgewerkt worden, vooral voor de 17e en 18e eeuw, al zal voor het publiek van Kapelle de lijst der families meer interesse hebben. De oorlogen heeft schrijver naar een laatste hoofdstukje van tien bladzijden verschoven, en dat is maar goed ook.

Het werk dat begint met een rijke lijst van bronnenaangifte en zelfs van iconografie, sluit met een plaatsnamen- en persoonsnamenregister, wat de raadpleging zeer veraangenaamt. Voeg daarbij een twintigtal illustraties, die aan beter papier zeker zouden gewonnen hebben, en een paar kaartjes, naast een uitslaande toponymische kaart.

Het gemeentebestuur van Kapelle-op-den-Bos had voor de uitgave van haar dorpsgeschiedenis zeker geen beter keuze kunnen doen, dan door dit verzoek te richten tot het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant en langs dit om aan dhr Theys. Wij hebben bij het doorlezen van deze vlot geschreven geschiedenis slechts één wens, nl. dat aan de schrijver nog vele aanzoeken van kultureel voelende gemeentebesturen, die het goed menen met het verleden van het dorp en dat verleden in ere willen bewaren, zouden worden overgemaakt. Want de opdracht bracht hij tot een goed einde ! Aan hen die de « klein geschiedenis », buiten hun eigen dorpsgeschiedenis, willen kennen ten zeerste aanbevolen.

J.D.Br.

Justus de Harduwijnherdenking te Oudegem bij Dendermonde

Oudegem, dat typisch mooi dorpje, gekneld tussen Dender en Schelde, met zijn rijke velden en vette weiden, het geboortedorp van Mevrouw Courtmans-Berchmans en van de schrijver van « De Filosoof van Haagem » Jef Scheirs, viert op Zondag 13 Juni e.k. (1) zijn XVIIe eeuwse priester-dichter JUSTUS DE HARDUWIJN, Pastoor van Oudegem en Mespelare.

Geboren te Gent op 11 April 1582, als zoon van François de Harduwijn en Livina Tayaert, werd de geestesgesteldheid en het karakter van Justus beïnvloed door een zeer ontwikkelde vader, zelf dichter en corrector aan de drukkerij Plantijn te Antwerpen, en de vroomheid van een begaafde moeder.

Als student aan de « Schola literaria », het Jezuïetencollege te Gent en de Universiteit te Leuven, waar hij het Baccalaureaat in de beide Rechten behaalde, legde Justus de Hardewijn de stevige basis van een hoogstaande intellectuele vorming, terwijl zijn studies aan het Seminarie te Gent hem gereed maakten voor het priesterschap, dat hem in April 1607 toegediend werd.

Door het Kapittel van Kamerijk werd hij op 3 December 1607 benoemd tot pastoor van Oudegem en Mespelare († 1636).

Tijdgenoot van Rubens, Hooft, Van Der Noot, Vondel, Bredero en Cats, intellectueel begaafd en door zijn priesterschap bevoorrecht, stonden zijn dichterlijke gaven en zijn uitstekende taalkennis in het teken der geestelijke literaire Hervorming in Zuid-Nederland, waar, ingevolge politieke verwikkelingen, de scheiding tussen Noord en Zuid reeds scherp doorgedrongen was met al de daaraan verbonden nadelen.

Justus de Harduwijn was een der eersten die, in tegenstelling met het Humanistisch gebruik, zijn dichterlijke ontboezemingen uitte in een zuïver, vloeiend en keurig Nederlands.

In zijn landelijke poëzie, waarin hij het eeuwig alternatief van de natuur, het rustige en toch altijd wroetend leven zijner « boeren-parochianen » bezingt, in een sprankelende weergeve van levensechte kleuren en geluiden, mag hij beschouwd worden als een voorloper van Guido Gezelle.

Justus de Harduwijn, dichter der Schoonheid, waarvan de literaire waarde grenzen en tijd trotseerde, bekleedt een erepalats in de XVII[e] eeuwse Letterkunde.

Terecht gaat Oudegem er fier op de uitvoerder te zijn van de Harduwijn's testament van 26.12.1633, waarin hij bepaalt :

---

(1) Te 15 uur Academische zitting, met als sprekers Prof. Foncke over « Roosemonde », Prof. A. Rombauts over de « Goddelijke Lofzangen », Dr O. Dambre, Harduwijn's biograaf en E.P. Dr M. Brauns over « de Priester de Harduwijn ».

« — belastende myn hoir, voor het aenveerden van eenighe parte van » mynen goede, aldaer te doen stellen — ten sy dat ickt selve besorghe » geduerende myn leven eenigh eerlic gedinckteecken myner berustinghe » met een opschrift ende de wapenen van vader ende moeder. »

Door het oprichten van het Harduwijnmonument, daar waar de Voortrekker der Renaissance Letterkunde leefde en werkte en verheven schoonheid schiep, wil Oudegem het zijne bijdragen om zijn Pastoor-Dichter, blijvend te verheerlijken en zijn verdiende ereplaats in de literaire wereld terug te geven.

Een keurig verzorgde Harduwijnbrochure, uitgegeven door het Gemeentelijk Justus de Harduwijncomité, en bedoeld om het leven en het werk van Justus de Harduwijn beter te leren kennen en te verspreiden bij diegenen die de culturele waarden van ons literair patrimonium waarderen, zal U tevens in staat stellen kennis te maken met de geschiedenis der Gemeenten Oudegem en Mespelare, de parochies van Justus de Harduwijn.

Vrijwillige bijdragen van minimum VIJFTIG Frank, gestort op P.C.R. 3036.40 van Harduwijncomité - Oudegem, geven recht op voornoemde brochure.

Perdaens Julien, Onderwijzer.

UIT HET VROEGERE VOLKSLEVEN

Diefstallen

Op 16.6.1781 werd een genaamde Jacobus van Lierde, 24 jaar oud, geboren te « Siegershem Lande van Aelst », op de Hallepoort te Brussel gebracht en er ondervraagd in verband met een diefstal van een paar zilveren gespen, een paar koperen en een paar kleine « loote ofte tenne broeck gespen », een zijden « neusdoeck », een katoenen neusdoek, een mes en een linten kousenband, een klein leren zakje met daarin 8 schellingen, 1 plaket en 1 oord. Al deze voorwerpen werden op hem bevonden, maar hij verklaarde dat hij de zilveren gespen gevonden had op de weg naar Ninove en de rest had gekocht met het geld dat hij met werken verdiend had.

Hij was landbouwwerkman en achtereenvolgens in dienst geweest bij J.B. Wolf tot « Haeboecken lande van Alst », bij de weduwe Jan Bart te Aalst en bij J.B. Paepe.

Op 15 Juni was hij in een herberg te Meerbeek, waar hij de voorwerpen te koop aangeboden had, en « beysig sijnde eene pinte te drincken », aangehouden door Amandus van den Bosch, rondgast van dat dorp, Louis Dubois, soldaat van de compagnie van de provoost, rondgast van Aspelare, en de officier van de plaats.

Weldra viel hij door de mand en moest hij bekennen dat hij de nacht te voren geslapen had in de schuur van Pachter Jacobus van Snickt, « borgemeester van Oultere », en de diefstal gepleegd had ten nadele van twee knechten van genoemde pachter, Adriaan Couppey en Kornelis Dirick.

De beklaagde werd ook ondervraagd in verband met een doodslag bedreven op de persoon van een metselaar, Laureis Muylaert van « Reyseghem ». Of hij een Cooman kende, soldaat in het regiment van Clerfayt te Gent, een Judocus Verstraeten van Woubrechtegem, een J.B. Melkebeeck en een J.B. Muylaert uit Ressegem. Neen. Hij kende wel Adriaan de Coninck uit Aspelare, gedetineerd in het correctiehuis te Gent.

Verder was hij ook verdacht van een diefstal van zilveren lepels en vorken te Aspelare en van twee paarden.

Alleen de diefstal bij pachter van Snickt kon tegen hem bewezen worden, waarvoor hij gestraft werd tot drie jaar verbanning buiten Brabant en Vlaanderen. (Drossaard van Brabant, nr 192).

C. Th.

VRAGEN EN ANTWOORDEN

Ad 5) De minuten van notaris Pieter-Jozef De Deijn, te Ninove (1828-1848), — van not. Jozef De Winter, te Denderhoutem (1807-1833), — van not. Charles De Winter, te Denderhoutem (1833-1851), bevinden zich thans bij notaris Roger Van Rossem, Graanmarkt, Ninove.
(Em. De Bruyn, Appelterre en E. Huylebroeck, Denderhoutem).

Ad 6) « Op heden den 30 Xber 1700 seven en seventigh, soo bekenne bij desen Joannes Haelterman met syne mede hoirs in huere en loyalen pacht ernomen te hebben van den Eerw. Heere Prelaet der Abdije van St-Cornelis en Cyprianus, neffens Ninove... sekeren pacht hove gen. ter Loodts gelegen onder de prochie van Appelterre...
Ferdinandus van der Eecken, abt » (pachtbrief).
(Em. De Bruyn, Appelterre).

---

17) Wie kan inlichtingen bezorgen betreffende de familie de Winter, afkomstig van Voorde en omstreken ?

18) Bestaan er in het archief te Geraardsbergen of Bergen renteboeken van de abdij, waarin mogelijk gegevens voorkomen over families uit Geraardsbergen uit de jaren 1400 en 1500; het betreft vooral de familie Hooreman, Hoerman, soms Haerman; komt deze familie in die streek nog voor in de 17e en 18e eeuw ?

19) Is er een afbeelding gekend van de vroegere romaanse kerk van Woubrechtegem, die werd gebouwd in 907 en afgebroken in 1842 ?
Liet de kerkfabriek, of het bestuur dat de afbraak beval, geen grondplan er van opmaken ? Waar bevindt zich dergelijk plan ?

20) **Oud archief van Woubrechtegem.**
In 1792 erfde baron Jean-Charles de Joigny de Pamele de goederen van de laatste Bette, markies van Lede. Hijzelf liet na een zoon Theodore en een zuster, de gravin Charles-Joseph de Lichtervelde.
Men vraagt bij welke van zijn nazaten, of waar elders, zich het archief bevindt van de familie Bette, nl. betreffende de heerlijkheid Hollebeke te Woubrechtegem, waarvan slechts een klein gedeelte op het RAG. berust.

21) In welke werken en archiefbronnen zijn er inlichtingen te vinden over de heren van Zottegem vóór de 16de E., inzonderheid de kruistochten, oorlogen en veldslagen waaraan zij zouden deelgenomen hebben ?

22) **VAN BERCHEM of VAN DEN BERGHE ?**
« Arent van Berchem, fs Willems » wonende te Woubrechtegem, werd op 8.10.1588 als buitenpoorter der kastelnij Aalst ontvangen met zijn vrouw Kathelyne van Steenberghe, dr Raes. Dit is de eerste vermelding van hem. Onder de naam « van Berchem » is hij te Woubrechtegem op 22.9.1624 peter van zijn kleinzoon Arnoldus van den berghe, zoon van de baljuw Joos. In de andere, zeer talrijke, hem betreffende akten wordt hij « van de Berghe » genoemd, en zijn nageslacht te Woubrechtegem heet ook aldus. Elders in het archief van dit dorp komt de naam « van Berchem » niet voor.
Men vraagt de juiste familienaam van Arent (° circa 1560). Van waar komt Willem van Berchem, of van den Berghe, die niet schijnt uit Wbrgem te zijn.

23) **de WITTE.**
Men vraagt de volledige afstamming, ook langs de vrouwen, te Oordegem, Massemen, Westrem, Dendermonde, Aalst, enz. van Pieter-Jozef de Witte, griffier van Meerbeke, daarna baljuw van Oordegem (1717) × Meerbeke 1708 met Norbertine-Caroline de Regnaucourt. Die afstamming wordt onvolledig behandeld door dr Jan Lindemans in de stamboom « de Witte » (L.v.A. I. Nr 3, blz. 90). Stamt de Aalsterse familie Verbrugghen er van af ?

24) Welke waren, onder het oud regime, de militaire verplichtingen der landslieden in het Land van Aalst, inzonderheid in 's Graven Propre ?

HET LAND VAN AALST

Tweemaandelijks tijdschrift.

Voorzitter : Dr H. Vangassen, Steenweg op Denderhoutem, 53, Ninove.

Beheerder : Albert van Lul, de Nayerlaan 51, Vorst (Brussel), tel. 44.61.22, postrekening 41.45.92.

Redactiesecretaris : E.H. J. de Brouwer, pastorij, Impe.

Ruil- en recensiedienst : E.H. V. Gaublomme, Kerkstraat, 16, Erembodegem.

Prijs van het jaarabonnement voor leden : 100 fr., voor steunende leden : 200 fr. en voor ereleden : 500 fr.

INHOUD VAN Nr 3

1954

Fr. de Cacamp — Vier maanden uit de Geschiedenis van Aalst - 1 Januari tot 23 April 1582 *(1 plan)* 151

J. Melkenbeeck — De Gemeentewapens van het Land van Aalst, I 190

J. De Brouwer — Geschiedenis van Kapelle-op-den Bos, door C. Theys 208

Julien Perdaens — Justus de Harduwijnherdenking te Oudegem bij Dendermonde 209

C. Theys — Uit het vroegere volksleven : Diefstallen 210

Vragen en Antwoorden III

Drukkerij « De Aankondiger », Dr. De Moorstraat 6, Aalst - Tel. 248.18.